|| ॐ श्री परमात्मने नमः ||

|| ज्ञानेश्वरी भावार्थदीपिका ||

|| अथ श्रीमद् भगवद्गीता ||

|| अष्टादशोऽध्यायः - अध्याय अठरावा ||

|| मोक्षसंन्यासयोगः ||

जयजय देव निर्मळ | निजजनाखिलमंगळ |

जन्मजराजलदजाळ | प्रभंजन || १ ||

जयजय देव प्रबळ | विदळितामंगळकुळ |

निगमागमद्रुमफळ | फलप्रद || २ ||

जयजय देव सकल | विगतविषयवत्सल |

कलितकाळकौतूहल | कलातीत || ३ ||

जयजय देव निश्चळ | चलितचित्तपानतुंदिल |

जगदुन्मीलनाविरल | केलिप्रिय || ४ ||

जयजय देव निष्कळ | स्फुरदमंदानंदबहळ |

नित्यनिरस्ताखिलमळ | मूळभूत || ५ ||

जयजय देव स्वप्रभ | जगदंबुदगर्भनभ |

भुवनोद्भवारंभस्तंभ | भवध्वंस || ६ ||

जयजय देव विशुद्ध | विदुदयोद्यानद्विरद |

शमदम-मदनमदभेद | दयार्णव || ७ ||

जयजय देवैकरूप | अतिकृतकंदर्पसर्पदर्प |

भक्तभावभुवनदीप | तापापह || ८ ||

जयजय देव अद्वितीय | परीणतोपरमैकप्रिय |

निजजनजित भजनीय | मायागम्य || ९ ||

जयजय देव श्रीगुरो | अकल्पनाख्यकल्पतरो |

स्वसंविद्रुमबीजप्ररो | हणावनी || १० ||

हे काय एकैक ऐसैसें | नानापरीभाषावशें |

स्तोत्र करूं तुजोद्देशें | निर्विशेषा || ११ ||

जिहीं विशेषणीं विशेषिजे | तें दृश्य नव्हे रूप तुझें |

हें जाणें मी म्हणौनि लाजें | वानणा इहीं || १२ ||

परी मर्यादेचा सागरु | हा तंवचि तया डगरु |

जंव न देखे सुधाकरु | उदया आला || १३ ||

सोमकांतु निजनिर्झरीं | चंद्रा अर्घ्यादिक न करी |

तें तोचि अवधारीं | करवी कीं जी || १४ ||

नेणों कैसी वसंतसंगें | अवचितिया वृक्षाचीं अंगें |

फुटती तैं हे तयांहि जोगें | धरणें नोहे ? || १५ ||

पद्मिनी रविकिरण | लाहे मग लाजें कवण ? |

कां जळें शिवतलें लवण | आंग भुले || १६ ||

तैसा तूतें जेथ मी स्मरें | तेथ मीपण मी विसरें |

मग जाकळिला ढेंकरें | तृप्तु जैसा || १७ ||

मज तुवां जी केलें तैसें | माझें मीपण दवडूनि देशें |

स्तुतिमिषेंच पां पिसें | बांधलें वाचे || १८ ||

ना येऱ्हवीं तरी आठवीं | राहोनि स्तुति जैं करावी |

तैं गुणागुणिया धरावी | सरोभरी कीं || १९ ||

तरी तूं जी एकरसाचें लिंग | केवीं करूं गुणागुणीं विभाग |

मोतीं फोडोनि सांधितां चांग । कीं तैसेंचि भलें ॥ २० ॥

आणि बाप तूं माय । इहीं बोलीं ना स्तुति होय ।

डिंभोपाधिक आहे । विटाळु तेथें ॥ २१ ॥

जी जालेनि पाइकें आलें । तें गोसावीपण केवीं बोलें ? ।

ऐसें उपाधी उशिटलें । काय वर्णूं ॥ २२ ॥

जरी आत्मा तूं एकसरा । हेंही म्हणतां दातारा ।

तरी आंतुल तूं बाहेरा । घापतासी ॥ २३ ॥

म्हणौनि सत्यचि तुजलागीं । स्तुति न देखों जी जगीं ।

मौनावांचूनि लेणें आंगीं । सुसीना मा ॥ २४ ॥

स्तुति कांहीं न बोलणें । पूजा कांहीं न करणें ।

सन्निधी कांहीं न होणें । तुझ्या ठायीं ॥ २५ ॥

तरी जिंतलें जैसें भुली । पिसें आलापु घाली ।

तैसें वानूं तें माऊली । उपसाहावें तुवां ॥ २६ ॥

आतां गीतार्थाची मुक्तमुदी । लावीं माझिये वाग्वृद्धी ।

जे माने हे सभासदीं । सज्जनांच्या ॥ २७ ॥

तेथ म्हणितलें श्रीनिवृत्ती । नको हें पुढतपुढती ।

परीसीं लोहा घृष्टी किती । वेळवेळां कीजे गा । ॥ २८ ॥

तंव विनवी ज्ञानदेवो । म्हणे हो कां जी पसावो ।

तरी अवधान देतु देवो । ग्रंथा आतां ॥ २९ ॥

जी गीतारत्नप्रासादाचा । कळसु अर्थचिंतामणीचा ।

सर्व गीतादर्शनाचा । पाढाऊं जो ॥ ३० ॥

लोकीं तरी आथी ऐसें । जे दुरूनि कळसु दिसे ।

आणी भेटीचि हातवसे । देवतेची तिये ॥ ३१ ॥

तैसेंचि एथही आहे । जे एकेचि येणें अध्यायें ।

आघवाचि दृष्ट होये । गीतागमु हा ॥ ३२ ॥

मी कळसु याचि कारणें । अठरावा अध्यायो म्हणें ।

उवाइला बादरायणें । गीताप्रासादा ॥ ३३ ॥

नोहे कळसापरतें कांहीं । प्रासादीं काम नाहीं ।

तें सांगतसे गीता ही । संपलेपणें ॥ ३४ ॥

व्यासु सहजें सूत्री बळी । तेणें निगमरत्नाचळीं ।

उपनिषदार्थाची माळी\- । माजीं खांडिली ॥ ३५ ॥

तेथ त्रिवर्गाचा अणुआरु । आडऊ निघाला जो अपारु ।

तो महाभारतप्राकारु । भोंवता केला ॥ ३६ ॥

माजीं आत्मज्ञानाचें एकवट । दळवाडें झाडूनि चोखट ।

घडिलें पार्थवैकुंठ\- । संवाद कुसरी ॥ ३७ ॥

निवृत्तिसूत्रसोडवणिया । सर्व शास्त्रार्थ पुरवणिया ।

आवो साधिला मांडणिया । मोक्षरेखेचा ॥ ३८ ॥

ऐसेनि करितां उभारा । पंधरा अध्यायांत पंधरा ।

भूमि निर्वाळलिया पुरा । प्रासादु जाहला ॥ ३९ ॥

उपरी सोळावा अध्यायो । तो ग्रीवघंटेचा आवो ।

सप्तदशु तोचि ठावो । पडघाणिये ॥ ४० ॥

तयाहीवरी अष्टादशु । तो अपैसा मांडला कळसु ।

उपरि गीतादिकीं व्यासु । ध्वजें लागला ॥ ४१ ॥

म्हणौनि मागील जे अध्याये । ते चढते भूमीचे आये ।

तयांचें पुरें दाविताहे। आपुल्या आंगीं ॥ ४२ ॥

जालया कामा नाहीं चोरी। ते कळसें होय उजरी।

तेवीं अष्टादशु विवरी। साद्यंत गीता ॥ ४३ ॥

ऐसा व्यासें विंदाणियें। गीताप्रासादु सोडवणियें।

आणूनि राखिले प्राणिये। नानापरी ॥ ४४ ॥

एक प्रदक्षिणा जपाचिया। बाहेरोनि करिती यया।

एक ते श्रवणमिषें छाया। सेविती ययाची ॥ ४५ ॥

एक ते अवधानाचा पुरा। विडापाऊड भीतरां।

घेऊनि रिघती गाभारां। अर्थज्ञानाच्या ॥ ४६ ॥

ते निजबोधें उराउरी। भेटती आत्मया श्रीहरी।

परी मोक्षप्रासादीं सरी। सर्वांही आथी ॥ ४७ ॥

समर्थाचिये पंक्तिभोजनें। तळिल्या वरील्या एकचि पक्वान्नें।

तेवीं श्रवणें अर्थें पठणें। मोक्षुचि लाभे ॥ ४८ ॥

ऐसा गीता वैष्णवप्रासादु। अठरावा अध्याय कळसु विशदु।

म्यां म्हणितला हा भेदु। जाणोनियां ॥ ४९ ॥

आतां सप्तदशापाठीं। अध्याय कैसेनि उठी।

तो संबंधु सांगो दिठी। दिसे तैसा ॥ ५० ॥

का गंगायमुना उदक। वोघबगें वेगळिक।

दावी होऊनि एक। पाणीपणें ॥ ५१ ॥

न मोडितां दोन्ही आकार। घडिलें एक शरीर।

हें अर्धनारी नटेश्वर\-। रूपीं दिसें ॥ ५२ ॥

नाना वाढिली दिवसें। कळा बिंबीं पैसे।

परी सिनानें लेवे जैसें। चंद्रीं नाहीं ॥ ५३ ॥

तैसीं सिनानीं चारीं पदें। श्लोक तो श्लोकावच्छेदें।

अध्यावो अध्यायभेदें। गमे कीर ॥ ५४ ॥

परी प्रमेयाची उजरी। आनान रूप न धरी।

नाना रत्नमणीं दोरी। एकचि जैसी॥ ५५ ॥

मोतियें मिळोनि बहुवें। एकावळीचा पाडु आहे।

परी शोभे रूप होये। एकचि तेथ ॥ ५६ ॥

फुलांफुलसरां लेख चढे। द्रुतीं दुजी अंगुळी न पडे।

श्लोक अध्याय तेणें पाडें। जाणावे हे ॥ ५७ ॥

सात शतें श्लोक। अध्यायां अठरांचे लेख।

परी देवो बोलिले एक। जें दुजें नाहीं ॥ ५८ ॥

आणि म्यांही न सांडूनि ते सोये। ग्रंथ व्यक्ति केली आहे।

प्रस्तुत तेणें निर्वाहे। निरूपण आइका ॥ ५९ ॥

तरी सतरावा अध्यावो। पावतां पुरता ठावो।

जें संपतां श्लोकीं देवो। बोलिले ऐसें ॥ ६० ॥

अर्जुना ब्रह्मनामाच्याविखीं। बुद्धि सांडूनि आस्तिकीं।

कर्मे कीजती तितुकीं। असंतें होतीं ॥ ६१ ॥

हा ऐकोनि देवाचा बोलु। अर्जुना आला डोलु।

म्हणे कर्मनिष्ठां मळु। ठेविला देखों ॥ ६२ ॥

तो अज्ञानांधु तंव बापुडा। ईश्वरुचि न देखे एवढा।

तेथ नामचि एक पुढां। कां सुझे तया ॥ ६३ ॥

आणि रजतमें दोन्हीं। गेलियावीण श्रद्धा सानी।

ते कां लागे अभिधानीं । ब्रह्माचिये ? । ॥ ६४ ॥

मग कोता खेंव देणें । वार्तेवरील धावणें ।

सांडी पडे खेळणें । नागिणीचें तें ॥ ६५ ॥

तैसीं कर्मे दुवाडें । तयां जन्मांतराची कडे ।

दुर्मेळावे येवढे । कर्मामाजीं ॥ ६६ ॥

ना विपायें हें उजू होये । तरी ज्ञानाची योग्यता लाहे ।

येऱ्हवीं येणेंचि जाये । निरयालया ॥ ६७ ॥

कर्मीं हा ठायवरी । आहाती बहुवा अवसरी ।

आतां कर्मठां कैं वारी । मोक्षाची हे ॥ ६८ ॥

तरी फिटो कर्माचा पांगु । कीजो अवघाचि त्यागु ।

आदरिजो अव्यंगु । संन्यासु हा ॥ ६९ ॥

कर्मबाधेची कहीं । जेथ भयाची गोठी नाहीं ।

तें आत्मज्ञान जिहीं । स्वाधीन होय ॥ ७० ॥

ज्ञानाचें आवाहनमंत्र । जें ज्ञान पिकतें सुक्षेत्र ।

ज्ञान आकर्षितें सूत्र । तंतु जे का ॥ ७१ ॥

ते दोनी संन्यास त्याग । अनुष्ठूनि सुटे जग ।

तरी हेंचि आतां चांग । व्यक्त पुसों ॥ ७२ ॥

ऐसें म्हणौनि पार्थें । त्यागसंन्यासव्यवस्थे ।

रूप होआवया जेथें । प्रश्नु केला ॥ ७३ ॥

तेथ प्रत्युत्तरें बोली । श्रीकृष्णें जे चावळिली ।

तया व्यक्ति जाली । अष्टादशा ॥ ७४ ॥

एवं जन्यजनकभावें । अध्यावो अध्यायातें प्रसवे ।

आतां ऐका बरवें । पुसिलें जें ॥ ७५ ॥

तरी पंडुकुमरें तेणें । देवाचें सरतें बोलणें ।

जाणोनि अंतःकरणें । काणी घेतली ॥ ७६ ॥

येर्‍हवीं तत्वविषयीं भला । तो निश्चितु असे कीर जाहला ।

परी देवो राहे उगला । तें साहावेना ॥ ७७ ॥

वत्स धालयाही वरी । धेनू न वचावी दुरी ।

अनन्य प्रीतीची परी । ऐसी आहे ॥ ७८ ॥

तेणें काजेवीणही बोलावें । तें देखीलें तरी पाहावें ।

भोगितां चाड दुणावे । पढियंतयाठायीं ॥ ७९ ॥

ऐसी प्रेमाची हे जाती । आणि पार्थ तंव तेचि मूर्ती ।

म्हणौनि करूं लाहे खंती । उगेपणाची ॥ ८० ॥

आणि संवादाचेनि मिषें । जे अव्यवहारी वस्तु असे ।

ते भोगिजे कीं जैसें । आरिसां रूप ॥ ८१ ॥

मग संवादु तोही पारुखे । तरी भोगितां भोगणें थोके ।

हें कां साहवेल सुखें । लांचावलेया ? ॥ ८२ ॥

यालागीं त्याग संन्यास । पुसावयाचें घेऊनि मिस ।

मग उपलविलें दुस । गीतेंचें तें ॥ ८३ ॥

अठरावा अध्यावो नोहे । हे एकाध्यायी गीताचि आहे ।

जैं वांसरुचि गाय दुहे । तैं वेळु कायसा ॥ ८४ ॥

तैसी संपतां अवसरीं । गीता आदरविली माघारीं ।

स्वामी भृत्याचा न करी । संवादु काई ? ॥ ८५ ॥

परी हें असो ऐसें । अर्जुनें पुसिजत असे ।

म्हणे विनंती विश्वेशें । अवधारिजो ॥ ८६ ॥

। अर्जुन उवाच ।

संन्यासस्य महाबाहो तत्त्वमिच्छामि वेदितुम् ।

त्यागस्य च हृषीकेश पृथक्केशिनिषूदन॥ १ ॥

हां जी संन्यासु आणि त्यागु । इयां दोहीं एक अर्थी लागु ।

जैसा सांघातु आणि संघु । संघातेंचि बोलिजे ॥ ८७ ॥

तैसेंचि त्यागें आणि संन्यासें । त्यागुचि बोलिजतु असे ।

आमचेनि तंव मानसें । जाणिजे हेंचि ॥ ८८ ॥

ना कांहीं आथी अर्थभेदु । तो देवो करोतु विशदु ।

तेथ म्हणती श्रीमुकुंदु । भिन्नचि पैं ॥ ८९ ॥

तरी अर्जुना तुझ्या मनीं । त्याग संन्यास दोनी ।

एकार्थ गमलें हें मानीं । मीही साच ॥ ९० ॥

इहीं दोहीं कीर शब्दीं । त्यागुचि बोलिजे त्रिशुद्धी ।

परी कारण एथ भेदीं । येतुलेंचि ॥ ९१ ॥

जें निपटूनि कर्म सांडिजे । तें सांडणें संन्यासु म्हणिजे ।

आणि फलमात्र का त्यजिजे । तो त्यागु गा ॥ ९२ ॥

तरी कोणा कर्माचें फळ । सांडिजे कोण कर्म केवळ ।

हेंही सांगों विवळ । चित्त दे पां ॥ ९३ ॥

तरी आपैसीं दांगें डोंगर । झाडें डाळती अपार ।

तैसें लांबे राजागर । नुठिती ते ॥ ९४ ॥

न पेरितां सैंघ तृणें। उठती तैसें साळीचें होणें ।

नाहीं गा राबाउणें । जियापरी ॥ ९५ ॥

कां अंग जाहलें सहजें। परी लेणें उद्यमें कीजे।
नदी आपैसी आपादिजे। विहिरी जेवीं॥ ९६ ॥
तैसें नित्य नैमित्तिक। कर्म होय स्वाभाविक।
परी न कामितां कामिक। न निफजे जें॥ ९७ ॥

श्रीभगवानुवाच।
काम्यानां कर्मणां न्यासं संन्यासं कवयो विदुः।
सर्वकर्मफलत्यागं प्राहुस्त्यागं विचक्षणाः॥ २ ॥

कां कामनेचेनि दळवाडें। जें उभारावया घडे।
अश्वमेधादिक फुडे। याग जेथ॥ ९८ ॥
वापी कूप आराम। अग्रहारें हन महाग्राम।
आणीकही नाना संभ्रम। व्रतांचे ते॥ ९९ ॥
ऐसें इष्टापूर्त सकळ। जया कामना एक मूळ।
जें केलें भोगवी फळ। बांधोनियां॥ १०० ॥
देहाचिया गांवा अलिया। जन्ममृत्यूचियासोहळिया।
ना म्हणों नये धनंजया। जियापरी॥ १०१ ॥
का ललाटींचें लिहिलें। न मोडे गा कांहीं केलें।
काळेगोरेपण धुतलें। फिटों नेणे॥ १०२ ॥
केलें काम्य कर्म तैसें। फळ भोगावया धरणें बैसे।
न फेडितां ऋण जैसें। वोसंडीना॥ १०३ ॥
कां कामनाही न करितां। अवसांत घडे पंडुसुता।
तरी वायकांडें न झुंजतां। लागे जैसें॥ १०४ ॥
गूळ नेणतां तोंडीं। घातला देचि गोडी।

आगी मानूनि राखोंडी । चेपिला पोळी ॥ १०५ ॥

काम्यकर्मी हें एक । सामर्थ्य आथी स्वाभाविक ।

म्हणौनि नको कौतुक । मुमुक्षु एथ ॥ १०६ ॥

किंबहुना पार्था ऐसें । जें काम्य कर्म गा असे ।

तें त्यजिजे विष जैसें। वोकूनियां ॥ १०७ ॥

मग तया त्यागातें जगीं । संन्यासु ऐसया भंगीं ।

बोलिजे अंतरंगीं । सर्वद्रष्टा ॥ १०८ ॥

हें काम्य कर्म सांडणें । तें कामनेतेंचि उपडणें ।

द्रव्यत्यागें दवडणें । भय जैसें॥ १०९ ॥

आणि सोमसूर्यग्रहणें। येऊनि करविती पार्वणें ।

का मातापितरमरणें । अंकित जे दिवस ॥ ११० ॥

अथवा अतिथी हन पावे । हें ऐसैसें पडे जैं करावें ।

तैं तें कर्म जाणावें । नौमित्तिक गा ॥ १११ ॥

वार्षिया क्षोमे गगन । वसंतें दुणावे वन ।

देहा श्रृंगारीयौवन\- । दशा जैसी॥ ११२ ॥

का सोमकांतु सोमें पघळें । सूर्यें फांकती कमळें ।

एथ असे तेंचि पाल्हाळे । आन नये ॥ ११३ ॥

तैसें नित्य जें का कर्म । तेंचि निमित्ताचे लाहे नियम ।

एथ उंचावे तेणें नाम । नैमित्तिक होय ॥ ११४ ॥

आणि सायंप्रातर्मध्यान्हीं । जें कां करणीय प्रतिदिनीं ।

परी दृष्टि जैसी लोचनीं । अधिक नोहे ॥ ११५ ॥

कां नापादितां गती । चरणीं जैसी आथी ।

नातरी ते दीप्ती । दीपबिंबीं ॥ ११६ ॥

वासु नेदितां जैसे । चंदनीं सौरभ्य असे ।

अधिकाराचे तैसें । रूपचि जें ॥ ११७ ॥

नित्य कर्म ऐसें जनीं । पार्था बोलिजे तें मानीं ।

एवं नित्य नैमित्तिक दोन्हीं । दाविलीं तुज ॥ ११८ ॥

हेंचि नित्य नैमित्तिक । अनुष्ठेय आवश्यक ।

म्हणौनि म्हणों पाहती एक । वांझ ययातें ॥ ११९ ॥

परी भोजनीं जैसें होये । तृप्तिलाहे भूक जाये ।

तैसे नित्यनैमित्तिकीं आहे । सर्वांगीं फळ ॥ १२० ॥

कीड आगिठां पडे । तरी मळु तुटे वानी चढे ।

यया कर्मा तया सांगडें । फळ जाणावें ॥ १२१ ॥

जे प्रत्यवाय तंव गळे । स्वाधिकार बहुवें उजळे ।

तेथ हातोफळिया मिळे । सद्गतीसी ॥ १२२ ॥

येवढेवरी ढिसाळ । नित्यनैमित्तिकीं आहे फळ ।

परी तें त्यजिजे मूळ । नक्षत्रीं जैसें ॥ १२३ ॥

लता पिके आघवी । तंव च्यूत बांधे पालवीं ।

मग हात न लावित माधवीं । सोडूनि घाली ॥ १२४ ॥

तैसी नोलांडितां कर्मरेखा । चित्त दीजे नित्यनैमित्तिका ।

पाठीं फळा कीजे अशेखा । वांताचे वानी ॥ १२५ ॥

यया कर्म फळत्यागातें । त्यागु म्हणती पैं जाणते ।

एवं त्याग संन्यास तूतें । परीसविले ॥ १२६ ॥

हा संन्यासु जैं संभवे । तैं काम्य बाधूं न पावे ।

निषिद्ध तंव स्वभावें । निषेधें गेलें ॥ १२७ ॥

आणि नित्यादिक जें असे । तें येणें फलत्यागें नसे ।

शिर लोटलिया जैसें । येर आंग ॥ १२८ ॥

मग सस्य फळपाकांत । तैसें निमालिया कर्मजात ।

आत्मज्ञान गिंवसीत । अपैसें ये ॥ १२९ ॥

ऐसिया निगुती दोनी । त्याग संन्यास अनुष्ठानीं ।

पडले गा आत्मज्ञानीं । बांधती पाटु ॥ १३० ॥

नातरी हे निगुती चुके । मग त्यागु कीजे हाततुकें ।

तैं कांहीं न त्यजे अधिकें । गोंवींचि पडे ॥ १३१ ॥

जें औषध व्याधी अनोळख । तें घेतलिया परतें विख ।

कां अन्न न मानितां भूक । मारी ना काय ? ॥ १३२ ॥

म्हणौनि त्याज्य जें नोहे । तेथ त्यागातें न सुवावें ।

त्याज्यालागीं नोहावें । लोभापर ॥ १३३ ॥

चुकलिया त्यागाचें वेझें । केला सर्वत्यागुही होय वोझें ।

न देखती सर्वत्र दुजें । वीतराग ते ॥ १३४ ॥

त्याज्यं दोषवदित्येके कर्म प्राहुर्मनीषिण: ।

यज्ञदानतप:कर्म न त्याज्यमिति चापरे ॥ ३ ॥

एकां फळाभिलाष न ठके । ते कर्मातें म्हणती बंधकें ।

जैसें आपण नग्न भांडकें । जगातें म्हणे ॥ १३५ ॥

कां जिव्हालंपट रोगिया । अन्नें दूषी धनंजया ।

आंगा न रुसे कोढिया । मासियां कोपे ॥ १३६ ॥

तैसे फळकाम दुर्बळ । म्हणती कर्मचि किडाळ ।

मग निर्णयो देती केवळ । त्यजावें ऐसा ॥ १३७ ॥

एक म्हणती यागादिक । करावेंचि आवश्यक ।

जे यावांचूनि शोधक । आन नसे ॥ १३८ ॥

मनशुद्धीच्या मार्गीं । जैं विजयी व्हावें वेगीं ।

तैं कर्म सबळालागीं । आळसु न कीजे ॥ १३९ ॥

भांगार आथी शोधावें । तरी आगी जेवी नुबगावें ।

कां दर्पणालागीं सांचावें । अधिक रज ॥ १४० ॥

नाना वस्त्रें चोख होआवीं । ऐसें आथी जरी जीवीं ।

तरी संवदणी न मनावी । मलिन जैसी॥ १४१ ॥

तैसीं कर्में क्लेशकारें । म्हणौनि न न्यावीं अव्हेरें ।

कां अन्नलाभें अरुवारें । रांधितिये उणें ॥ १४२ ॥

इहीं इहीं गा शब्दीं । एक कर्मीं बांधिती बुद्धी ।

ऐसा त्यागु विसंवादीं । पडोनि ठेला ॥ १४३ ॥

तरी विसंवादु तो फिटे । त्यागाचा निश्चयो भेटे ।

तैसें बोलों गोमटें । अवधान देईं ॥ १४४ ॥

निश्चयं शृणु मे तत्र त्यागे भरतसत्तम ।

त्यागो हि पुरुषव्याघ्र त्रिविधः सम्प्रकीर्तितः ॥ ४ ॥

तरी त्यागु एथें पांडवा । त्रिविधु पैं जाणावा ।

तया त्रिविधाही बरवा । विभाग करूं ॥ १४५ ॥

त्यागाचे तीन्ही प्रकार । कीजती जरी गोचर ।

तरी तूं इत्यर्थाचें सार । इतुलें जाण ॥ १४६ ॥

मज सर्वज्ञाचिये बुद्धी । जें अलोट माने त्रिशुद्धी ।

निश्चयतत्व तें आधीं । अवधारीं पां ॥ १४७ ॥

तरी आपुलिये सोडवणें । जो मुमुक्षु जागों म्हणे ।

तया सर्वस्वें करणें । हेंचि एक ॥ १४८ ॥

यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यं कार्यमेव तत् ।

यज्ञो दानं तपश्चैव पावनानि मनीषिणाम् ॥ ५ ॥

जियें यज्ञदानतपादिकें । इयें कर्मे आवश्यकें ।

तियें न सांडावीं पांथिकें । पाउलें जैसीं॥ १४९ ॥

हारपलें न देखिजे । तंव तयाचा मागु न सांडिजे ।

कां तृप्तन होतां न लोटिजे । भाणें जेवीं ॥ १५० ॥

नाव थडी न पवतां । न खांडिजे केळी न फळतां ।

कां ठेविलें न दिसतां । दीपु जैसा॥ १५१ ॥

तैसी आत्मज्ञानविखीं । जंव निश्चिती नाहीं निकी ।

तंव नोहावें यागादिकीं । उदासीन ॥ १५२ ॥

तरी स्वाधिकारानुरूपें । तियें यज्ञदानें तपें ।

अनुष्ठावींचि साक्षेपें । अधिकेंवर ॥ १५३ ॥

जें चालणें वेगावत जाये । तो वेगु बैसावयाचि होये ।

तैसा कर्मातिशयो आहे । नैष्कर्म्यालागीं॥ १५४ ॥

अधिकें जंव जंव औषधी । सेवनेची मांडी बांधी ।

तंव तंव मुकिजे व्याधी । तयाचिये ॥ १५५ ॥

तैसीं कर्मे हातोपातीं । जैं कीजती यथानिगुती ।

तैं रजतमें झडती । झाडा देऊनी ॥ १५६ ॥

कां पाठोवाटीं पुटें । भांगारा खारु देणें घटे ।

तैं कीड झडकरी तुटे । निर्व्याजु होय ॥ १५७ ॥

तैसें निष्ठा केलें कर्म । तें झाडी करूनि रजतम ।

सत्वशुद्धीचें धाम । डोळां दावी ॥ १५८ ॥

म्हणौनियां धनंजया । सत्वशुद्धी गिंवसितया ।

तीर्थांचिया सावाया । आलीं कर्में ॥ १५९ ॥

तीर्थें बाह्यमळु क्षाळे । कर्में अभ्यंतर उजळे ।

एवं तीर्थें जाण निर्मळें । सत्कर्मे.चि ॥ १६० ॥

तृषार्ता मरुदेशीं । झळे अमृतें वोळलीं जैसीं ।

कीं अंधालागीं डोळ्यांसी । सूर्यु आला ॥ १६१ ॥

बुडतया नदीच धाविन्नली । पडतया पृथ्वीच कळवळिली ।

निमतया मृत्यूनेंदिधली । आयुष्यवृद्धी॥ १६२ ॥

तैसें कर्में कर्मबद्धता । मुमुक्षु सोडविले पंडुसुता ।

जैसा रसरीति मरतां । राखिला विषें ॥ १६३ ॥

तैसीं एके हातवटिया । कर्में कीजती धनंजया ।

बंधकेंचि सोडवावया । मुख्यें होती ॥ १६४ ॥

आतां तेचि हातवटी । तुज सांगों गोमटी ।

जया कर्मातें किरीटी । कर्मचि रुसे ॥ १६५ ॥

एतान्यपि तु कर्माणि सण्गं त्यक्त्वा फलानि च ।

कर्तव्यानीति मे पार्थ निश्चितं मतमुत्तमम् ॥ ६ ॥

तरी महायागप्रमुखें । कर्में निफजतांही अचुकें ।

कर्तेपणाचें न ठाके । फुंजणें आंगीं ॥ १६६ ॥

जो मोलें तीर्था जाये । तया मी यात्रा करितु आहे ।

ऐसिये श्लाघ्यतेचा नोहे । तोषु जेवीं ॥ १६७ ॥

कां मुद्रा समर्थाचिया । जो एकवटु झोंबे राया ।

तो मी जिणता ऐसिया । न येचि गर्वा ॥ १६८ ॥

जो कासें लागोनि तरे । तया पोहती ऊर्मी नुरे ।

पुरोहितु नाविष्करे । दातेपणें ॥ १६९ ॥

तैसें कर्तृ त्वअहंकारें । नेघोनि यथा अवसरें ।

कृत्यजातांचें मोहरें । सारीजती ॥ १७० ॥

केल्या कर्मा पांडवा । जो आथी फळाचा यावा ।

तया मोहरा हों नेदावा । मनोरथु ॥ १७१ ॥

आधींचि फळीं आस तुटिया । कर्मे आरंभावीं धनंजया ।

परावें बाळ धाया । पाहिजे जैसें॥ १७२ ॥

पिंपरुवांचिया आशा । न शिंपिजे पिंपळु जैसा ।

तैसिया फळनिराशा । कीजती कर्मे ॥ १७३ ॥

सांडूनि दुधाची टकळी । गोंवारी गांवधेनु वेंटाळी ।

किंबहुना कर्मफळीं । तैसें कीजे ॥ १७४ ॥

ऐसी हे हातवटी । घेऊनि जे क्रिया उठी ।

आपणा आपुलिया गांठी । लाहेची तो ॥ १७५ ॥

म्हणौनि फळीं लागु । सांडोनि देहसंगु ।

कर्मे करावीं हा चांगु । निरोपु माझा ॥ १७६ ॥

जो जीवबंधीं शिणला । सुटके जाचे आपला ।

तेणें पुढतपुढतीं या बोला । आन न कीजे ॥ १७७ ॥

नियतस्य तु संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते ।

मोहात्तस्य परित्यागस्तामसः परिकीर्तितः ॥ ७ ॥

नातरी आंधाराचेनि रोखें । जैसीं डोळां रोंविजती नखें ।
तैसा कर्मद्वेषें अशेखें । कर्मेंचि सांडी ॥ १७८ ॥
तयाचें जें कर्म सांडणें । तें तामस पैं मी म्हणें ।
शिसाराचे रागें लोटणें । शिरचि जैसें ॥ १७९ ॥
हां गा मार्गु दुवाडु होये । तरी निस्तरितील पाये ।
कीं तेचि खांडणें आहे । मार्गापराधें ॥ १८० ॥
भुकेलियापुढें अन्न । हो कां भलतैसें उन्ह ।
तरी बुद्धी न घेतां लंघन । भाणें पापरां हल्या ॥ १८१ ॥
तैसा कर्माचा बाधु कर्में । निस्तरीजे करितेनि वर्में ।
हे तामसु नेणें भ्रमें । माजविला ॥ १८२ ॥
कीं स्वभावें आलें विभागा । तें कर्मचि वोसंडी पैं गा ।
तरी झणें आतळा त्यागा । तामसा तया ॥ १८३ ॥

दुःखमित्येवयत्कर्म कायक्लेशभयात्त्यजेत् ।
स कृत्वा राजसं त्यागं नैव त्यागफलं लभेत् ॥ ८ ॥

अथवा स्वाधिकारु बुझे । आपले विहितही सुजे ।
परी करितया उमजे । निबरपणा ॥ १८४ ॥
जे कर्माची ऐलीकड । नावेक दिसे दुवाड ।
जे वाहतिये वेळे जड । शिदोरी जैसी ॥ १८५ ॥
जैसा निंब जिभे कडवटु । हिरडा पहिलें तुरटु ।
तैसा कर्मा ऐल शेवटु । खणुवाळा होय ॥ १८६ ॥
कां धेनु दुवाड शिंग । शेवंतीये अडव आंग ।

भोजनसुख महाग । पाकु करितां ॥ १८७ ॥

तैसें पुढतपुढती कर्म । आरंभींच अति विषम ।

म्हणौनि तो तें श्रम । करितां मानी ॥ १८८ ॥

येर्‍हवीं विहितत्वें मांडी । परी घालितां असुरवाडी ।

तेथ पोळला ऐसा सांडी । आदरिलेंही ॥ १८९ ॥

म्हणे वस्तु देहासारिखी । आली बहुतीं भाग्यविशेखीं ।

मा जाचूं कां कर्मादिकीं । पापिया जैसा ? ॥ १९० ॥

केलें कर्मी जे द्यावें । तें झणें मज होआवें ।

आजि भोगूं ना कां बरवे । हातींचे भोग ? ॥ १९१ ॥

ऐसा शरीराचिया क्लेशा । भेणें कर्मे वीरेशा ।

सांडी तो परीयेसा । राजसु त्यागु ॥ १९२ ॥

येर्‍हवीं तेथही कर्म सांडे । परी तया त्यागफळ न जोडे ।

जैसें उतलें आगीं पडे । तें नलगेचि होमा ॥ १९३ ॥

कां बुडोनि प्राण गेले । ते अर्धोदकीं निमाले ।

हें म्हणों नये जाहलें । दुर्मरणचि ॥ १९४ ॥

तैसें देहाचेनि लोभें । जेणें कर्मा पाणी सुभे ।

तेणें साच न लभे । त्यागाचें फळ ॥ १९५ ॥

किंबहुना आपुलें । जैं ज्ञान होय उदया आलें ।

तैं नक्षत्रातें पाहलें । गिळी जैसें ॥ १९६ ॥

तैशा सकारण क्रिया । हारपती धनंजया ।

तो कर्मत्यागु ये जया । मोक्षफळासी ॥ १९७ ॥

तें मोक्षफळ अज्ञाना । त्यागिया नाहीं अर्जुना ।

म्हणौनि तो त्यागु न माना । राजसु जो ॥ १९८ ॥

तरी कोणे पां एथ त्यागें । तें मोक्षफळ घर रिघे ।

हेंही आइक प्रसंगे । बोलिजेल ॥ १९९ ॥

कार्यमित्येव यत्कर्म नियतं क्रियतेऽर्जुन।

सण्गं त्यक्त्वा फलं चैव स त्यागः सात्त्विको मतः ॥ ९ ॥

तरी स्वाधिकाराचेनि नांवें । जें वांटिया आलें स्वभावें ।

तें आचरे विधिगौरवें । शृंगारोनि॥ २०० ॥

परी हें मी करितु असें । ऐसा आठवु त्यजी मानसें ।

तैसेचि पाणी दे आशे । फळाचिये ॥ २०१ ॥

पैं अवज्ञा आणि कामना । मातेच्या ठायीं अर्जुना ।

केलिया दोनी पतना । कारण होती ॥ २०२ ॥

तरी दोनीं यें त्यजावीं । मग माताची ते भजावी ।

वांचूनि मुखालागीं वाळावी । गायचि सगळी ? ॥ २०३ ॥

आवडतियेही फळीं । असारें साली आंठोळीं ।

त्यासाठीं अवगळी । फळातें कोण्ही ? ॥ २०४ ॥

तैसा कर्तृत्वाचामदु । आणि कर्मफळाचा आस्वादु ।

या दोहींचें नांव बंधु । कर्माचा कीं ॥ २०५ ॥

तरी या दोहींच्या विखीं । जैसा बापु नातळे लेंकीं ।

तैसा हों न शके दुःखी । विहिता क्रिया ॥ २०६ ॥

हा तो त्याग तरुवरु । जो गा मोक्षफळें ये थोरु ।

सात्विक ऐसा डगरु । यासींच जगीं ॥ २०७ ॥

आतां जाळूनि बीज जैसें। झाडा कीजे निर्वंशें ।

फळ त्यागूनि कर्म तैसें। त्यजिलें जेणें॥ २०८ ॥

लोह लागतखेंवो परीसीं। धातूची गंधिकाळिमा जैसी।

जाती रजतमें तैसीं। तुटलीं दोन्ही॥ २०९ ॥

मग सत्वें चोखाळें। उघडती आत्मबोधाचे डोळे।

तेथ मृगांबु सांजवेळे। होय जैसें॥ २१० ॥

तैसा बुद्ध्यादिकांपुढां। असतु विश्वाभासु हा येवढा।

तो न देखे कवणीकडां। आकाश जैसें॥ २११ ॥

न द्वेष्ट्यकुशलं कर्म कुशले नानुषज्जते।

त्यागी सत्त्वसमाविष्टो मेधावी छिन्नसंशयः ॥ १० ॥

म्हणौनि प्राचिनाचेनि बळें। अलंकृतें कुशलाकुशलें।

तियें व्योमाआंगीं आभाळें। जिरालीं जैसीं॥ २१२ ॥

तैसीं तयाचिये दिठी। कर्में चोखाळलीं किरीटी।

म्हणौनि सुखदुःखीं उठी। पडेना तो॥ २१३ ॥

तेणें शुभकर्म जाणावें। मग तें हर्षें करावें।

कां अशुभालागीं होआवें। द्वेषिया ना॥ २१४ ॥

तरी इयाविषयींचा कांहीं। तया एकुही संदेहो नाहीं।

जैसा स्वप्नाच्या ठायीं। जागिन्नलिया॥ २१५ ॥

म्हणौनि कर्म आणि कर्ता। या द्वैतभावाची वार्ता।

नेणें तो पंडुसुता। सात्विक त्यागु॥ २१६ ॥

ऐसेनि कर्में पार्था। त्यजिलीं त्यजिती सर्वथा।

अधिकें बांधिती अन्यथा। सांडिलीं तरी॥ २१७ ॥

न हि देहभृता शक्यं त्यक्तुं कर्माण्यशेषतः।

यस्तु कर्मफलत्यागी स त्यागीत्यभिधीयते ॥ ११ ॥

आणि हां गा सव्यसाची । मूर्ति लाहोनि देहाची ।

खंती करिती कर्माची । ते गांवढे गा ॥ २१८ ॥

मृत्तिकेच्या वीटू । घेऊनि काय करील घटु ? ।

केउता ताथु पटु । सांडील तो ? ॥ २१९ ॥

तेवींचि वन्हित्व आंगीं । आणि उबे उबगणें आगी ।

कीं तो दीपु प्रभेलागीं । द्वेषु करील काई ? ॥ २२० ॥

हिंगु त्रासिला घाणी । तरी कैचें सुगंधत्व आणी ? ।

द्रवपण सांडूनि पाणी । कें राहे तें ? ॥ २२१ ॥

तैसा शरीराचेनि आभासें । नांदतु जंव असे ।

तंव कर्मत्यागाचें पिसें । काइसें तरी ? ॥ २२२ ॥

आपण लाविजे टिळा । म्हणौनि पुसों ये वेळोवेळा ।

मा घाली फेडी निडळा । कां करूं ये गा ? ॥ २२३ ॥

तैसें विहित स्वयें आदरिलें । म्हणौनि त्यजूं ये त्यजिलें ।

परी कर्मचि देह आतलें । तें कां सांडील गा ? ॥ २२४ ॥

जें श्वासोच्छ्वासवरी । होत निजेलियाहीवरी ।

कांहीं न करणेंयाचि परी । होती जयाची ॥ २२५ ॥

या शरीराचेनि मिसकें । कर्मची लागलें असिकें ।

जितां मेलया न ठाके । इया रीती ॥ २२६ ॥

यया कर्मातें सांडिती परी । एकीचि ते अवधारीं ।

जे करितां न जाइजे हारीं । फळशेचिये ॥ २२७ ॥

कर्मफळ ईश्वरीं अर्पे । तत्प्रसादें बोधु उद्दीपें ।

तेथ रज्जुज्ञानें लोपे । व्याळशंका ॥ २२८ ॥

तेणें आत्मबोधें तैसें । अविद्येसीं कर्म नाशे ।

पार्था त्यजिजे जैं ऐसें । तैं त्यजिलें होय ॥ २२९ ॥

म्हणौनि इयापरी जगीं । कर्मे करितां मानूं त्यागी ।

येर मुर्छने नांव रोगी । विसांवा जैसा ॥ २३० ॥

तैसा कर्मी शिणे एकीं । तो विसांवो पाहे आणिकीं ।

दांडेयाचे घाय बुकी । धाडणें जैसें ॥ २३१ ॥

परी हें असो पुढती । तोचि त्यागी त्रिजगतीं ।

जेणें फळत्यागें निष्कृती । नेलें कर्म ॥ २३२ ॥

अनिष्टमिष्टं मिश्रं च त्रिविधं कर्मणः फलम् ।

भवत्यत्यागिनां प्रेत्य न तु संन्यासिनां क्वचित् ॥ १२ ॥

येऱ्हवीं तरी धनंजया । त्रिविधा कर्मफळा गा यया ।

समर्थ ते कीं भोगावया । जे न सांडितीचि आशा ॥ २३३ ॥

आपणचि विऊनि दुहिता । कीं न मम म्हणे पिता ।

तो सुटे कीं प्रतिग्रहीता । जांवई शिरके ॥ २३४ ॥

विषाचे आगरही वाहती । तें विकितां सुखें लाभे जिती ।

येर निमालें जे घेती । वेंचोनि मोलें ॥ २३५ ॥

तैसें कर्ता कर्म करू । अकर्ता फळाशा न धरू ।

एथ न शके आवरूं । दोहींतें कर्म ॥ २३६ ॥

वाटे पिकलिया रुखाचें । फळ अपेक्षी तयाचें ।

तेवीं साधारण कर्माचें । फळ घे तया ॥ २३७ ॥

परी करूनि फळ नेघे । तो जगाच्या कामीं न रिघे ।

जे त्रिविध जग अवघें । कर्मफळ हें ॥ २३८ ॥

देव मनुष्य स्थावर । यया नांव जगडंबर ।

आणि हे तंव तिन्ही प्रकार । कर्मफळांचे ॥ २३९ ॥

तेंचि एक गा अनिष्ट । एक तें केवळ इष्ट ।

आणि एक इष्टानिष्ट । त्रिविध ऐसें ॥ २४० ॥

परी विषयमंतीं बुद्धी । आंगीं सूनि अविधी ।

प्रवर्तती जे निषिद्धीं । कुव्यापारीं ॥ २४१ ॥

तेथ कृमि कीट लोष्ट । हे देह लाहती निकृष्ट ।

तया नाम तें अनिष्ट । कर्मफळ ॥ २४२ ॥

कां स्वधर्मा मानु देतां । स्वाधिकारु पुढां सूतां ।

सुकृत कीजे पुसतां । आम्नायातें ॥ २४३ ॥

तैं इंद्रादिक देवांचीं । देहें लाहिजती सव्यसाची ।

तया कर्मफळा इष्टाची । प्रसिद्धि गा ॥ २४४ ॥

आणि गोड आंबट मिळे । तेथ रसांतर फरसाळें ।

उठी दोंही वेगळें । दोहीं जिणतें ॥ २४५ ॥

रेचकुचि योगवशें । होय स्तंभावयादोषें ।

तेवीं सत्यासत्य समरसें । सत्यासत्यचि जिणिजे ॥ २४६ ॥

म्हणौनि समभागें शुभाशुभें । मिळोनि अनुष्ठानाचें उभें ।

तेणें मनुष्यत्व लाभे । तें मिश्र फळ ॥ २४७ ॥

ऐसें त्रिविध यया भागीं । कर्मफळ मांडलेसें जगीं ।

हें न सांडी तयां भोगीं । जें सूदले आशा ॥ २४८ ॥

जेथें जिव्हेचा हातु फांटे । तंव जेवितां वाटे गोमटें ।

मग परीणामीं शेवटें । अवश्य मरण ॥ २४९ ॥

संवचोरमैत्री चांग । जंव न पविजे तें दांग ।

सामान्या भली आंग । न शिवे तंव ॥ २५० ॥

तैसीं कर्मे करितां शरीरीं । लाहती महत्त्वाची फरारी ।

पाठीं निधनीं एकसरी । पावती फळें ॥ २५१ ॥

तैसा समर्थु आणि ऋणिया । मार्गों आला बाइणिया ।

न लोटे तैसा प्राणिया । पडे तो भोगु ॥ २५२ ॥

मग कणिसौनि कणु झडे । तो विरूढला कणिसा चढे ।

पुढती भूमी पडे । पुढती उठी ॥ २५३ ॥

तैसें भोगीं जें फळ होय । तें फळांतरें वीत जाय ।

चालतां पावो पाय । जिणिजे जैसा ॥ २५४ ॥

उताराचिये सांगडी । ठाके ते ऐलीच थडी ।

तेवीं न मुकीजती वोढी । भोग्याचिये ॥ २५५ ॥

पैं साध्यसाधनप्रकारें । फळभोगु तो पसरे ।

एवं गोंविले संसारें । अत्यागी ते ॥ २५६ ॥

येऱ्हवीं जाईचियां फुलां फांकणें । त्याचि नाम जैसें सुकणें ।

तैसें कर्ममिषें न करणें । केलें जिहीं ॥ २५७ ॥

बीजचि वरोसि वेंचे । तेथ वाढती कुळवाडी खांचे ।

तेवीं फळत्यागें कर्माचें । सारिलें काम ॥ २५८ ॥

ते सत्वशुद्धि साहाकारें । गुरुकृपामृततुषारें ।

सासिन्नलेनि बोधें वोसरे । द्वैतदैन्य ॥ २५९ ॥

तेव्हां जगदाभासमिषें । स्फुरे तें त्रिविध फळ नाशे ।

एथ भोक्ता भोग्य आपैसें । निमालें हें ॥ २६० ॥

घडे ज्ञानप्रधानु हा ऐसा । संन्यासु जयां वीरेशा ।

तेचि फलभोग सोसा । मुकले गा ॥ २६१ ॥

आणि येणें कीर संन्यासें । जैं आत्मरूपीं दिठी पैसे ।

तैं कर्म एक ऐसें । देखणें आहे ? ॥ २६२ ॥

पडोनि गेलिया भिंती । चित्रांची केवळ होय माती ।

कां पाहालेया राती । आंधारें उरे ? ॥ २६३ ॥

जैं रूपचि नाहीं उभें । तैं साउली काह्याची शोभे ? ।

दर्पणेवीण बिंबें । वदन कें पां ? ॥ २६४ ॥

फिटलिया निद्रेचा ठावो । कैंचा स्वप्नासि प्रस्तावो ? ।

मग साच का वावो । कोण म्हणे ? ॥ २६५ ॥

तैसें गा संन्यासें येणें । मूळ अविद्येसीचि नाहीं जिणें ।

मा तियेचें कार्य कोणें । घेपे दीजे ? ॥ २६६ ॥

म्हणौनि संन्यासी ये पाहीं । कर्माची गोठी कीजेल खई ।

परी अविद्या आपुलाम् देहीं । आहे जै कां ॥ २६७ ॥

जैं कर्तेपणाचेनि थांवें । आत्मा शुभाशुभीं धांवें ।

दृष्टि भेदाचिये राणिवे । रचलीसे जैं ॥ २६८ ॥

तैं तरी गा सुवर्मा । बिजावळी आत्मया कर्मा ।

अपाडें जैसी पश्चिमा । पूर्वेसि कां ॥ २६९ ॥

नातरी आकाशा का आभाळा । सूर्या आणि मृगजळा ।

बिजावळी भूतळा । वायूसि जैसी ॥ २७० ॥

पांघरौनि नईचें उदक । असे नईचिमाजीं खडक ।

परी जाणिजे का वेगळिक । कोडीची ते ॥ २७१ ॥

हो कां उदकाजवळी । परी सिनानीचि ते बाबुळी ।

काय संगास्तव काजळी । दीपु म्हणों ये ? ॥ २७२ ॥

जरी चंद्रीं जाला कलंकु । तरी चंद्रेसीं नव्हे एकु ।

आहे दृष्टी डोळ्यां विवेकु । अपाडु जेतुला ॥ २७३ ॥

नाना वाटा वाटे जातया । वोघा वोघीं वाहातया ।

आरसा आरसां पाहातया । अपाडु जेतुला ॥ २७४ ॥

पार्था गा तेतुलेनि मानें । आत्मेंनिसीं कर्म सिनें ।

परी घेवविजे अज्ञानें । तें कीर ऐसें ॥ २७५ ॥

विकाशें रवीतें उपजवी । द्रुती अलीकरवी भोगवी ।

ते सरोवरीं कां बरवी । अब्जिनी जैसी ॥ २७६ ॥

पुढतपुढती आत्मक्रिया । अन्यकारणकाचि तैशिया ।

करूं पांचांही तयां । कारणां रूप ॥ २७७ ॥

पञ्चैतानि महाबाहो कारणानि निबोध मे ।

साङ्ख्ये कृतान्ते प्रोक्तानि सिद्धये सर्वकर्मणाम् ॥ १३ ॥

आणि पांचही कारणें तियें । तूंही जाणसील विपायें ।

जें शास्त्रें उभऊनी बाहे । बोलती तयांते ॥ २७८ ॥

वेदरायाचिया राजधानीं । सांख्यवेदांताच्या भुवनीं ।

निरूपणाच्या निशाणध्वनीं । गर्जती जियें ॥ २७९ ॥

जें सर्वकर्मसिद्धीलागीं । इयेंचि मुद्दलें हो जगीं ।

तेथ न सुवावा अभंगीं । आत्मराजु ॥ २८० ॥

ह्या बोलाचि डांगुरटी । तियें प्रसिद्धीचि आली किरीटी ।

म्हणौनि तुझ्या हन कर्णपुटीं । वसों हें काज ॥ २८१ ॥

आणि मुखांतरीं आइकिजे । तैसें कायसें हें ओझें ।

मी चिद्रत्न तुझें । असतां हातीं ॥ २८२ ॥

दर्पणु पुढां मांडलेया । कां लोकांचियां डोळयां ।

मानु द्यावा पहावया । आपुलें निकें ॥ २८३ ॥

भक्त जैसेनि जेथ पाहे । तेथ तें तेंचि होत जाये ।

तो मी तुझें जाहालों आहें । खेळणें आजी ॥ २८४ ॥

ऐसें हें प्रीतीचेनि वेगें । देवो बोलतां से नेघे ।

तंव आनंदामाजीं आंगें । विरतसे येरु ॥ २८५ ॥

चांदिणियाचा पडिभरु । होतां सोमकांताचा डोंगरु ।

विघरोनि सरोवरु । हों पाहे जैसा ॥ २८६ ॥

तैसें सुख आणि अनुभूती । या भावांची मोडूनि भिंती ।

आतलें अर्जुनाकृति । सुखचि जेथ ॥ २८७ ॥

तेथ समर्थु म्हणौनि देवा । अवकाशु जाहला आठवा ।

मग बुडतयाचा धांवा । जीवें केला ॥ २८८ ॥

अर्जुना येसणें धेंडें । प्रज्ञा पसरेंसीं बुडे ।

आलें भरतें एवढें । तें काढूनि पुढती ॥ २८९ ॥

देवो म्हणे हां गा पार्था । तूं आपणपें देख सर्वथा ।

तंव श्वासूनि येरें माथा । तुकियेला ॥ २९० ॥

म्हणे जाणसी दातारा । मी तुजशीं व्यक्तिशेजारा ।

उबगला आजी एकाहारा । येवों पाहें ॥ २९१ ॥

तयाही हा ऐसा । लोभें देतसां जरी लालसा ।

तरी कां जी घालीतसां । आड आड जीवा ? ॥ २९२ ॥

तेथ श्रीकृष्ण म्हणती निकें । अद्यापि नाहीं मा ठाऊकें ।

वेडया चंद्रा आणि चंद्रिके । न मिळणें आहे ?॥ २९३ ॥

आणि हाही बोलोनि भावो । तुज दाऊं आम्ही भिवों ।

जे रुसतां बांधे थांवो । तें प्रेम गा हें ॥ २९४ ॥

एथ एकमेकांचिये खुणें । विसंवादु तंवचि जिणें ।

म्हणौनि असो हें बोलणें । इयेविषयींचें ॥ २९५ ॥

मग कैशी कैशी ते आतां । बोलत होतों पंडुसुता ।

सर्व कर्मा भिन्नता । आत्मेनिसीं ॥ २९६ ॥

तंव अर्जुन म्हणे देवें । माझिये मनींचेंचि स्वभावें ।

प्रस्ताविलें बरवें । प्रमेय तें जी ॥ २९७ ॥

जें सकळ कर्माचें बीज । कारणपंचक तुज ।

सांगेन ऐसी पैज । घेतली कां ॥ २९८ ॥

आणि आत्मया एथ कांहीं । सर्वथा लागु नाहीं ।

हें पुढारलासि ते देईं । लाहाणें माझें ॥ २९९ ॥

यया बोला विश्वेशें । म्हणितलें तोषें बहुवसे ।

इयेविषयीं धरणें बैसे। ऐसें कें जोडे ? ॥ ३०० ॥

तरी अर्जुना निरूपिजेल । तें कीर भाषेआंतुल ।

परी मेचु ये होईजेल । ऋणिया तुज ॥ ३०१ ॥

तंव अर्जुन म्हणे देवो । काई विसरले मागील भावो ? ।

इये गोंठीस कीं राखत आहों । मीतूंपणजी ? ॥ ३०२ ॥

एथ श्रीकृष्ण म्हणती हो कां । आतां अवधानाचा पसरु निका ।

करूनियां आइका । पुढारलों तें ॥ ३०३ ॥

तरी सत्यचि गा धनुर्धरा । सर्वकर्मांचा उभारा ।

होतसे बहिरबाहिरा । करणीं पांचें ॥ ३०४ ॥

आणि पांच कारण दळवाडें । जिहीं कर्माकारु मांडे ।

ते हेतुस्तव घडे । पांच आथी ॥ ३०५ ॥

येर आत्मतत्त्व उदासीन । तें ना हेतु ना उपादान ।

ना ते अंगें करी संवाहन । कर्मसिद्धीचें ॥ ३०६ ॥

तेथ शुभाशुभीं अंशीं । निफजती कर्में ऐसीं ।

राती दिवो आकाशीं । जियापरी ॥ ३०७ ॥

तोय तेज धूमु । ययां वायूसीं संगमु ।

जालिया होय अभ्रागमु । व्योम तें नेणें ॥ ३०८ ॥

नाना काष्ठीं नाव मिळे । ते नावाडेनि चळे ।

चालविजे अनिळें । उदक तें साक्षी ॥ ३०९ ॥

कां कवणे एकें पिंडे । वेंचितां अवतरे भांडें ।

मग भवंडीजे दंडें । भ्रमे चक्र ॥ ३१० ॥

आणि कर्तृत्वकुलालाचें । तेथ काय तें पृथ्वीयेचें।

आधारावांचूनि वेंचे । विचारीं पां । ॥ ३११ ॥

हेंहि असो लोकांचिया । राहाटी होतां आघविया ।

कोण काम सवितया । आंगा आलें ? ॥ ३१२ ॥

तैसें पांचहेतुमिळणीं । पांचेंचि इहीं कारणीं ।

कीजे कर्मलतांची लावणी । आत्मा सिना ॥ ३१३ ॥

आतां तेंचि वेगळालीं । पांचही विवंचूं गा भलीं ।

तुकोनि घेतलीं । मोतियें जैसीं॥ ३१४ ॥

अधिष्ठानं तथा कर्ता करणं च पृथग्विधम्।

विविधाश्च पृथक्चेष्टा दैवं चैवात्र पञ्चमम् ॥ १४ ॥

तैसीं यथा लक्षणें । आइकें कर्म\-कारणें ।

तरी देह हें मी म्हणें । पहिलें एथ ॥ ३१५ ॥

ययातें अधिष्ठान ऐसें । म्हणिजे तें याचि उद्देशें ।

जे स्वभोग्येंसीं वसे । भोक्ता येथ ॥ ३१६ ॥

इंद्रियांच्या दाहें हातीं । जाचोनियां दिवोराती ।

सुखदुःखें प्रकृती । जोडीजती जियें ॥ ३१७ ॥

तियें भोगावया पुरुखा । आन ठावोचि नाहीं देखा ।

म्हणौनि अधिष्ठानभाखा । बोलिजे देह ॥ ३१८ ॥

हें चोविसांही तत्वांचें । कुटुंबघर वस्तीचें ।

तुटे बंधमोक्षाचें । गुंथाडे एथ ॥ ३१९ ॥

किंबहुना अवस्थात्रया । हें अधिष्ठान धनंजया ।

म्हणौनि देहा यया । हेंचि नाम ॥ ३२० ॥

आणि कर्ता हें दुजें । कर्माचें कारण जाणिजे ।

प्रतिबिंब म्हणिजे । चैतन्याचें जें ॥ ३२१ ॥

आकाशचि वर्षे नीर । तें तळवटीं बांधे नाडर ।

मग बिंबोनि तदाकार । होय जेवीं ॥ ३२२ ॥

कां निद्राभरें बहुवें । राया आपणपें ठाउवें नव्हे ।

मग स्वप्नींचिये सामावे । रंकपणीं ॥ ३२३ ॥

तैसें आपुलेनि विसरें । चैतन्यचि देहाकारें ।

आभासोनि आविष्करें । देहपणें जें ॥ ३२४ ॥

जया विसराच्या देशीं । प्रसिद्धि गा जीवु ऐसी ।

जेणें भाष केली देहेंसी । आघवाविषयीं ॥ ३२५ ॥

प्रकृति करी कर्में । तीं म्यां केलीं म्हणे भ्रमें ।

येथ कर्ता येणें नामें । बोलिजे जीवु ॥ ३२६ ॥

मग पातेयांच्या केशीं । एकीच उठी दिठी जैसी।

मोकळी चवरी ऐसी । चिरीव गमे ॥ ३२७ ॥

कां घराआंतुल एकु । दीपाचा तो अवलोकु ।

गवाक्षभेदें अनेकु । आवडे जेवीं ॥ ३२८ ॥

कां एकुचि पुरुषु जैसा। अनुसरत नवां रसां ।

नवविधु ऐसा । आवडों लागे ॥ ३२९ ॥

तेवीं बुद्धीचें एक जाणणें । श्रोत्रादिभेदें येणें ।

बाहेरी इंद्रियपणें । फांके जें कां ॥ ३३० ॥

तें पृथग्विधकरण । कर्माचें इया कारण ।

तिसरें गा जाण । नृपनंदना॥ ३३१ ॥

आणि पूर्वपश्चिमवाहणीं। निघालिया वोघाचिया मिळणी ।

होय नदी नद पाणी । एकचि जेवीं ॥ ३३२ ॥

तैसी क्रियाशक्ति पवनीं । असे जे अनपायिनी ।

ते पडिली नानास्थानीं । नाना होय ॥ ३३३ ॥

जैं वाचे करी येणें । तैं तेंचि होय बोलणें ।

हाता आली तरी घेणें । देणें होय ॥ ३३४ ॥

अगा चरणाच्या ठायीं । तरी गति तेचि पाहीं ।

अधोद्वारीं दोहीं । क्षरणें तेचि ॥ ३३५ ॥

कंदौनि ह्रदयवरी । प्रणवाची उजरी ।

करितां तेचि शरीरीं । प्राणु म्हणिजे ॥ ३३६ ॥

मग उर्ध्वीं चियारिगानिगा । पुढती तेचि शक्ति पैं गा ।

उदानु ऐसिया लिंगा । पात्र जाहली ॥ ३३७ ॥

अधोरंध्राचेनि वाहें । अपानु हें नाम लाहे ।

व्यापकपणें होये । व्यानु तेचि ॥ ३३८ ॥

आरोगिलेनि रसें । शरीर भरी सरिसें ।

आणि न सांडितां असे । सर्वसंधीं ॥ ३३९ ॥

ऐसिया इया राहटीं । मग तेचि क्रिया पाठीं ।

समान ऐसी किरीटी । बोलिजे गा ॥ ३४० ॥

आणि जांभई शिंक ढेंकर । ऐसैसा होतसे व्यापार ।

नाग कूर्म कृकर । इत्यादि होय ॥ ३४१ ॥

एवं वायूची हे चेष्टा । एकीचि परी सुभटा ।

वर्तनास्तव पालटा । येतसे जे ॥ ३४२ ॥

तें भेदली वृत्तिपंथें। वायुशक्ति गा एथें ।

कर्मकारण चौथें । ऐसें जाण ॥ ३४३ ॥

आणि ऋतु बरवा शारदु । शारदीं पुढती चांदु ।

चंद्री जैसा संबंधु । पूर्णिमेचा॥ ३४४ ॥

कां वसंतीं बरवा आरामु । आरामींही प्रियसंगमु ।

संगमीं आगमु । उपचारांचा ॥ ३४५ ॥

नाना कमळीं पांडवा । विकासु जैसा बरवा ।

विकासींही यावा । परागाचा ॥ ३४६ ॥

वाचे बरवें कवित्व । कवित्वीं बरवें रसिकत्व ।

रसिकत्वीं परतत्व । स्पर्शु जैसा॥ ३४७ ॥

तैसी सर्ववृत्तिवैभवीं। बुद्धिचि एकली बरवी ।

बुद्धिही बरव नवी । इंद्रियप्रौढी ॥ ३४८ ॥

इंद्रियप्रौढीमंडळा । शृंगारुएकुचि निर्मळा ।

जैं अधिष्ठात्रियां कां मेळा । देवतांचा जो ॥ ३४९ ॥

म्हणौनि चक्षुरादिकीं दाहें । इंद्रियां पाठीं स्वानुग्रहें ।

सूर्यादिकां कां आहे । सुरांचें वृंद॥ ३५० ॥

तें देववृंदबरवें । कर्मकारण पांचवें ।

अर्जुना एथ जाणावें । देवो म्हणे ॥ ३५१ ॥

एवं माने तुझिये आयणी । तैसी कर्मजातांची हे खाणी ।

पंचविध आकर्णी । निरूपिली ॥ ३५२ ॥

आतां हेचि खाणी वाढे । मग कर्माची सृष्टिघडे ।

जिहीं ते हेतुही उघडे । दाऊं पांचै ॥ ३५३ ॥

शरीरवाण्मनोभिर्यत्कर्म प्रारभते नरः ।

न्याय्यं वा विपरीतं वा पञ्चैते तस्य हेतवः ॥ १५ ॥

तरी अवसांत आली माधवी । ते हेतु होय नवपल्लवीं ।

पल्लव पुष्पपुंज दावी । पुष्प फळातें ॥ ३५४ ॥

कां वार्षिये आणिजे मेघु । मेघें वृष्टिप्रसंगु।

वृष्टीस्तवभोगु । सस्यसुखाचा ॥ ३५५ ॥

नातरी प्राची अरुणातें विये । अरुणें सूर्योदयो होये ।

सूर्यें सगळा पाहे । दिवो जैसा॥ ३७६ ॥

तैसें मन हेतु पांडवा । होय कर्मसंकल्पभावा ।

तो संकल्पु लावी दिवा । वाचेचा गा ॥ ३७७ ॥

मग वाचेचा तो दिवटा । दावी कृत्यजातांचिया वाटा ।

तेव्हां कर्ता रिगे कामठां । कर्तृत्वाच्या॥ ३७८ ॥

तेथ शरीरादिक दळवाडें । शरीरादिकां हेतुचि घडे ।

लोहकाम लोखंडें । निर्वाळिजे जैसें॥ ३७९ ॥

कां तांथुवाचा ताणा । तांथु घालितां वैरणा ।

तो तंतुचि विचक्षणा । होय पट्ट ॥ ३८० ॥

तैसें मनवाचादेहाचें । कर्म मनादि हेतुचि रचे ।

रत्नीं घडे रत्नाचें । दळवाडें जेवीं ॥ ३८१ ॥

एथ शरीरादिकें कारणें । तेंचि हेतु केवीं हें कोणें ।

अपेक्षिजे तरी तेणें । अवधारिजो ॥ ३८२ ॥

आइका सूर्याचिया प्रकाशा । हेतु कारण सूर्युचिजैसा ।

कां ऊंसाचें कांडें ऊंसा । वाढी हेतु ॥ ३८३ ॥

नाना वाग्देवता वानावी । तैं वाचाचि लागे कामवावी ।

कां वेदां वेदेंचि बोलावी । प्रतिष्ठा जेवीं ॥ ३८४ ॥

तैसें कर्मा शरीरादिकें । कारण हें कीर ठाउकें ।

परी हेंचि हेतु न चुके । हेंही एथ ॥ ३८५ ॥

आणि देहादिकीं कारणीं । देहादि हेतु मिळणीं ।

होय जया उभारणी । कर्मजातां ॥ ३८६ ॥

तें शास्त्रार्थें मानिलेया । मार्गा अनुसरे धनंजया ।

तरी न्याय तो न्याया । हेतु होय ॥ ३६७ ॥

जैसा पर्जन्योदकाचा लोटु । विपायें धरी साळीचा पाटु ।

तो जिरे परी अचाटु । उपयोगु आथी ॥ ३६८ ॥

कां रोषें निघालें अवचटें । पडिलें द्वारकेचिया वाटे ।

तें शिणे परी सुनाटें । न वचिती पदें ॥ ३६९ ॥

तैसें हेतुकारण मेळें । उठी कर्म जें आंधळें ।

तें शास्त्राचें लाहे डोळे । तैं न्याय म्हणिपे ॥ ३७० ॥

ना दूध वाढिता ठावो पावे । तंव उतोनि जाय स्वभावें ।

तोही वेंचु परी नव्हे । वेंचिलें तें ॥ ३७१ ॥

तैसें शास्त्रसाह्येंवीण । केलें नोहे जरी अकारण ।

तरी लागो कां नागवण । दानलेखीं ॥ ३७२ ॥

अगा बावन्ना वर्णांपरता । कोण मंत्रु आहे पंडुसुता ।

कां बावन्नही नुच्चारितां । जीवु आथी ? ॥ ३७३ ॥

परी मंत्राची कडसणी । जंव नेणिजे कोदंडपाणी ।

तंव उच्चारफळ वाणी । न पवे जेवीं ॥ ३७४ ॥

तेवीं कारणहेतुयोगें । जें बिसाट कर्म निगे ।

तें शास्त्राचिये न लगे । कांसे जंव ॥ ३७५ ॥

कर्म होतचि असे तेव्हांही । परी तें होणें नव्हे पाहीं ।

तो अन्यायो गा अन्यायीं । हेतु होय ॥ ३७६ ॥

तत्रैवं सति कर्तारमात्मानं केवलं तु यः ।

पश्यत्यकृतबुद्धित्वान्न स पश्यति दुर्मतिः ॥ १६ ॥

एवं पंचकारणा कर्मा । पांचही हेतु हे सुमहिमा ।

आतां एथें पाहें पां आत्मा । सांपडला असे ? ॥ ३७७ ॥

भानु न होनि रूपें जैसीं । चक्षुरूपातें प्रकाशी ।

आत्मा न होनि कर्में तैसीं । प्रकटित असे गा ॥ ३७८ ॥

पैं प्रतिबिंब आरिसा । दोन्ही न होनि वीरिशा ।

दोहींतें प्रकाशी जैसा । न्याहाळिता तो ॥ ३७९ ॥

कां अहोरात्र सविता । न होनि करी पंडुसुता ।

तैसा आत्मा कर्मकर्ता । न होनि दावी ॥ ३८० ॥

परी देहाहंआन भुली । जयाची बुद्धि देहींचि आतली ।

तया आत्मविषयीं जाली । मध्यरात्री गा ॥ ३८१ ॥

जेणें चैतन्या ईश्वरा ब्रह्मा । देहचि केलें परमसीमा ।

तया आत्मा कर्ता हे प्रमा । अलोट उपजे ॥ ३८२ ॥

आत्माचि कर्मकर्ता । हाही निश्चयो नाहीं तत्वतां ।

देहोचि मी कर्मकर्ता । मानितो साचे ॥ ३८३ ॥

जे आत्मा मी कर्मातीतु । सर्वकर्मसाक्षिभूतु ।

हे आपुली कहीं मातु । नायकेचि कानीं ॥ ३८४ ॥

म्हणौनि उमपा आत्मयातें । देहचिवरी मविजे एथें ।

विचित्र काई रात्रि दिवसातें । डुडुळ न करी ? ॥ ३८५ ॥

पैं जेणें आकाशींचा कहीं । सत्य सूर्यु देखिला नाहीं ।

तो थिल्लरींचें बिंब काई । मानू न लाहे ? ॥ ३८६ ॥

थिल्लराचेनि जालेपणें । सूर्यासि आणी होणें ।

त्याच्या नाशीं नाशणें । कंपें कंपू ॥ ३८७ ॥

आणि निद्रिस्ता चेवो नये । तंव स्वप्न साच हों लाहे ।

रज्जु नेणतां सापा बिहे। विस्मो कवण ?॥ ३८८ ॥

जंव कवळ आथि डोळां। तंव चंद्रु देखावा कीं पिंवळा।

काय मृगींहीं मृगजळा। भाळावें नाहीं ?॥ ३८९ ॥

तैसा शास्त्रगुरूचेनि नांवे। जो वाराही टेंकों नेदी सिवें।

केवळ मौढ्याचेनिचि जीवें। जियाला जो॥ ३९० ॥

तेणें देहात्मदृष्टीमुळें। आत्मया घापे देहाचें जाळें।

जैसा अभ्राचा वेगु कोल्हें। चंद्रीं मानीं॥ ३९१ ॥

मग तया मानणयासाठीं। देहबंदीशाळे किरीटी।

कर्माच्या वज्रगांठी। कळासे तो॥ ३९२ ॥

पाहे पां बद्ध भावना दृढा। नळियेवरी तो बापुडा।

काय मोकळेयाही पायाचा चवडा। न ठकेचि पुंसा।॥ ३९३ ॥

म्हणौनि निर्मळा आत्मस्वरूपीं। तो प्रकृतीचें केलें आरोपी।

तो कल्पकोडीच्या मापीं। मवीचि कर्में॥ ३९४ ॥

आता कर्मामाजीं असे। परी तयातें कर्म न स्पर्शे।

वडवानळातें जैसें। समुद्रोदक॥ ३९५ ॥

तैसेंनि वेगळेपणें। जयाचें कर्मी असणें।

तो कीर वोळखावा कवणें। तरी सांगो॥ ३९६ ॥

जे मुक्तातें निर्धारितां। लाभे आपलीच मुक्तता।

जैसी दीपें दिसें पाहतां। आपली वस्तु॥ ३९७ ॥

नातरी दर्पणु जंव उटिजे। तंव आपणपयां आपण भेटिजे।

कां तोय पावतां तोय होईजे। लवणें जेंवीं॥ ३९८ ॥

हें असो परतोनि मागुतें। प्रतिबिंब पाहे बिंबातें।

तंव पाहणें जाउनी आयितें । बिंबचि होय ॥ ३९९ ॥

तैसें हारपलें आपणपें पावे । तैं संतांतें पाहतां गिंवसावें ।

म्हणौनि वानावे ऐकावे । तेचि सदा ॥ ४०० ॥

परी कर्मी असोनि कर्में । जो नावरे समेंविषमें ।

चर्मचक्षूंचेनि चामें । दृष्टि जैसी॥ ४०१ ॥

तैसा सोडवला जो आहे । तयाचें रूप आतां पाहें ।

उपपत्तीची बाहे । उभऊनि सांगों ॥ ४०२ ॥

यस्य नाहंकृतो भावो बुद्धिर्यस्य न लिप्यते ।

हत्वाऽपि स इमा.ण्ल्लोकान्न हन्ति न निबध्यते ॥ १७ ॥

तरी अविद्येचिया निद्रा । विश्वस्वप्नाचा हा धांदा ।

भोगीत होता प्रबुद्धा । अनादि जो ॥ ४०३ ॥

तो महावाक्याचेनि नांवें । गुरुकृपेचेनि थांवें ।

माथां हातु ठेविला नव्हे । थापटिला जैसा॥ ४०४ ॥

तैसा विश्वस्वप्नेंसीं माया । नीद सांडूनि धनंजया ।

सहसा चेइला अद्वया\- । नंदपणें जो ॥ ४०५ ॥

तेव्हां मृगजळाचे पूर । दिसते एक निरंतर ।

हारपती कां चंद्रकर । फांकतां जैसे॥ ४०६ ॥

कां बाळत्व निघोनि जाय । तैं बागुला नाहीं त्राय ।

पैं जळालिया इंधन न होय । इंधन जेवीं ॥ ४०७ ॥

नाना चेवो आलिया पाठीं । तैं स्वप्न न दिसे दिठी ।

तैसी अहं ममता किरीटी । नुरेचि तया ॥ ४०८ ॥

मग सूर्यु आंधारालागीं । रिघो कां भलते सुरंगीं ।

परी तो तयाच्या भागीं । नाहींचि जैसा ॥ ४०९ ॥

तैसा आत्मत्वें वेष्टिला होये । तो जया जया दृश्यातें पाहें ।

तें दृष्य द्रष्टेपणेंसीं होत जाये । तयाचेंचि रूप ॥ ४१० ॥

जैसा वन्हि जया लागे । तें वन्हिचि जालिया आंगें ।

दाह्यदाहकविभागें । सांडिजे तें ॥ ४११ ॥

तैसा कर्माकारा दुजेया । तो कर्तेपणाचा आत्मया ।

आळु आला तो गेलिया । कांहीं बाहीं जें उरे ॥ ४१२ ॥

तिये आत्मस्थितीचा जो रावो । मग तो देहीं इये जाणेल ठावो ? ।

काय प्रलयांबूचा उन्नाहो । वोघु मानी ? ॥ ४१३ ॥

तैसी ते पूर्ण अहंता । काई देहपणें पंडुसुता ।

आवरे काई सविता । बिंबें धरिला ? ॥ ४१४ ॥

पैं मथूनि लोणी घेपे । तें मागुती ताकीं घापे ।

तरी तें अलिप्तपणें सिंपे । तेणेंसी काई ? ॥ ४१५ ॥

नाना काष्ठौनि वीरेशा । वेगळा केलिया हुताशा ।

राहे काष्ठाचिया मांदुसा । कोंडलेपणें ? ॥ ४१६ ॥

कां रात्रीचिया उदराआंतु । निघाला जो हा भास्वतु ।

तो रात्री ऐसी मातु । ऐके कायी ? ॥ ४१७ ॥

तैसें वेद्य वेदकपणेंसी । पडिलें कां जयाचे ग्रासीं ।

तया देह मी ऐसी । अहंता कैंची ? ॥ ४१८ ॥

आणि आकाशें जेथें जेथुनी । जाइजे तेथ असे भरोनी ।

म्हणौनि ठेलें कोंदोनी । आपेंआप ॥ ४१९ ॥

तैसें जें तेणें करावें । तो तेंचि आहे स्वभावें ।

मा कोणें कर्मीं वेष्टावें । कर्तेपणें ? ॥ ४२० ॥

नुरेचि गगनावीण ठावो । नोहेचि समुद्रा प्रवाहो ।

नुठीचि ध्रुवा जावों । तैसें जाहालें ॥ ४२१ ॥

ऐसेनि अहंकृतिभावो । जयाचा बोधीं जाहला वावो ।

तऱ्ही देहा जंव निर्वाहो । तंव आथी कर्में ॥ ४२२ ॥

वारा जरी वाजोनि वोसरे । तरी तो डोल रुखीं उरे ।

कां सेंदें द्रुति राहे कापुरें । वेंचलेनी ॥ ४२३ ॥

कां सरलेया गीताचा समारंभु । न वचे राहवलेपणाचा क्षोभु ।

भूमी लोळोनि गेलिया अंबु । वोल थारे ॥ ४२४ ॥

अगा मावळलेनि अर्कें । संध्येचिये भूमिके ।

ज्योतिदीप्ति कौतुकें । दिसे जैसी ॥ ४२५ ॥

पैं लक्ष भेदिलियाहीवरी । बाण धांवेचि तंववरी ।

जंव भरली आथी उरी । बळाची ते ॥ ४२६ ॥

नाना चक्रीं भांडें जालें । तें कुलालें परतें नेलें ।

परी भ्रमेंचि तें मागिले । भोवंडिलेपणें ॥ ४२७ ॥

तैसा देहाभिमानु गेलिया । देह जेणें स्वभावें धनंजया ।

जालें तें अपैसया । चेष्टवीच तें ॥ ४२८ ॥

संकल्पेंवीण स्वप्न । न लावितां दांगीचें बन ।

न रचितां गंधर्वभुवन । उठी जैसें ॥ ४२९ ॥

आत्मयाचेनि उद्यमेंवीण । तैसें देहादिपंचकारण ।

होय आपणयां आपण । क्रियाजात ॥ ४३० ॥

पैं प्राचीनसंस्कारवशें । पांचही कारणें सहेतुकें ।

कामवीजती गा अनेकें। कर्माकारें॥ ४३१ ॥

तया कर्मामाजीं मग। संहरो आघवें जग।

अथवा नवें चांग। अनुकरो॥ ४३२ ॥

परी कुमुद कैसेनि सुके। कैसें तें कमळ फांके।

हीं दोन्ही रवी न देखे। जयापरी॥ ४३३ ॥

कां वीजु वर्षोनि आभाळ। ठिकरिया आतो भूतळ।

अथवा करूं शाड्वळ। प्रसन्नावृष्टी॥ ४३४ ॥

तरी तया दोहींतें जैसें। नेणिजेचि कां आकाशें।

तैसा देहींच जो असे। विदेहदृष्टी॥ ४३५ ॥

तो देहादिकीं चेष्टीं। घडतां मोडतां हे सृष्टी।

न देखे स्वप्न दृष्टी। चेइला जैसा॥ ४३६ ॥

येर्हवीं चामाचे डोळेवरी। जे देखती देहचिवरी।

ते कीर तो व्यापारी। ऐसेंचि मानिती॥ ४३७ ॥

कां तृणाचा बाहुला। जो आगरामेरें ठेविला।

तो साचचि राखता कोल्हा। मानिजे ना ?॥ ४३८ ॥

पिसें नेसलें कां नागवें। हें लोकीं येऊनि जाणावें।

ठाणोरियांचें मवावें। आणिकीं घाय॥ ४३९ ॥

कां महासतीचे भोग। देखे कीर सकळ जग।

परी ते आगी ना आंग। ना लोकु देखे॥ ४४० ॥

तैसा स्वस्वरूपें उठिला। जो दृश्येंसी द्रष्टा आटला।

तो नेणें काय राहटला। इंद्रियग्रामु॥ ४४१ ॥

अगा थोरीं कल्लोळीं कल्लोळ साने। लोपतां तिरींचेनि जनें।

एकीं एक गिळिलें हें मनें । मानिजे जऱ्ही ॥ ४४२ ॥

तऱ्ही उदकाप्रति पाहीं । कोण ग्रसितसे काई ।

तैसें पूर्णा दुजें नाहीं । जें तो मारी ॥ ४४३ ॥

सुवर्णाचिया चंडिका । सुवर्णशूळेंचि देखा ।

सुवर्णाचिया महिखा । नाशु केला ॥ ४४४ ॥

तो देवलवसिया कडा । व्यवहारु गमला फुडा ।

वांचूनि शूळ महिष चामुंडा । सुवर्णचि तें ॥ ४४५ ॥

पैं चित्रींचें जळ हुतांशु । तो दृष्टीचाचि आभासु ।

पटीं आगी वोलांशु । दोन्ही नाहीं ॥ ४४६ ॥

मुक्ताचें देह तैसें । हालत संस्कारवशें ।

तें देखोनि लोक पिसे । कर्ता म्हणती ॥ ४४७ ॥

आणि तयां करणेया आंतु । घडो तिहीं लोकां घातु ।

परी तेणें केला हे मातु । बोलों नये ॥ ४४८ ॥

अगा अंधारुचि देखावा तेजें । मग तो फेडी हें बोलिजे ।

तैसें ज्ञानिया नाहीं दुजें । जें तो मारी । ॥ ४४९ ॥

म्हणौनि तयाचि बुद्धी । नेणे पापपुण्याची गंधी ।

गंगा मीनलिया नदी । विटाळु जैसा ॥ ४५० ॥

आगीसी आगी झगटलिया । काय पोळे धनंजया ।

कीं शस्त्र रुपे आपणया । आपणचि ॥ ४५१ ॥

तैसें आपणपयापरतें । जो नेणें क्रियाजातातें ।

तेथ काय लिंपवी बुद्धीतें । तयाचिये ॥ ४५२ ॥

म्हणौनि कार्य कर्ता क्रिया । हें स्वरूपचि जाहलें जया ।

नाहीं शरीरादिकीं तया । कर्मी बंधु ॥ ४५३ ॥

जे कर्ता जीव विंदाणीं । काढूनि पांचही खाणी ।

घडित आहे करणीं । आउतीं दाहें ॥ ४५४ ॥

तेथ न्यावो आणि अन्यावो । हा द्विविधु साधूनि आवो ।

उभविता न लवी खेंवो । कर्मभुवनें ॥ ४५५ ॥

या थोराडा कीर कामा । विरजा नोहे आत्मा ।

परी म्हणसी हन उपक्रमा । हातु लावी ॥ ४५६ ॥

तो साक्षी चिद्रूपु। कर्मप्रवृत्तीचा संकल्पु ।

उठी तो कां निरोपु । आपणचि दे ? ॥ ४५७ ॥

तरी कर्मप्रवृत्तीहीलागीं। तया आयासु नाहीं आंगीं ।

जे प्रवृत्तीचेहीउळिगीं । लोकुचि आथी ॥ ४५८ ॥

म्हणौनि आत्मयाचें केवळ । जो रूपचि जाहला निखिळ ।

तया नाहीं बंदिशाळ । कर्माचि हे ॥ ४५९ ॥

परी अज्ञानाच्या पटीं । अन्यथा ज्ञानाचें चित्र उठी ।

तेथ चितारणी हे त्रिपुटी । प्रसिद्ध जे कां ॥ ४६० ॥

ज्ञानं ज्ञेयं परिज्ञाता त्रिविधा कर्मचोदना ।

करणं कर्म कर्तेति त्रिविधः कर्मसंग्रहः ॥ १८ ॥

जें ज्ञान ज्ञाता ज्ञेय । हें जगाचें बीज त्रय ।

ते कर्माची निःसंदेह । प्रवृत्तिजाण ॥ ४६१ ॥

आतां ययाचि गा त्रया । व्यक्ति वेगळालिया ।

आइकें धनंजया । करूं रूप ॥ ४६२ ॥

तरी जीवसूर्यबिंबाचे। रश्मी श्रोत्रादिकें पांचें ।

धांवोनि विषयपद्माचे । फोडिती मढ ॥ ४६३ ॥

कीं जीवनृ पाचेवारु उपलाणें । घेऊनि इंद्रियांचीं केकाणें ।

विषयदेशींचें नागवणें । आणीत जे ॥ ४६४ ॥

हें असो इहीं इंद्रियीं राहाटे । जें सुखदुःखेंसीं जीवा भेटे ।

तें सुषुप्तिकालीं वोहटे । जेथ ज्ञान ॥ ४६५ ॥

तया जीवा नांव ज्ञाता । आणि जें हें सांगितलें आतां ।

तेंचि एथ पंडुसुता । ज्ञान जाण ॥ ४६६ ॥

जें अविद्येचिये पोटीं । उपजतखेंवो किरीटी ।

आपणयातें वांटी । तिहीं ठायीं ॥ ४६७ ॥

आपुलिये धांवे पुढां । घालूनि ज्ञेयाचा गुंडा ।

उभारी मागिलीकडां । ज्ञातृत्वातें॥ ४६८ ॥

मग ज्ञातया ज्ञेया दोघां । तो नांदणुकेचा बगा ।

माजीं जालेनि पैं गा । वाहे जेणें ॥ ४६९ ॥

ठाकूनि ज्ञेयाची शिंव । पुरे जयाची धांव ।

सकळ पदार्थां नांव । सूतसे जें ॥ ४७० ॥

तें गा सामान्य ज्ञान । या बोअला नाहीं आन ।

ज्ञेयाचेंही चिन्ह । आइक आतां ॥ ४७१ ॥

तरी शब्दु स्पर्शु । रूप गंध रसु ।

हा पंचविध आभासु । ज्ञेयाचा तो ॥ ४७२ ॥

जैसें एकेचि चूतफळें । इंद्रियां वेगवेगळे ।

रसें वर्णें परीमळें । भेटिजे स्पर्शें ॥ ४७३ ॥

तैसें ज्ञेय तरी एकसरें । परी ज्ञान इंद्रियद्वारें ।

घे म्हणौनि प्रकारें । पांचें जालें ॥ ४७४ ॥

आणि समुद्रीं वोघाचें जाणें । सरे लाणीपासीं धावणें ।

कां फळीं सरे वाढणें । सस्याचें जेवीं ॥ ४७५ ॥

तैसें इंद्रियांच्या वाहवटीं । धांवतया ज्ञाना जेथ ठी ।

होय तें गा किरीटी । विषय ज्ञेय ॥ ४७६ ॥

एवं ज्ञातया ज्ञाना ज्ञेया । तिहीं रूप केलें धनंजया ।

हे त्रिविध सर्व क्रिया\- । प्रवृत्तिजाण ॥ ४७७ ॥

जे शब्दादि विषय । हें पंचविध जें ज्ञेय ।

तेंचि प्रिय कां अप्रिय । एकेपरीचें ॥ ४७८ ॥

ज्ञान मोटकें ज्ञातया । दावी ना जंव धनंजया ।

तंव स्वीकारा कीं त्यजावया । प्रवर्तेचि तो ॥ ४७९ ॥

परी मीनातें देखोनि बकु । जैसा निधानातें रंकु ।

कां स्त्री देखोनि कामुकु । प्रवृत्ति धरी ॥ ४८० ॥

जैसें खालारां धांवे पाणी । भ्रमर पुष्पाचिये घाणीं ।

नाना सुटला सांजवणीं । वत्सुचि पां ॥ ४८१ ॥

अगा स्वर्गीं चीउर्वशी । ऐकोनि जेंवी माणुसीं ।

वराता लावीजती आकाशीं । यागांचिया ॥ ४८२ ॥

पैं पारिवा जैसा किरीटी । चढला नभाचिये पोटीं ।

पारवी देखोनि लोटी । आंगचि सगळें ॥ ४८३ ॥

हें ना घनगर्जनासरिसा । मयूर वोवांडे आकाशा ।

ज्ञाता ज्ञेय देखोनि तैसा । धांवचि घे ॥ ४८४ ॥

म्हणौनि ज्ञान ज्ञेय ज्ञाता । हे त्रिविध गा पंडुसुता ।

होयचि कर्मा समस्तां । प्रवृत्तियेथ ॥ ४८५ ॥

परी तेंचि ज्ञेय विपायें । जरी ज्ञातयातें प्रिय होये ।

तरी भोगावया न साहे । क्षणही विलंबु ॥ ४८६ ॥

नातरी अवचटें । तेंचि विरुद्ध होऊनि भेटे ।

तरी युगांत वाटे । सांडावया ॥ ४८७ ॥

व्याळा कां हारा । वरपडा जालेया नरा ।

हरिखु आणि दरारा । सरिसाचि उठी ॥ ४८८ ॥

तैसें ज्ञेय प्रियाप्रियें । देखिलेनि ज्ञातया होये ।

मग त्याग स्वीकारीं वाहे । व्यापारातें ॥ ४८९ ॥

तेथ रागी प्रतिमल्लाचा । गोसांवी सर्वदळाचा ।

रथु सांडूनि पायांचा । होय जैसा ॥ ४९० ॥

तैसें ज्ञातेपणें जें असे । तें ये कर्ता ऐसिये दशे ।

जेवितें बैसलें जैसें । रंधन करूं ॥ ४९१ ॥

कां भंवरेंचि केला मळा । वरकलुचि जाला अंकसाळा ।

नाना देवो रिगाला देऊळा\- । चिया कामा ॥ ४९२ ॥

तैसा ज्ञेयाचिया हांवा । ज्ञाता इंद्रियांचा मेळावा ।

राहाटवी तेथ पांडवा । कर्ता होय ॥ ४९३ ॥

आणि आपण हौनी कर्ता । ज्ञाना आणी करणता ।

तेथें ज्ञेयचि स्वभावतां । कार्य होय ॥ ४९४ ॥

ऐसा ज्ञानाचिये निजगति । पालटु पडे गा सुमति ।

डोळ्याची शोभा रातीं । पालटे जैसी ॥ ४९५ ॥

कां अदृष्ट जालिया उदासु । पालटे श्रीमंताचा विलासु ।

पुनिवेपाठीं शीतांशु । पालटे जैसा ॥ ४९६ ॥

तैसा चाळितां करणें । ज्ञाता वेष्टिजे कर्तेपणें ।

तेथींचीं तियें लक्षणें । ऐक आतां ॥ ४९७ ॥

तरी बुद्धि आणि मन । चित्त अहंकार हन ।

हें चतुर्विध चिन्ह । अंतःकरणाचें ॥ ४९८ ॥

बाह्य त्वचा श्रवण । चक्षु रसना घ्राण ।

हें पंचविध जाण । इंद्रियें गा ॥ ४९९ ॥

तेथ आंतुले तंव करणें । कर्ता कर्तव्या घे उमाणें ।

मग तैं जरी जाणें । सुखा येतें ॥ ५०० ॥

तरी बाहेरीलें तियेंही । चक्षुरादिकें दाहाही ।

उठौनि लवलाहीं । व्यापारा सूये॥ ५०१ ॥

मग तो इंद्रियकदंबु । करविजे तंव राबु ।

जंव कर्तव्याचा लाभु । हातासि ये ॥ ५०२ ॥

ना तें कर्तव्य जरी दुःखें । फळेल ऐसें देखे ।

तो लावी त्यागमुखें । तियें दाहाही ॥ ५०३ ॥

मग फिटे दुःखाचा ठावो । तंव राहाटवी रात्रिदिवो ।

विकणवातें कां रावो । जयापरी ॥ ५०४ ॥

तैसेनि त्याग स्वीकारीं । वाहातां इंद्रियांची धुरी ।

ज्ञातयातें अवधारीं । कर्ता म्हणिपे ॥ ५०५ ॥

आणि कर्तयाच्या सर्व कर्मीं । आउतांचिया परी क्षमी ।

म्हणौनि इंद्रियांतें आम्ही । करणें म्हणों ॥ ५०६ ॥

आणि हेचि करणेंवरी । कर्ता क्रिया ज्या उभारी ।

तिया व्यापे तें अवधारीं। कर्म एथ ॥ ५०७ ॥

सोनाराचिया बुद्धि लेणें। व्यापे चंद्रकरीं चांदणें।

कां व्यापे वेल्हाळपणें। वेली जैसी॥ ५०८ ॥

नाना प्रभा व्यापे प्रकाशु। गोडिया इक्षुरसु।

हें असो अवकाशु। आकाशीं जैसा॥ ५०९ ॥

तैसें कर्तयाचिया क्रिया। व्यापलें जें धनंजया।

तें कर्म गा बोलावया। आन नाहीं ॥ ५१० ॥

एवं कर्म कर्ता करण। या तिहींचेंही लक्षण।

सांगितलें तुज विचक्षण\-। शिरोमणी ॥ ५११ ॥

एथ ज्ञाता ज्ञान ज्ञेय। हें कर्माचें प्रवृत्तित्रय।

तैसेंचि कर्ता करण कार्य। हा कर्मसंचयो ॥ ५१२ ॥

वन्हीं ठेविला असे धूमु। आथी बीजीं जेवीं द्रुमु।

कां मनीं जोडे कामु। सदा जैसा॥ ५१३ ॥

तैसा कर्ता क्रिया करणीं। कर्माचें आहे जिंतवणीं।

सोनें जैसें खाणी। सुवर्णाचिये॥ ५१४ ॥

म्हणौनि हें कार्य मी कर्ता। ऐसें आथि जेथ पंडुसुता।

तेथ आत्मा दूरी समस्ता। क्रियांपासीं॥ ५१५ ॥

यालागीं पुढतपुढती। आत्मा वेगळाचि सुमती।

आतां असो हे किती। जाणतासि तूं॥ ५१६ ॥

ज्ञानं कर्म च कर्ता च त्रिधैव गुणभेदतः।

प्रोच्यते गुणसण्ख्याने यथावच्छृणु तान्यपि ॥ १९ ॥

परी सांगितलें जें ज्ञान। कर्म कर्ता हन।

ते तिन्ही तिहीं ठायीं भिन्न । गुणीं आहाती ॥ ५१७ ॥

म्हणौनि ज्ञाना कर्मा कर्तया । पातेजों नये धनंजया ।

जे दोनी बांधती सोडावया । एकचि प्रौढ ॥ ५१८ ॥

तें सात्विक ठाऊवें होये । तो गुणभेदु सांगों पाहे ।

जो सांख्यशास्त्रीं आहे । उवाइला ॥ ५१९ ॥

जें विचारक्षीरसमुद्र । स्वबोधकुमुदिनीचंद्र ।

ज्ञानडोळसां नरेंद्र । शास्त्रांचा जें ॥ ५२० ॥

कीं प्रकृतिपुरुष दोनी । मिसळलीं दिवोरजनीं ।

तियें निवडितां त्रिभुवनीं । मार्तंडु जें ॥ ५२१ ॥

जेथ अपारा मोहराशी । तत्वाच्या मापीं चोविसीं ।

उगाणा घेऊनि परेशीं । सुरवाडिजे ॥ ५२२ ॥

अर्जुना तें सांख्यशास्त्र । पढे जयाचें स्तोत्र ।

तें गुणभेदचरित्र । ऐसें आहे ॥ ५२३ ॥

जे आपुलेनि आंगिकें । त्रिविधपणाचेनि अंकें ।

दृश्यजात तितुकें । अंकित केलें ॥ ५२४ ॥

एवं सत्वरजतमा । तिहींची एवढी असे महिमा ।

जें त्रैविध्य आदी ब्रह्मा । अंतीं कृमी ॥ ५२५ ॥

परी विश्वींची आघवी मांदी । जेणें भेदलेनि गुणभेदीं ।

पडिली तें तंव आदी । ज्ञान सांगो ॥ ५२६ ॥

जे दिठी जरी चोख कीजे । तरी भलतेंही चोख सुजे ।

तैसें ज्ञानें शुद्धें लाहिजे । सर्वही शुद्ध ॥ ५२७ ॥

म्हणौनि तें सात्विक ज्ञान । आतां सांगों दे अवधान ।

कैवल्यगुणनिधान। श्रीकृष्ण म्हणे ॥ ७२८ ॥

सर्वभूतेषु येनैकं भावमव्ययमीक्षते ।

अविभक्तं विभक्तेषु तज्ज्ञानं विद्धि सात्त्विकम् ॥ २० ॥

तरी अर्जुना गा तें फुडें। सात्विक ज्ञान चोखडें।

जयाच्या उदयीं ज्ञेय बुडे। ज्ञातेनिसीं ॥ ७२९ ॥

जैसा सूर्य न देखे अंधारें। सरिता नेणिजती सागरें।

कां कवळिलिया न धरे। आत्मछाया ॥ ७३० ॥

तयापरी जया ज्ञाना। शिवादि तृणावसाना।

इया भूतव्यक्ति भिन्ना। नाडळती ॥ ७३१ ॥

जैसें हातें चित्र पाहातां। होय पाणियें मीठ धुतां।

कां चेवोनि स्वप्ना येतां। जैसें होय ॥ ७३२ ॥

तैसें ज्ञानें जेणें। करितां ज्ञातव्यातें पाहाणें।

जाणता ना जाणणें। जाणावें उरे ॥ ७३३ ॥

पैं सोनें आटूनि लेणीं। न काढिती आपुलिया आयणी।

कां तरंग न घेपती पाणी। गाळूनि जैसें॥ ७३४ ॥

तैसी जया ज्ञानाचिया हाता। न लगेचि दृश्यपथा।

तें ज्ञान जाण सर्वथा। सात्विक गा ॥ ७३५ ॥

आरिसा पाहों जातां कोडें। जैसें पाहातेंचि कां रिगे पुढें।

तैसें ज्ञेय लोटोनि पडे। ज्ञाताचि जें ॥ ७३६ ॥

पुढती तेंचि सात्विक ज्ञान। जें मोक्षलक्ष्मीचें भुवन।

हें असो ऐक चिन्ह। राजसाचें ॥ ७३७ ॥

पृथक्त्वेन तु यज्ज्ञानं नानाभावान्पृथग्विधान्।

वेत्ति सर्वेषु भूतेषु तज्ज्ञानं विद्धि राजसम् ॥ २१ ॥

तरी पार्था परीयेस । तें ज्ञान गा राजस ।

जें भेदाची कांस । धरूनि चाले ॥ ७३८ ॥

विचित्रता भूतांचिया। आपण आंतोनि ठिकरिया ।

बहु चकें ज्ञातया । आणिली जेणें ॥ ७३९ ॥

जैसें साचा रूपाआड । घालूनि विसराचें कवाड ।

मग स्वप्नाचें काबाड । ओपी निद्रा ॥ ७४० ॥

तैसें स्वज्ञानाचिये पौळी । बाहेरि मिथ्या महीं खळीं ।

तिहीं अवस्थांचिया वह्याळी । दावी जें जीवा ॥ ७४१ ॥

अलंकारपणें झांकलें । बाळा सोनें कां वायां गेलें ।

तैसें नामीं रूपीं दुरावलें । अद्वैत जया ॥ ७४२ ॥

अवतरली गाडग्यां घडां । पृथ्वीअनोळख जाली मूढां ।

वन्हि जाला कानडा । दीपत्वासाठीं ॥ ७४३ ॥

कां वस्त्रपणाचेनि आरोपें । मूर्खाप्रति तंतु हारपे ।

नाना मुग्धा पटु लोपे । दाऊनि चित्र ॥ ७४४ ॥

तैशी जया ज्ञाना । जाणोनि भूतव्यक्ती भिन्ना ।

ऐक्यबोधाची भावना । निमोनि गेली ॥ ७४५ ॥

मग इंधनीं भेदला अनळु । फुलांवरी परीमळु ।

कां जळभेदें शकलु । चंद्रु जैसा ॥ ७४६ ॥

तैसें पदार्थभेद बहुवस । जाणोनि लहानथोर वेष ।

आंतलें तें राजस । ज्ञान येथ ॥ ७४७ ॥

आतां तामसाचेंही लिंग । सांगेन तें वोळख चांग ।

डावलावया मातंग\- । सदन जैसें ॥ ७४८ ॥

यत्तु कृत्स्नवदेकस्मिन्कार्ये सक्तमहैतुकम्।

अतत्त्वार्थवदल्पं च तत्तामसमुदाहृतम् ॥ २२ ॥

तरी किरीटी जें ज्ञान । हिंडे विधीचेनि वस्त्रेंहीन ।

श्रुति पाठमोरी नग्न । म्हणौनि तया ॥ ७४९ ॥

येरींही शास्त्र बटिकरीं । जें निंदेचे विटाळवरी ।

बोळविलेंसे डोंगरीं । म्लेंच्छधर्माच्या ॥ ७५० ॥

जें गा ज्ञान ऐसें । गुणग्रहें तामसें ।

घेतलें भवें पिसें । होऊनियां ॥ ७५१ ॥

जें सोयरिकें बाधु नेणें । पदार्थी निषेधु न म्हणे ।

निरोविलें जैसें सुणें । शून्यग्रामीं ॥ ७५२ ॥

तया तोंडीं जें नाडळे । कां खातां जेणें पोळे ।

तेंचि येक वाळे । येर घेणेंचि ॥ ७५३ ॥

पैं सोनें चोरितां उंदिरु । न म्हणे थरुविथरु ।

नेणे मांसखाइरु । काळें गोरें ॥ ७५४ ॥

नाना वनामाजीं बोहरी । कडसणी जेवीं न करी ।

कां जीत मेलें न विचारी । बैसतां माशी ॥ ७५५ ॥

अगा वांता कां वाढिलेया । साजुक कां सडलिया ।

विवेकु कावळिया । नाहीं जैसा ॥ ७५६ ॥

तैसें निषिद्ध सांडूनि द्यावें । कां विहित आदरें घ्यावें ।

हें विषयांचेनि नांवें । नेणेंचि जें ॥ ७५७ ॥

जेतुलें आड पडे दिठी । तेतुलें घेचि विषयासाठीं ।

मग तें स्त्री\-द्रव्य वाटी । शिश्नोदरां ॥ ७५८ ॥

तीर्थातीर्थ हे भाख । उदकीं नाहीं सनोळख ।

तृषावोळे तेंचि सुख । वांचूनियां ॥ ७५९ ॥

तयाचिपरी खाद्याखाद्य । न म्हणे निंद्यानिंद्य ।

तोंडा आवडे तें मेध्य । ऐसाचि बोधु ॥ ७६० ॥

आणि स्त्रीजात तितुकें । त्वचेंद्रियेंचि वोळखे ।

तियेविषयीं सोयरिकें । एकचि बोधु ॥ ७६१ ॥

पैं स्वार्थीं जें उपकरे । तयाचि नाम सोयिरें ।

देहसंबंधु न सरे । जिये ज्ञानीं ॥ ७६२ ॥

मृत्यूचेंआघवेंचि अन्न । आघवेंचि आगी इंधन ।

तैसें जगचि आपलें धन । तामसज्ञाना ॥ ७६३ ॥

ऐसेनि विश्व सकळ । जेणें विषयोचि मानिलें केवळ ।

तया एक जाण फळ । देहभरण ॥ ७६४ ॥

आकाशपतिता नीरा । जैसा सिंधुचि येक थारा ।

तैसें कृत्यजात उदरा\- । लागिंचि बुझे ॥ ७६५ ॥

वांचूनि स्वर्गु नरकु आथी । तया हेतु प्रवृत्तिनिवृत्ती ।

इये आघवियेचि राती । जाणिवेची जें ॥ ७६६ ॥

जें देहखंडा नाम आत्मा । ईश्वर पाषाणप्रतिमा ।

ययापरौती प्रमा । ढळों नेणें ॥ ७६७ ॥

म्हणे पडिलेनि शरीरें । केलेनिसीं आत्मा सरे ।

मा भोगावया उरे । कोण वेषें । ॥ ७६८ ॥

ना ईश्वरु पाहातां आहे । तो भोगवी हें जरी होये ।

तरी देवचि खाये । विकूनियां ॥ ७६९ ॥

गांवींचें देवळेश्वर । नियामकचि होती साचार ।

तरी देशींचे डोंगर । उगे कां असती ? ॥ ७७० ॥

ऐसा विपायें देवो मानिजे । तरी पाषाणमात्रचि जाणिजे ।

आणि आत्मा तंव म्हणिजे । देहातेंचि ॥ ७७१ ॥

येरें पापपुण्यादिकें । तें आघवेंचि करोनि लटिकें ।

हित मानी अग्निमुखे । चरणें जें कां ॥ ७७२ ॥

जें चामाचे डोळे दाविती । जें इंद्रियें गोडी लाविती ।

तेंचि साच हे प्रतीती । फुडी जया ॥ ७७३ ॥

किंबहुना ऐसी प्रथा । वाढती देखसी पार्था ।

धूमाची वेली वृ था। आकाशीं जैसी॥ ७७४ ॥

कोरडा ना वोला । उपेगा आथी गेला ।

तो वाढोनि मोडला । भेंडु जैसा॥ ७७५ ॥

नाना उंसांचीं कणसें । कां नपुंसकें माणुसें ।

वन लागलें जैसें। साबरीचें ॥ ७७६ ॥

नातरी बाळकाचें मन । कां चोराघरींचें धन ।

अथवा गळास्तन । शेळियेचे ॥ ७७७ ॥

तैसें जें वायाणें । वोसाळ दिसे जाणणें ।

तयातें मी म्हणें । तामस ज्ञान ॥ ७७८ ॥

तेंही ज्ञान इया भाषा । बोलिजे तो भावो ऐसा ।

जात्यंधाचा कां जैसा। डोळा वाडु ॥ ७७९ ॥

कां बधिराचे नीट कान । अपेया नाम पान ।

तैसें आडनांव ज्ञान । तामसा तया ॥ ५८० ॥

हें असो किती बोलावें । तरी ऐसें जें देखावें ।

तें ज्ञान नोहे जाणावें । डोळस तम ॥ ५८१ ॥

एवं तिहीं गुणीं । भेदलें यथालक्षणीं ।

ज्ञान श्रोतेशिरोमणी । दाविलें तुज ॥ ५८२ ॥

आतां याचि त्रिप्रकारा । ज्ञानाचेनि धनुर्धरा ।

प्रकाशें होती गोचरा । कर्तयांच्या क्रिया ॥ ५८३ ॥

म्हणौनि कर्म पैं गा । अनुसरे तिहीं भागां ।

मोहरे जालिया वोघा । तोय जैसे॥ ५८४ ॥

तेंचि ज्ञानत्रयवशें । त्रिविध कर्म जें असे ।

तेथ सात्विक तंव ऐसें । परीसे आधीं ॥ ५८५ ॥

नियतं सण्गरहितमरागद्वेषतः कृतम् ।

अफलप्रेप्सुना कर्म यत्तत्सात्त्विकमुच्यते॥ २३ ॥

तरी स्वाधिकाराचेनि मार्गें । आलें जें मानिलें आंगें ।

पतिव्रतेचेनि परीष्वंगें । प्रियातें जैसें॥ ५८६ ॥

सांवळ्या आंगा चंदन । प्रमदालोचनीं अंजन ।

तैसें अधिकारासी मंडण । नित्यपणें जें ॥ ५८७ ॥

तें नित्य कर्म भलें । होय नैमित्तिकीं सावाइलें ।

सोनयासि जोडलें । सौरभ्य जैसें॥ ५८८ ॥

आणि आंगा जीवाची संपत्ती । वेंचूनि बाळाची करी पाळती ।

परी जीवें उबगणें हें स्थिती । न पाहे माय ॥ ५८९ ॥

तैसें सर्वस्वें कर्म अनुष्ठी । परी फळ न सूये दिठी ।

उखिती क्रिया पैठी। ब्रह्मींचि करी ॥ ५९० ॥

आणि प्रिय आलिया स्वभावें। शंबळ उरे वेंचे ठाउवें।

नव्हे तैसें सत्प्रसंगें करावें। पारुषे जरी ॥ ५९१ ॥

तरी अकरणाचेनि खेदें। द्वेषातें जीवीं न बांधे।

जालियाचेनि आनंदें। फुंजों नेणें ॥ ५९२ ॥

ऐसऐसिया हातवटिया। कर्म निफजे जें धनंजया।

जाण सात्विक हें तया। गुणनाम गा ॥ ५९३ ॥

ययावरी राजसाचें। लक्षण सांगिजेल साचें।

न करीं अवधानाचें। वाणेंपण ॥ ५९४ ॥

यत्तु कामेप्सुना कर्म साहंकारेण वा पुनः।

क्रियते बहुलायासं तद्राजसमुदाहृतम्॥ २४ ॥

तरी घरीं मातापितरां। धड बोली नाहीं संसारा।

येर विश्व भरी आदरा। मूर्ख जैसा॥ ५९५ ॥

का तुळशीचिया झाडा। दुरूनि न घापें सिंतोडा।

द्राक्षीचिया तरी बुडा। दूधचि लाविजे॥ ५९६ ॥

तैसी नित्यनैमित्तिकें। कर्में जियें आवश्यकें।

तयांचेविषयीं न शके। बैसला उठूं॥ ५९७ ॥

येरां काम्याचेनि तरी नांवें। देह सर्वस्व आघवें।

वेचितांही न मनवे। बहु ऐसें॥ ५९८ ॥

अगा देवढी वाढी लाहिजे। तेथ मोल देतां न धाइजे।

पेरितां पुरें न म्हणिजे। बीज जेवीं॥ ५९९ ॥

कां परीसु आलिया हातीं। लोहालागीं सर्वसंपत्ती।

वेचितां ये उन्नती। साधकु जैसा॥ ६०० ॥

तैसीं फळें देखोनि पुढें। काम्यकर्मीं दुवाडें।
करी परी तें थोकडें। केलेंही मानी ॥ ६०१ ॥

तेणें फळकामुकें। यथाविधी नेटकें।
काम्य कीजे तितुकें। क्रियाजात ॥ ६०२ ॥

आणि तयाही केलियाचें। तोंडीं लावी डौंडीचें।
कर्मीं या नांवपाटाचें। वाणें सारी ॥ ६०३ ॥

तैसा भरे कर्माहंकारु। मग पिता अथवा गुरु।
ते न मनी काळज्वरु। औषध जैसें॥ ६०४ ॥

तैसेनि साहंकारें। फळाभिलाषियें नरें।
कीजे गा आदरें। जें जें कांहीं॥ ६०५ ॥

परी तेंही करणें बहुवसा। वळघोनि करी सायासा।
जीवनोपावो कां जैसा। कोल्हाटियांचा ॥ ६०६ ॥

एका कणालागीं.ण् उंदिरु। आसका उपसे डोंगरु।
कां शेवाळोद्देशें दर्दुरु। समुद्र डहुळी ॥ ६०७ ॥

पैं भिकेपरतें न लाहे। तऱ्ही गारुडी सापु वाहे।
काय कीजे शीणुचि होये। गोडु येकां ॥ ६०८ ॥

हे असो परमाणूचेनि लाभें। पाताळ लंघिती वोळंबे।
तैसें स्वर्गसुखलोभें। विचंबणें जें ॥ ६०९ ॥

तें काम्य कर्म सक्लेश। जाणावें येथ राजस।
आतां चिन्ह परिस। तामसाचें ॥ ६१० ॥

अनुबन्धं क्षयं हिंसामनपेक्ष्य च पौरुषम्।

मोहादारभ्यते कर्म यत्तत्तामसमुच्यते || २५ ||

तरी तें गा तामस कर्म | जें निंदेचें काळें धाम |

निषेधाचें जन्म | सांच जेणें || ६११ ||

जें निपजविल्यापाठीं | कांहींच न दिसे दिठी |

रेघ काढलिया पोटीं | तोयाचे जेवीं || ६१२ ||

कां कांजी घुसळलिया | कां राखोंडी फुंकलिया |

कांहीं न दिसे गाळिलिया | वाळुघाणा || ६१३ ||

नाना उपणिलिया भूंस | कां विंधिलिया आकाश |

नाना मांडिलिया पाश | वारयासी || ६१४ ||

हें आवघेंचि जैसें | वांझें होऊनि नासे |

जें केलिया पाठीं तैसें | वायांचि जाय || ६१५ ||

येऱ्हवीं नरदेहाही येवढें | धन आटणीये पडे |

जें कर्म निफजवितां मोडे | जगाचें सुख || ६१६ ||

जैसा कमळवनीं फांसु | काढिलिया कांटसु |

आपण झिजे नाशु | कमळां करी || ६१७ ||

कां आपण आंगें जळे | आणि नागवी जगाचे डोळे |

पतंगु जैसा सळें | दीपाचेनि || ६१८ ||

तैसें सर्वस्व वायां जावो | वरी देहाही होय घावो |

परी पुढिलां अपावो | निफजविजे जेणें || ६१९ ||

माशी आपणयातें गिळवी | परी पुढीला वांती शिणवी |

तें कश्मळ आठवी | आचरण जें || ६२० ||

तेंही करावयो दोषें | मज सामर्थ्य असे कीं नसे |

हेंहीं पुढील तैसें। न पाहतां करी ॥ ६२१ ॥

केवढा माझा उपावो। करितां कोण प्रस्तावो।

केलियाही आवो। काय येथ ॥ ६२२ ॥

इये जाणिवेची सोये। अविवेकाचेनि पायें।

पुसोनियां होये। साटोप कर्मी ॥ ६२३ ॥

आपला वसौटा जाळुनी। बिसाटे जैसा वन्ही।

कां स्वमर्यादा गिळोनि। सिंधु उठी ॥ ६२४ ॥

मग नेणें बहु थोडें। न पाहे मागें पुढें।

मार्गामार्ग येकवढें। करीत चाले ॥ ६२५ ॥

तैसें कृत्याकृत्य सरकटित। आपपर नुरवित।

कर्म होय तें निश्चित। तामस जाण ॥ ६२६ ॥

ऐसी गुणत्रयभिन्ना। कर्माची गा अर्जुना।

हे केली विवंचना। उपपत्तींसीं ॥ ६२७ ॥

आतां ययाचि कर्मा भजतां। कर्माभिमानिया कर्ता।

तो जीवुही त्रिविधता। पातला असे ॥ ६२८ ॥

चतुराश्रमवशें। एकु पुरुषु चतुर्धा दिसे।

कर्तया त्रैविध्य तैसें। कर्मभेदें ॥ ६२९ ॥

तरी तयां तिहीं आंतु। सात्विक तंव प्रस्तुतु।

सांगेन दत्तचित्तु। आकर्णी तूं ॥ ६३० ॥

मुक्तसण्गोऽनहंवादी धृत्युत्साहसमन्वितः।

सिद्ध्यसिद्ध्योर्निर्विकारः कर्ता सात्त्विक उच्यते ॥ २६ ॥

तरी फळोद्देशें सांडिलिया। वाढती जेवीं सरळिया।

शाखा कां चंदनाचिया । बावन्नया ॥ ६३१ ॥

कां न फळतांही सार्थका । जैसिया नागलतिका ।

तैसिया करी नित्यादिकां । क्रिया जो कां ॥ ६३२ ॥

परी फळशून्यता । नाहीं तया विफळता ।

पैं फळासीचि पंडुसुता । फळें कायिसी । ॥ ६३३ ॥

आणि आदरें करी बहुवसें । परी कर्ता मी हें नुमसे ।

वर्षाकाळींचें जैसें । मेघवृंद॥ ६३४ ॥

तेवींचि परमात्मलिंगा । समर्पावयाजोगा ।

कर्मकलापु पैं गा । निपजावया ॥ ६३५ ॥

तया काळातें नुलंघणें । देशशुद्धिही साधणें ।

कां शास्त्रांच्या वातीं पाहणें । क्रियानिर्णयो ॥ ६३६ ॥

वृत्तिकरणें येकवळा । चित्त जावों न देणें फळा ।

नियमांचिया सांखळा । वाहणें सदा ॥ ६३७ ॥

हा निरोधु साहावयालागीं । धैर्याचिया चांगचांगीं ।

चिंतवणी जिती आंगीं । वाहे जो कां ॥ ६३८ ॥

आणि आत्मयाचिये आवडी । कर्में करितां वरपडीं ।

देहसुखाचिये परवडीं । येवों न लाहे ॥ ६३९ ॥

आळसा निद्रा दुरुहावे । क्षुधा न बाणवे ।

सुरवाडु न पावे । आंगाचा ठावो ॥ ६४० ॥

तंव अधिकाधिक । उत्साहो धरी आगळीक ।

सोनें जैसें पुटीं तुक । तुटलिया कसीं ॥ ६४१ ॥

जरी आवडी आथी साच । तरी जीवितही सलंच ।

आगीं घालितां रोमांच । देखिजती सतिये । ॥ ६४२ ॥

मा आत्मया येवढीया प्रिया । वालभेला जो धनंजया ।

देहही सिदतां तया । काय खेदु होईल ? ॥ ६४३ ॥

म्हणौनि विषयसुखाडु तुटे । जंव जंव देहबुद्धि आटे ।

तंव तंव आनंदु दुणवटे । कर्मी जया ॥ ६४४ ॥

ऐसेनि जो कर्म करी । आणि कोणे एके अवसरीं ।

तें ठाके ऐसी परी । वाहे जरी ॥ ६४५ ॥

तरी कडाडीं लोटला गाडा । तो आपणपें न मनी अवघडा ।

तैसा ठाकलेनिही थोडा । नोहे जो कां ॥ ६४६ ॥

नातरी आदरिलें । अव्यंग सिद्धी गेलें ।

तरी तेंही जिंतिलें । मिरवूं नेणें ॥ ६४७ ॥

इया खुणा कर्म करितां । देखिजे जो पंडुसुता ।

तयातें म्हणिपे तत्त्वतां । सात्विकु कर्ता ॥ ६४८ ॥

आतां राजसा कर्तेया । वोळखणें हें धनंजया ।

जे अभिलाषा जगाचिया । वसौटा तो ॥ ६४९ ॥

रागी कर्मफलप्रेप्सुर्लुब्धो हिंसात्मकोऽशुचिः ।

हर्षशोकान्वितः कर्ता राजसः परिकीर्तितः ॥ २७ ॥

जैसा गावींचिया कश्मळा । उकरडा होय येकवळा ।

कां स्मशानीं अमंगळा । आघवयांची ॥ ६५० ॥

तया परी जो अशेषा । विश्वाचिया अभिलाषा ।

पायपाखाळणिया दोषां । घरटा जाला ॥ ६५१ ॥

म्हणौनि फळाचा लागु । देखे जिये असलगु ।

तिये कर्मीं चांगु। रोहो मांडी॥ ६७२ ॥

आणि आपण जालिये जोडी। उपखों नेदी कवडी।

क्षणक्षणा कुरोंडी। जीवाची करी॥ ६७३ ॥

कृपणु चित्तीं ठेवा आपुला। तैसा दक्षु पराविया माला।

बकु जैसा खुतला। मासेयासी॥ ६७४ ॥

आणि गोंवी गेलिया जवळी। झगटलिया अंग फाळी।

फळें तरी आंतु पोळी। बोरांटी जैसी॥ ६७५ ॥

तैसें मनें वाचा कायें। भलतया दुःख देतु जाये।

स्वार्थु साधितां न पाहे। पराचें हित॥ ६७६ ॥

तेवींचि आंगें कर्मीं। आचरणें नोहे क्षमी।

न निघे मनोधर्मीं। अरोचकु॥ ६७७ ॥

कनकाचिया फळा। आंतु माज बाहेरी मौळा।

तैसा सबाह्य दुबळा। शुचित्वें जो॥ ६७८ ॥

आणि कर्मजात केलिया। फळ लाहे जरी धनंजया।

तरी हरिखें जगा यया। वांकुलिया वाये॥ ६७९ ॥

अथवा जें आदरिलें। हीनफळ होय केलें।

तरीं शोकें तेणें जिंतिलें। धिक्कारों लागे॥ ६८० ॥

कर्मीं राहाटी ऐसी। जयातें होती देखसी।

तोचि जाण त्रिशुद्धीसी। राजस कर्ता॥ ६८१ ॥

आतां यया पाठीं येरु। जो कुकर्माचा आगरु।

तोही करूं गोचरु। तामस कर्ता॥ ६८२ ॥

अयुक्तः प्राकृतः स्तब्धः शठो नैष्कृतिकोऽलसः।

विषादी दीर्घसूत्री च कर्ता तामस उच्यते ॥ २८ ॥

तरी मियां लागलिया कैसें । पुढील जळत असे ।

हें नेणिजे हुताशें । जियापरी ॥ ६६३ ॥

पैं शस्त्रें मियां तिखटें । नेणिजे कैसेनि निवटे ।

कां नेणिजे काळकूटें । आपुलें केलें ॥ ६६४ ॥

तैसा पुढीलया आपुलया । घातु करीत धनंजया ।

आदरी वोखटिया । क्रिया जो कां ॥ ६६५ ॥

तिया करितांही वेळीं । काय जालें हें न सांभाळी ।

चळला वायु वाहटुळी । चेष्टे तैसा ॥ ६६६ ॥

पैं करणिया आणि जया । मेळु नाहीं धनंजया ।

तो पाहुनी पिसेया । कैंचीं त्राय ? ॥ ६६७ ॥

आणि इंद्रियांचें वोगरिलें । चरोनि राखे जो जियालें ।

बैलातळीं लागलें । गोचिड जैसें ॥ ६६८ ॥

हांसया रुदना वेळु । नेणतां आदरी बाळु ।

राहाटे उच्छृंखळु । तयापरी ॥ ६६९ ॥

जो प्रकृती आंतलेपणें । कृत्याकृत्यस्वादु नेणे ।

फुगे केरें धालेपणें । उकरडा जैसा ॥ ६७० ॥

म्हणौनि मान्याचेनि नांवें । ईश्वराही परी न खालवे ।

स्तब्धपणें न मनवे । डोंगरासी ॥ ६७१ ॥

आणि मन जयाचें विषकल्लोळीं । राहाटी फुडी चोरिली ।

दिठी कीर ते वोली । पण्यांगनेची ॥ ६७२ ॥

किंबहुना कपटाचें । देहचि वळिलें तयाचें ।

तें जिणें कीं जुंवाराचें। टिटेघर ॥ ६७३ ॥

नोहे तयाचा प्रादुर्भावो। तो साभिलाष भिल्लांचा गांवो।

म्हणौनि नये येवों जावों। तया वाटा ॥ ६७४ ॥

आणि आणिकांचें निकें केलें। विरु होय जया आलें।

जैसें अपेय पया मिनलें। लवण करी ॥ ६७५ ॥

कां हींव ऐसा पदार्थु। घातलिया आगीआंतु।

तेचि क्षणीं धडाडितु। अग्नि होय ॥ ६७६ ॥

नाना सुद्रव्यें गोमटीं। जालिया शरीरीं पैठीं।

होऊनि ठाती किरीटी। मळुचि जेवीं ॥ ६७७ ॥

तैसें पुढिलाचें बरवें। जयाच्या भीतरीं पावे।

आणि विरुद्धचि आघवें। होऊनि निगे ॥ ६७८ ॥

जो गुण घे दे दोख। अमृताचें करी विख।

दूध पाजलिया देख। व्याळु जैसा ॥ ६७९ ॥

आणि ऐहिकीं जियावें। जेणें परत्रा साच यावें।

तें उचित कृत्य पावे। अवसरीं जिये ॥ ६८० ॥

तेव्हां जया आपैसी। निद्रा ये ठेविली ऐसी।

दुर्व्यवहारीं जैसी। विटाळें लोटे ॥ ६८१ ॥

पैं द्राक्षरसा आम्ररसा। वेळे तोंड सडे वायसा।

कां डोळे फुटती दिवसा। डुडुळाचे ॥ ६८२ ॥

तैसा कल्याणकाळु पाहे। तैं तयातें आळसु खाये।

ना प्रमादीं तरी होये। तो म्हणे तैसें ॥ ६८३ ॥

जेवींचि सागराच्या पोटीं। जळे अखंड आगिठी।

तैसा विषादु वाहे गांठीं । जिवाचिये जो ॥ ६८४ ॥

लेंडोराआगीं धूमावधि । कां अपाना आंगीं दुर्गंधि ।

तैसा जो जीविताावधि । विषादें केला ॥ ६८५ ॥

आणि कल्पांताचिया पारा । वेगळेंही जो वीरा ।

सूत्र धरी व्यापारा । साभिलाषा ॥ ६८६ ॥

अगा जगाही परौती । शुचा वाहे पैं चित्तीं ।

करितां विषीं हातीं । तृणही न लगे ॥ ६८७ ॥

ऐसा जो लोकाआंतु । पापपुंजु मूर्तु ।

देखसी तो अव्याहतु । तामसु कर्ता ॥ ६८८ ॥

एवं कर्म कर्ता ज्ञान । या तिहींचें त्रिधा चिन्ह ।

दाविलें तुज सुजन । चक्रवर्ती ॥ ६८९ ॥

बुद्धेर्भेदं धृतेश्चैव गुणतस्त्रिविधं शृणु ।

प्रोच्यमानमशेषेण पृथक्त्वेन धनञ्जय ॥ २९ ॥

आतां अविद्येचिया गांवीं । मोहाची वेढूनि मदवी ।

संदेहाचीं आघवीं । लेऊनि लेणीं ॥ ६९० ॥

आत्मनिश्चयाची बरव । जया आरिसां पाहे सावयव ।

तिये बुद्धीचीही धांव । त्रिधा असे ॥ ६९१ ॥

अगा सत्वादि गुणीं इहीं । कायी एक तिहीं ठायीं ।

न कीजेचि येथ पाहीं । जगामाजीं ॥ ६९२ ॥

आगी न वसतां पोटीं । कवण काष्ठ असे सृष्टीं ।

तैसें तें कैंचें दृश्यकोटीं । त्रिविध जें नोहे ॥ ६९३ ॥

म्हणौनि तिहीं गुणीं । बुद्धी केली त्रिगुणी ।

धृतीसिहीवांटणी । तैसीचि असे ॥ ६९४ ॥

तेंचि येक वेगळालें । यथा चिन्हीं अळंकारलें ।

सांगिजैल उपाइलें । भेदलेपणें ॥ ६९५ ॥

परी बुद्धि धृतिइयां । दोहीं भागामाजीं धनंजया ।

आधीं रूप बुद्धीचिया । भेदासि करूं ॥ ६९६ ॥

तरी उत्तमा मध्यमा निकृष्टा । संसारासि गा सुभटा ।

प्राणियां येतिया वाटा । तिनी आथी ॥ ६९७ ॥

जे अकरणीय काम्य निषिद्ध । ते हे मार्ग तिन्ही प्रसिद्ध ।

संसारभयें सबाध । जीवां ययां ॥ ६९८ ॥

प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च कार्याकार्ये भयाभये ।

बन्धं मोक्षं च या वेत्ति बुद्धिः सा पार्थ सात्त्विकी ॥ ३० ॥

म्हणौनि अधिकारें मानिलें । जें विधीचेनि वोधें आलें ।

तें एकचि येथ भलें । नित्य कर्म ॥ ६९९ ॥

तेंचि आत्मप्राप्ति फळ । दिठी सूनि केवळ ।

कीजे जैसें कां जळ । सेविजे ताहनें ॥ ७०० ॥

येतुलेनि तें कर्म । सांडी जन्मभय विषम ।

करूनि दे उगम । मोक्षसिद्धि ॥ ७०१ ॥

ऐसें करी तो भला । संसारभयें सांडिला ।

करणीयत्वें आला । मुमुक्षुभागा ॥ ७०२ ॥

तेथ जे बुद्धि ऐसा । बळिया बांधे भरंवसा ।

मोक्षु ठेविला ऐसा । जोडेल येथ ॥ ७०३ ॥

म्हणौनि निवृत्तीची मांडिली । सूनि प्रवृत्तितळीं ।

इये कर्मीं बुडकुळी । द्यावीं कीं ना ? ॥ ७०४ ॥

तृषार्ता उदकें जिणें । कां पुरीं पडलिया पोहणें ।

अंधकूपीं गति किरणें । सूर्याचेनि ॥ ७०५ ॥

नाना पथ्येंसीं औषध लाहे । तरी रोगें दाटलाही जिये ।

का मीना जिव्हाळा होये । जळाचा जरी ॥ ७०६ ॥

तरी तयाच्या जीविता । नाहीं जेवीं अन्यथा ।

तैसें कर्मीं इये वर्ततां । जोडेचि मोक्षु ॥ ७०७ ॥

हें करणीयाचिया कडे । जें ज्ञान आथी चोखडें ।

आणि अकरणीय हें फुडें । ऐसें जाण ॥ ७०८ ॥

जीं तिथें काम्यादिकें । संसारभयदायकें ।

अकृत्यपणाचें आंबुखें । पडिलें जयां ॥ ७०९ ॥

तिये कर्मीं अकार्यीं । जन्ममरणसमयीं ।

प्रवृत्ति पळवी पायीं । मागिलींचि ॥ ७१० ॥

पैं आगीमाजीं न रिघवे । अथावीं न घालवे ।

धगधगीत नागवे । शूळ जेवीं ॥ ७११ ॥

कां काळियानाग धुंधुवातु । देखोनि न घालवे हातु ।

न वचवे खोपेआंतु । वाघाचिये ॥ ७१२ ॥

तैसें कर्म अकरणीय । देखोनि महाभय ।

उपजे निःसंदेह । बुद्धी जिये ॥ ७१३ ॥

वाढिलें रांधूनि विखें । तेथें जाणिजे मृत्यु न चुके ।

तेवीं निषेधीं कां देखे । बंधातें जे ॥ ७१४ ॥

मग बंधभयभरितीं । तिये निषिद्धीं प्राप्ती ।

विनियोगु जाणे निवृत्ती। कर्मांचिये ॥ ७१५ ॥

ऐसेनि कार्याकार्यविवेकी। जे प्रवृत्तिनिवृत्तिमापकी।

खरा कुडा पारखी। जियापरी ॥ ७१६ ॥

तैसी कृत्याकृत्यशुद्धी। बुझे जे निरवधी।

सात्विक म्हणिपे बुद्धी। तेचि तूं जाण ॥ ७१७ ॥

यया धर्ममधर्मं च कार्यं चाकार्यमेव च।

अयथावत्प्रजानाति बुद्धिः सा पार्थ राजसी ॥ ३१ ॥

आणि बकाच्या गांवीं। घेपे क्षीरनीर सकलवी।

कां अहोरात्रींची गोंवी। आंधळें नेणे ॥ ७१८ ॥

जया फुलाचा मकरंदु फावे। तो काष्ठें कोरूं धांवे।

परी भ्रमरपणा नव्हे। अव्हांटा जेवीं ॥ ७१९ ॥

तैसीं इयें कार्याकार्यें। धर्माधर्मरूपें जियें।

तियें न चोजवितां जाये। जाणती जे कां ॥ ७२० ॥

अगा डोळांवीण मोतियें। घेतां पाडु मिळे विपायें।

न मिळणें तें आहे। ठेविलें तेथें ॥ ७२१ ॥

तैसें अकरणीय अवचटें। नोडवे तरीच लोटे।

येऱ्हवीं जाणें एकवटें। दोन्ही जे कां ॥ ७२२ ॥

ते गा बुद्धि चोखविषीं। जाण येथ राजसी।

अक्षत टाकिली जैसी। मांदियेवरी ॥ ७२३ ॥

अधर्मं धर्ममिति या मन्यते तमसावृता।

सर्वार्थान्विपरीतांश्च बुद्धिः सा पार्थ तामसी ॥ ३२ ॥

आणि राजा जिया वाटा जाये। ते चोरांसि आडव होये।

कां राक्षसां दिवो पाहे । राती होऊनि ॥ ७२४ ॥

नाना निधानचि निदैवा । होये कोळसयाचा उडवा ।

पैं असतें आपणपें जीवा । नाहीं जालें ॥ ७२५ ॥

तैसें धर्मजात तितुकें । जिये बुद्धीसी पातकें ।

साच तें लटिकें । ऐसेंचि बुझे ॥ ७२६ ॥

ते आघवेचि अर्थ । करूनि घाली अनर्थ ।

गुण ते ते व्यवस्थित । दोषचि मानी ॥ ७२७ ॥

किंबहुना श्रुतिजातें । अधिष्ठूनि केलें सरतें ।

तेतुलेंही उपरतें । जाणे जे बुद्धी ॥ ७२८ ॥

ते कोणातेंही न पुसतां । तामसी जाणावी पंडुसुता ।

रात्री काय धर्मार्था । साच करावी । ॥ ७२९ ॥

एवं बुद्धीचे भेद । तिन्ही तुज विशद ।

सांगितले स्वबोध\- । कुमुदचंद्रा ॥ ७३० ॥

आतांययाचि बुद्धिवृत्ती। निष्टंकिला कर्मजातीं ।

खांदु मांडिजे धृती। त्रिविधा तया ॥ ७३१ ॥

तिये धृतीचेहीविभाग । तिन्ही यथालिंग ।

सांगिजती चांग । अवधान देई ॥ ७३२ ॥

धृत्या यया धारयते मनःप्राणेन्द्रियक्रियाः ।

योगेनाव्यभिचारिण्या धृतिः सा पार्थ सात्त्विकी ॥ ३३ ॥

तरी उदेलिया दिनकरु । चोरीसिं थोके अंधारु ।

कां राजाज्ञा अव्यवहारु । कुंठवी जेवीं ॥ ७३३ ॥

नाना पवनाचा साटु । वाजीनलिया नीटु ।

आंगेंसीं बोभाटु। सांडिती मेघ॥ ७३४ ॥

कां अगस्तीचेनि दर्शनें। सिंधु घेऊनि ठाती मौनें।

चंद्रोदयीं कमळवनें। मिठी देती॥ ७३५ ॥

हें असो पावो उचलिला। मदमुख न ठेविती खालां।

गर्जोनि पुढां जाला। सिंहु जरी॥ ७३६ ॥

तैसा जो धीरु। उठलिया अंतरु।

मनादिकें व्यापारु। सांडिती उभीं॥ ७३७ ॥

इंद्रियां विषयांचिया गांठी। अपैसया सुटती किरीटी।

मन मायेच्या पोटीं। रिगती दाही॥ ७३८ ॥

अधोर्ध्व गूढें काढी। प्राण नवांची पेंडी।

बांधोनि घाली उडी। मध्यमेमाजीं॥ ७३९ ॥

संकल्पविकल्पांचें लुगडे। सांडूनि मन उघडें।

बुद्धि मागिलेकडे। उगीचि बैसे॥ ७४० ॥

ऐसी धैर्यराजें जेणें। मन प्राण करणें।

स्वचेष्टांचीं संभाषणें। सांडविजती॥ ७४१ ॥

मग आघवींचि सडीं। ध्यानाच्या आंतुल्या मढीं।

कोंडिजती निरवडी। योगाचिये॥ ७४२ ॥

परी परमात्मया चक्रवर्ती। उगाणिती जंव हातीं।

तंव लांचु न घेतां धृती। धरिजती जिया॥ ७४३ ॥

ते गा धृतीयेथें। सात्विक हें निरुतें।

आईक अर्जुनातें। श्रीकांतु म्हणे॥ ७४४ ॥

यया तु धर्मकामार्थान्धृत्या धारयतेऽर्जुन।

प्रसण्गेन फलाकाण्क्षी धृतिः सा पार्थ राजसी || ३४ ||

आणि होऊनियां शरीरी | स्वर्गसंसाराच्या दोहीं घरीं |

नांदे जो पोटभरी | त्रिवर्गोपायें || ७४५ ||

तो मनोरथांच्या सागरीं | धर्मार्थकामांच्या तारुवावरी |

जेणें धैर्यबळें करी | क्रिया\-वणिज || ७४६ ||

जें कर्म भांडवला सूये | तयाची चौगुणी येती पाहे |

येवढें सायास साहे | जया धृती|| ७४७ ||

ते गा धृतीराजस | पार्था येथ परीयेस |

आतां आइक तामस | तिसरी जे कां || ७४८ ||

यया स्वप्नं भयं शोकं विषादं मदमेव च |

न विमुञ्चति दुर्मेधा धृतिः सा पार्थ तामसी || ३५ ||

तरी सर्वाधमें गुणें | जयाचें कां रूपा येणें |

कोळसा काळेपणें | घडला जैसा|| ७४९ ||

अहो प्राकृत आणि हीनु | तयाही कीं गुणत्वाचा मानु |

तरी न म्हणिजे पुण्यजनु | राक्षसु काई ?|| ७५० ||

पैं ग्रहांआजीं इंगळु | तयातें म्हणिजे मंगळु |

तैसा तमीं धसाळु | गुणशब्दु हा || ७५१ ||

जे सर्वदोषांचा वसौटा | तमचि कामऊनि सुभटा |

उभारिला आंगवठा | जया नराचा || ७५२ ||

तो आळसु सूनि असे कांखे | म्हणौनि निद्रे कहीं न मुके |

पापें पोषितां दुःखें | न सांडिजे जेवीं || ७५३ ||

आणि देहधनाचिया आवडी | सदा भय तयातें न सांडी |

विसंबूं न सके धोंडीं । काठिण्य जैसें॥ ७५४ ॥

आणि पदार्थजातीं स्नेहो । बांधे म्हणौनि तो शोकें ठावो ।

केला न शके पाप जावों । कृतघ्नौनि जैसें॥ ७५५ ॥

आणि असंतोष जीवेंसीं । धरूनि ठेला अहर्निशीं ।

म्हणौनि मैत्री तेणेंसीं । विषादें केली ॥ ७५६ ॥

लसणातें न सांडी गंधी । कां अपथ्यशीळातें व्याधी ।

तैसी केली मरणावधी । विषादें तया ॥ ७५७ ॥

आणि वयसा वित्तकामु । ययांचा वाढवी संभ्रमु ।

म्हणौनि मदें आश्रमु । तोचि केला ॥ ७५८ ॥

आगीतें न सांडी तापु । सळातें जातीचा सापु ।

कां जगाचा वैरी वासिपु । अखंडु जैसा॥ ७५९ ॥

नातरी शरीरातें काळु । न विसंबे कवणे वेळु ।

तैसा आथी अढळु । तामसीं मदु ॥ ७६० ॥

एवं पांचही हे निद्रादिक । तामसाच्या ठाईं दोख ।

जिया धृतीदेख । धरिलें आहाती॥ ७६१ ॥

तिये गा धृतीनांवें । तामसी येथ हें जाणावें ।

म्हणितलें तेणें देवें । जगाचेनी ॥ ७६२ ॥

एवं त्रिविध जे बुद्धि । कीजे कर्मनिश्चयो आधि ।

तो धृतीया सिद्धि । नेइजो येथ ॥ ७६३ ॥

सूर्यें मार्गु गोचरु होये । आणि तो चालती कीर पाये ।

परी चालणें तें आहे । धैर्यें जेवीं ॥ ७६४ ॥

तैसी बुद्धि कर्मातें दावी । ते करणसामग्री निफजवी ।

परी निफजावया होआवी । धीरता जे ॥ ७६५ ॥

ते हे गा तुजप्रती । सांगीतली त्रिविध धृती ।

यया कर्मत्रया निष्पत्ती । जालिया मग ॥ ७६६ ॥

येथ फळ जें एक निफजे । सुख जयातें म्हणिजे ।

तेंही त्रिविध जाणिजे । कर्मवशें ॥ ७६७ ॥

तरी फळरूप तें सुख । त्रिगुणीं भेदलें देख ।

विवंचूं आतां चोख । चोखीं बोलीं ॥ ७६८ ॥

परी चोखी ते कैसी सांगे । पैं घेवों जातां बोलबगें ।

कानींचियेही लागे । हातींचा मळु ॥ ७६९ ॥

म्हणौनि जयाचेनि अव्हेरें । अवधानही होय बाहिरें ।

तेणें आइक हो आंतरें । जीवाचेनि जीवें ॥ ७७० ॥

ऐसें म्हणौनि देवो । त्रिविधा सुखाचा प्रस्तावो ।

मांडला तो निर्वाहो । निरूपित असें ॥ ७७१ ॥

सुखं त्विदानीं त्रिविधं शृणु मे भरतर्षभ ।

अभ्यासाद्रमते यत्र दु:खान्तं च निगच्छति ॥ ३६ ॥

म्हणे सुखत्रयसंज्ञा । सांगों म्हणौनि प्रतिज्ञा ।

बोलिलों तें प्राज्ञा । ऐक आतां ॥ ७७२ ॥

तरी सुख तें गा किरीटी । दाविजेल तुज दिठी ।

जें आत्मयाचिये भेटी । जीवासि होय ॥ ७७३ ॥

परी मात्रेचेनि मापें । दिव्यौषध जैसें घेपें ।

कां कथिलाचें कीजे रुपें । रसभावनीं ॥ ७७४ ॥

नाना लवणाचें जळु । होआवया दोनि चार वेळु ।

देऊनि सांडिजती ढाळु । तोयाचें जेवीं ॥ ७७५ ॥

तेवीं जालेंनि सुखलेशें । जीवु भाविलिया अभ्यासें ।

जीवपणाचें नासे । दुःख जेथें ॥ ७७६ ॥

तें येथ आत्मसुख । जालें असे त्रिगुणात्मक ।

तेंही सांगों एकैक । रूप आतां ॥ ७७७ ॥

यत्तदग्रे विषमिव परिणामेऽमृतोपमम्।

तत्सुखं सात्त्विकं प्रोक्तमात्मबुद्धिप्रसादजम्॥ ३७ ॥

आतां चंदनाचें बूड । सर्पी जैसें दुवाड ।

कां निधानाचें तोंड । विवसिया जेवीं ॥ ७७८ ॥

अगा स्वर्गी चेंगोमटें । आडव यागसंकटें ।

कां बाळपण दासटें । त्रासकाळें ॥ ७७९ ॥

हें असो दीपाचिये सिद्धी । अवघड धू आधीं ।

नातरी तो औषधीं । जिभेचा ठावो ॥ ७८० ॥

तयापरी पांडवा । जया सुखाचा रिगावा ।

विषम तेथ मेळावा । यमदमांचा ॥ ७८१ ॥

देत सर्वस्नेहा मिठी । आगीं ऐसें वैराग्य उठी ।

स्वर्ग संसारा कांटी । काढितचि ॥ ७८२ ॥

विवेकश्रवणें खरपुसें । जेथ व्रताचरणें कर्कशें ।

करितां जाती भोकसे । बुद्ध्यादिकांचे॥ ७८३ ॥

सुषुम्नेचेनि तोंडें । गिळिजे प्राणापानाचे लोंढे ।

बोहणियेसीचि येवढें । भारी जेथ ॥ ७८४ ॥

जें सारसांही विघडतां । होय वोहाहूनि वस्त काढितां ।

ना भणंगु दवडितां । भाणयावरुनी ॥ ७८५ ॥

पैं मायेपुढौनि बाळक । काळें नेतां एकुलतें एक ।

होय कां उदक । तुटतां मीना ॥ ७८६ ॥

तैसें विषयांचें घर । इंद्रियां सांडितां थोर ।

युगांतु होय तें वीर । विराग साहाती ॥ ७८७ ॥

ऐसा जया सुखाचा आरंभु । दावी काठिण्याचा क्षोभु ।

मग क्षीराब्धी लाभु । अमृताचा जैसा ॥ ७८८ ॥

पहिलया वैराग्यगरळा। धैर्यशंभु वोडवी गळा ।

तरी ज्ञानामृतें सोहळा । पाहे जेथें ॥ ७८९ ॥

पैं कोलिताही कोपे ऐसें । द्राक्षांचें हिरवेपण असे ।

तें परीपाकीं कां जैसें। माधुर्य आते ॥ ७९० ॥

तें वैराग्यादिक तैसें। पिकलिया आत्मप्रकाशें ।

मग वैराग्येंसींही नाशे । अविद्याजात ॥ ७९१ ॥

तेव्हां सागरीं गंगा जैसी। आत्मीं मीनल्या बुद्धि तैसी।

अद्वयानंदाची आपैसी। खाणी उघडे ॥ ७९२ ॥

ऐसें स्वानुभवविश्रामें। वैराग्यमूळजें परिणमे ।

तें सात्विक येणें नामें । बोलिजे सुख ॥ ७९३ ॥

विषयेन्द्रियसंयोगाद्यत्तदग्रेऽमृतोपमम्।

परिणामे विषमिव तत्सुखं राजसं स्मृतम्॥ ३८ ॥

आणि विषयेंद्रियां । मेळु होतां धनंजया ।

जें सुख जाय थडिया । सांडूनि दोन्ही ॥ ७९४ ॥

अधिकारिया रिगतां गांवो । होय जैसा उत्साहो ।

कां रिणावरी विवाहो । विस्तारिला || ७९५ ||

नाना रोगिया जिभेपासीं । केळें गोड साखरेसीं ।

कां बचनागाची जैसी । मधुरता पहिली || ७९६ ||

पहिलें संवचोराचें मैत्र । हाटभेटीचें कलत्र ।

कां लाघवियाचे विचित्र । विनोद ते || ७९७ ||

तैसें विषयेंद्रियदोखीं । जें सुख जीवातें पोखी ।

मग उपडिला खडकीं । हंसु जैसा || ७९८ ||

तैसी जोडी आघवी आटे । जीविताचा ठाय फिटे ।

सुकृताचियाही सुटे । धनाची गांठी || ७९९ ||

आणिक भोगिलें जें कांहीं । तें स्वप्न तैसें होय नाहीं ।

मग हानीच्याचि घाई । लोळावें उरे || ८०० ||

ऐसें आपत्ती जें सुख । ऐहिकीं परिणमे देख ।

परत्रीं कीर विख । होऊनि परते || ८०१ ||

जे इंद्रियजाता लळा । दिधलिया धर्माचा मळा ।

जाळूनि भोगिजे सोहळा । विषयांचा जेथ || ८०२ ||

तेथ पातकें बांधिती थावो । तियें नरकीं देती ठावो ।

जेणें सुखें हा अपावो । परत्रीं ऐसा || ८०३ ||

पैं नामें विष महुरें । परी मारूनि अंतीं खरें ।

तैसें आदि जें गोडिरें । अंतीं कडू || ८०४ ||

पार्था तें सुख साचें । वळिलें आहे रजाचें ।

म्हणौनि न शिवें तयाचें । आंग कहीं || ८०५ ||

यदग्रे चानुबन्धे च सुखं मोहनमात्मनः ।

निद्रालस्यप्रमादोत्थं तत्तामसमुदाहृतम्॥ ३९ ॥

आणि अपेयाचेनि पानें। अखाद्याचेनि भोजनें।

स्वैरस्त्रीसंनिधानें। होय जें सुख॥ ८०६ ॥

का पुढिलांचेनि मारें। नातरी परस्वापहारें।

जें सुख अवतरे। भाटाच्या बोलीं॥ ८०७ ॥

जें आलस्यावरी पोखिजे। निद्रेमाजीं जें देखिजे।

जयाच्या आद्यंतीं भुलिजे। आपुली वाट॥ ८०८ ॥

तें गा सुख पार्था। तामस जाण सर्वथा।

हें बहु न सांगोंचि जें कथा। असंभाव्य हे॥ ८०९ ॥

ऐसें कर्मभेदें मुदलें। फळसुखही त्रिधा जालें।

तें हें यथागमें केलें। गोचर तुज॥ ८१० ॥

ते कर्ता कर्म कर्मफळ। ये त्रिपुटी येकी केवळ।

वांचूनि कांहींचि नसे स्थूल। सूक्ष्मीं इये॥ ८११ ॥

आणि हे तंव त्रिपुटी। तिहीं गुणीं इहीं किरीटी।

गुंफिली असे पटीं। तांतुवीं जैसी॥ ८१२ ॥

न तदस्ति पृथिव्यां वा दिवि देवेषु वा पुनः।

सत्त्वं प्रकृतिजैर्मुक्तं यदेभिः स्यात्त्रिभिर्गुणैः॥ ४० ॥

म्हणौनि प्रकृतीच्या आवलोकीं। न बंधिजे इहीं सत्वादिकीं।

तैसी स्वर्गीं ना मृत्युलोकीं। आथी वस्तु॥ ८१३ ॥

कैंचा लोंवेवीण कांबळा। मातियेवीण मोदळा।

का जळेंवीण कल्लोळा। होणें आहे ?॥ ८१४ ॥

तैसें न होनि गुणाचें। सृष्टीचीरचना रचे।

ऐसें नाहींचि गा साचें। प्राणिजात॥ ८१५ ॥

यालागीं हें सकळ। तिहीं गुणांचेंचि केवळ।

घडलें आहे निखिळ। ऐसें जाण॥ ८१६ ॥

गुणीं देवां त्रयी लाविली। गुणीं लोकीं त्रिपुटी पाडिली।

चतुर्वर्णा घातली। सिनानीं उळिगें॥ ८१७ ॥

ब्राह्मणक्षत्रियविशां शूद्राणां च परन्तप।

कर्माणि प्रविभक्तानि स्वभावप्रभवैर्गुणैः॥ ४१ ॥

तेचि चारी वर्ण। पुससी जरी कोण कोण।

तरी जयां मुख्य ब्राह्मण। धुरेचे कां॥ ८१८ ॥

येर क्षत्रिय वैश्य दोन्ही। तेही ब्राह्मणाच्याचि मानिजे मानी।

जे ते वैदिकविधानीं। योग्य म्हणौनि॥ ८१९ ॥

चौथा शूद्र जो धनंजया। वेदीं लागु नाहीं तया।

तर्‍हीं वृत्ति वर्णत्रया। आधीन तयाची॥ ८२० ॥

तिये वृत्तिचिया जवळिका। वर्णा ब्राह्मणादिकां।

शूद्रही कीं देखा। चौथा जाला॥ ८२१ ॥

जैसा फुलाचेनि सांगातें। तांतुं तुरंबिजे श्रीमंतें।

तैसें द्विजसंगें शूद्रातें। स्वीकारी श्रुती॥ ८२२ ॥

ऐसैसी गा पार्था। हे चतुर्वर्णव्यवस्था।

करूं आतां कर्मपथा। यांचिया रूपा॥ ८२३ ॥

जिहीं गुणीं ते वर्ण चारी। जन्ममृत्यूंचियेकातरी।

चुकोनियां ईश्वरीं। पैठे होती॥ ८२४ ॥

जिये आत्मप्रकृतीचे इहीं। गुणीं सत्त्वादिकीं तिहीं।

कर्मे चौघां चहूं ठाईं । वांटिलीं वर्णा ॥ ८२५ ॥

जैसें बापें जोडिलें लेंका । वांटिलें सूर्यें मार्ग पांथिका ।

नाना व्यापार सेवकां । स्वामी जैसें॥ ८२६ ॥

तैसी प्रकृतीच्या गुणीं । जया कर्मांची वेल्हावणी ।

केली आहे वर्णी । चहूं इहीं ॥ ८२७ ॥

तेथ सत्त्वें आपल्या आंगीं । समीन\-निमीन भागीं ।

दोघे केले नियोगी । ब्राह्मण क्षत्रिय ॥ ८२८ ॥

आणि रज परी सात्त्विक । तेथ ठेविलें वैश्य लोक ।

रजचि तमभेसक । तेथ शूद्र ते गा ॥ ८२९ ॥

ऐसा येकाचि प्राणिवृंदा। भेदु चतुर्वर्णधा ।

गुणींचि प्रबुद्धा । केला जाण ॥ ८३० ॥

मग आपुलें ठेविलें जैसें। आइतेंचि दीपें दिसे ।

गुणभिन्न कर्म तैसें। शास्त्र दावी ॥ ८३१ ॥

तेंचि आतां कोण कोण । वर्णविहिताचें लक्षण ।

हें सांगों ऐक श्रवण\- । सौभाग्यनिधी ॥ ८३२ ॥

शमो दमस्तपः शौचं क्षान्तिरार्जवमेव च ।

ज्ञानं विज्ञानमास्तिक्यं ब्रह्मकर्म स्वभावजम् ॥ ४२ ॥

तरी सर्वेंद्रियांचिया वृत्ती। घेऊनि आपुल्या हातीं ।

बुद्धि आत्मया मिळे येकांतीं । प्रिया जैसी॥ ८३३ ॥

ऐसा बुद्धीचा उपरमु । तया नाम म्हणिपे शमु ।

तो गुण गा उपक्रमु । जया कर्मांचा ॥ ८३४ ॥

आणि बाह्येंद्रियांचें धेंडें । पिटूनि विधीचेनि दंडें ।

नेदिजे अधर्माकडे । कहींचि जावों ॥ ८३५ ॥

तो पैं गा शमा विरजा । दमु गुण जेथ दुजा ।

आणि स्वधर्मांचिया वोजा । जिणें जें कां ॥ ८३६ ॥

सटवीचिये रातीं । न विसंबिजे जेवीं वाती ।

तैसा ईश्वरनिर्णयो चित्तीं । वाहणें सदा ॥ ८३७ ॥

तया नाम तप । ते तिजया गुणाचें रूप ।

आणि शौचही निष्पाप । द्विविध जेथ ॥ ८३८ ॥

मन भावशुद्धी भरलें । आंग क्रिया अळंकारिलें ।

ऐसें सबाह्य जियालें । साजिरें जें कां ॥ ८३९ ॥

तया नाम शौच पार्था । तो कर्मी गुण जये चौथा ।

आणि पृथ्वीचियापरी सर्वथा । सर्व जें साहाणें ॥ ८४० ॥

ते गा क्षमा पांडवा । गुण जेथ पांचवा ।

स्वरांआजीं सुहावा । पंचमु जैसा ॥ ८४१ ॥

आणि वांकडेनी वोघेंसीं । गंगा वाहे उजूचि जैसी ।

कां पुटीं वळला ऊसीं । गोडी जैसी ॥ ८४२ ॥

तैसा विषमांही जीवां- । लागीं उजुकारु बरवा ।

तें आर्जव गा साहावा । जेथींचा गुण ॥ ८४३ ॥

आणि पाणियें प्रयत्नें माळी । अखंड जचे झाडामुळीं ।

परी तें आघवेंचि फळीं । जाणे जेवीं ॥ ८४४ ॥

तैसें शास्त्राचारें तेणें । ईश्वरुचि येकु पावणें ।

हें फुडें जें कां जाणणें । तें येथ ज्ञान ॥ ८४५ ॥

तें गा कर्मी जिये । सातवा गुण होये ।

आणि विज्ञान हें पाहें । एवंरूप ॥ ८४६ ॥

तरी सत्वशुद्धीचिये वेळे । शास्त्रें कां ध्यानबळें ।

ईश्वरतत्त्वींचि मिळे । निष्टंकबुद्धी ॥ ८४७ ॥

हें विज्ञान बरवें । गुणरत्न जेथ आठवें ।

आणि आस्तिक्य जाणावें । नववा गुण ॥ ८४८ ॥

पैं राजमुद्रा आथिलिया । प्रजा भजे भलतया ।

तेवीं शास्त्रें स्वीकारिलिया । मार्गमात्रातें ॥ ८४९ ॥

आदरें जें कां मानणें । तें आस्तिक्य मी म्हणें ।

तो नववा गुण जेणें । कर्म तें साच ॥ ८५० ॥

एवं नवही शमादिक । गुण जेथ निर्दोख ।

तें कर्म जाण स्वाभाविक । ब्राह्मणाचें ॥ ८५१ ॥

तो नवगुणरत्नाकरु । यया नवरत्नांचा हारु ।

न फेडीत ले दिनकरु । प्रकाशु जैसा ॥ ८५२ ॥

नाना चांपा चांपौळी पूजिला । चंद्रु चंद्रिका धवळला ।

कां चंदनु निजें चर्चिला । सौरभ्यें जेवीं ॥ ८५३ ॥

तेवीं नवगुणटिकलग । लेणें ब्राह्मणाचें अव्यंग ।

कहींचि न संडी आंग । ब्राह्मणाचें ॥ ८५४ ॥

आतां उचित जें क्षत्रिया । तेंहीं कर्म धनंजया ।

सांगों ऐक प्रज्ञेचिया । भरोवरी ॥ ८५५ ॥

शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं युद्धे चाप्यपलायनम् ।

दानमीश्वरभावश्च क्षात्रं कर्म स्वभावजम् ॥ ४३ ॥

तरी भानु हा तेजें । नापेक्षी जेवीं विरजे ।

कां सिंहें न पाहिजे । जावळिया ॥ ८७६ ॥

ऐसा स्वयंभ जो जीवें लाठु । सावायेंवीण उद्भटु ।

ते शौर्य गा जेथ श्रेष्ठु । पहिला गुण ॥ ८७७ ॥

आणि सूर्याचेनि प्रतापें । कोडिही नक्षत्र हारपे ।

ना तो तरी न लोपे । सचंद्रीं तिहीं ॥ ८७८ ॥

तैसेनि आपुले प्रौढीगुणें । जगा या विस्मयो देणें ।

आपण तरी न क्षोभणें । कायसेनही ॥ ८७९ ॥

तें प्रागल्भ्यरूप तेजा । जिये कर्मी गुण दुजा ।

आणि धीरु तो तिजा । जेथींचा गुण ॥ ८८० ॥

वरिपडलिया आकाश । बुद्धीचे डोळे मानस ।

झांकी ना ते परीयेस । धैर्य जेथें ॥ ८८१ ॥

आणि पाणी हो कां भलतेतुकें । परी तें जिणौनि पद्म फांके ।

कां आकाश उंचिया जिंके । आवडे तयातें ॥ ८८२ ॥

तेवीं विविध अवस्था । पातलिया जिणौनि पार्था ।

प्रज्ञाफळ तया अर्था । वेझ देणें जें ॥ ८८३ ॥

तें दक्षत्व गा चोख । जेथ चौथा गुण देख ।

आणि झुंज अलौकिक । तो पांचवा गुण ॥ ८८४ ॥

आदित्याचीं झाडें । सदा सन्मुख सूर्याकडे ।

तेवीं समोर शत्रूपुढें । होणें जें कां ॥ ८८५ ॥

माहेवणी प्रयत्नेंसी । चुकविजे सेजे जैसी ।

रिपू पाठी नेदिजे तैसी । समरांगणीं ॥ ८८६ ॥

हा क्षत्रियाचेया आचारीं । पांचवा गुणेंद्रु अवधारीं ।

चहूं पुरुषार्थां शिरीं । भक्ति जैसी॥ ८६७ ॥

आणि जालेनि फुलें फळें । शाखिया जैसीं मोकळे ।

कां उदार परीमळें । पद्माकरु ॥ ८६८ ॥

नाना आवडीचेनि मापें । चांदिणें भलतेणें घेपे ।

पुढिलांचेनि संकल्पें । तैसें जें देणें ॥ ८६९ ॥

तें उमप गा दान । जेथ सहावें गुणरत्न ।

आणि आज्ञे एकायतन । होणें जें कां ॥ ८७० ॥

पोषूनि अवयव आपुले । करविजतीं मानविले ।

तेवीं पालणें लोभविलें । जग जें भोगणें ॥ ८७१ ॥

तया नाम ईश्वरभावो । जो सर्वसामर्थ्याचा ठावो ।

तो गुणांआजीं रावो । सातवा जेथ ॥ ८७२ ॥

ऐसें जें शौर्यादिकीं । इहीं सात गुणविशेखीं ।

अळंकृत सप्तऋखीं । आकाश जैसें॥ ८७३ ॥

तैसें सप्तगुणीं विचित्र । कर्म जें जगीं पवित्र ।

तें सहज जाण क्षात्र । क्षत्रियाचें ॥ ८७४ ॥

नाना क्षत्रिय नव्हे नरु । तो सत्त्वसोनयाचा मेरु ।

म्हणौनि गुणस्वर्गां आधारु । सातां इयां ॥ ८७५ ॥

नातरी सप्तगुणार्णवीं । परीवारली बरवी ।

हे क्रिया नव्हे पृथ्वी। भोगीतसे तो ॥ ८७६ ॥

कां गुणांचे सातांही ओघीं । हे क्रिया ते गंगा जगीं ।

तया महोदधीचिया आंगीं । विलसे जैसी॥ ८७७ ॥

परी हें बहु असो देख । शौर्यादि गुणात्मक ।

कर्म गा नैसर्गिक। क्षात्रजातीसी ॥ ८७८ ॥

आतां वैश्याचिये जाती। उचित जे महामती।

ते ऐकें गा निरुती। क्रिया सांगों ॥ ८७९ ॥

कृषिगौरक्ष्यवाणिज्यं वैश्यकर्म स्वभावजम्।

परिचर्यात्मकं कर्म शूद्रस्यापि स्वभावजम् ॥ ४४ ॥

तरी भूमि बीज नांगरु। यया भांडवलाचा आधारु।

घेऊनि लाभु अपारु। मेळवणें जें ॥ ८८० ॥

किंबहुना कृषी जिणें। गोधनें राखोनि वर्तणें।

कां समर्घीची विकणें। महर्घीवस्तु ॥ ८८१ ॥

येतुलाचि पांडवा। वैश्यातें कर्माचा मेळावा।

हा वैश्यजातीस्वभावा। आंतुला जाण ॥ ८८२ ॥

आणि वैश्य क्षत्रिय ब्राह्मण। हे द्विजन्में तिन्ही वर्ण।

ययांचें जें शुश्रूषण। तें शूद्रकर्म ॥ ८८३ ॥

पैं द्विजसेवेपरौतें। धांवणें नाहीं शूद्रातें।

एवं चतुर्वर्णोचितें। दाविलीं कर्में ॥ ८८४ ॥

स्वे स्वे कर्मण्यभिरतः संसिद्धिं लभते नरः।

स्वकर्मनिरतः सिद्धिं यथा विन्दति तच्छृणु ॥ ४५ ॥

आतां इयेचि विचक्षणा। वेगळालिया वर्णा।

उचित जैसें करणां। शब्दादिक ॥ ८८५ ॥

नातरी जळदच्युता। पाणिया उचित सरिता।

सरितेसी पंडुसुता। सिंधु उचितु ॥ ८८६ ॥

तैसें वर्णाश्रमवशें। जें करणीय आलें असे।

गोरेया आंगा जैसें। गोरेपण ॥ ८८७ ॥

तया स्वभावविहिता कर्मा। शास्त्राचेनि मुखें वीरोत्तमा।

प्रवर्तावयालागीं प्रमा। अढळ कीजे ॥ ८८८ ॥

पैं आपुलेंचि रत्न थितें। घेपे पारखियाचेनि हातें।

तैसें स्वकर्म आपैतें। शास्त्रें करावीं ॥ ८८९ ॥

जैसी दिठी असे आपुलिया ठायीं। परी दीपेंवीण भोग नाहीं।

मार्गु न लाहतां काई। पाय असतां होय ? ॥ ८९० ॥

म्हणौनि ज्ञातिविशें साचारु। सहज असे जो अधिकारु।

तो आपुलिया शास्त्रें गोचरु। आपण कीजे ॥ ८९१ ॥

मग घरींचाचि ठेवा। जेवीं डोळ्यां दावी दिवा।

तरी घेतां काय पांडवा। आडळु असे ? ॥ ८९२ ॥

तैसें स्वभावें भागा आलें। वरी शास्त्रें खरें केलें।

तें विहित जो आपुलें। आचरे गा ॥ ८९३ ॥

परी आळसु सांडुनी। फळकाम दवडुनी।

आंगें जीवें मांडुनी। तेथेंचि भरु ॥ ८९४ ॥

वोघीं पडिलें पाणी। नेणें आनानी वाहणी।

तैसा जाय आचरणीं। व्यवस्थौनी ॥ ८९५ ॥

अर्जुना जो यापरी। तें विहित कर्म स्वयें करी।

तो मोक्षाच्या ऐलद्वारीं। पैठा होय ॥ ८९६ ॥

जे अकरणा आणि निषिद्धा। न वचेचि कांहीं संबंधा।

म्हणौनि भवा विरुद्धा। मुकला तो ॥ ८९७ ॥

आणि काम्यकर्मांकडे। न परतेचि जेथ कोडें।

तेथ चंदनाचेही खोडे । न लेचि तो ॥ ८९८ ॥

येर नित्य कर्म तंव । फळत्यागें वेंचिलें सर्व ।

म्हणौनि मोक्षाची शींव । ठाकूं लाहे ॥ ८९९ ॥

ऐसेनि शुभाशुभीं संसारीं । सांडिला तो अवधारीं ।

वैराग्यमोक्षद्वारीं । उभा ठाके ॥ ९०० ॥

जें सकळ भाग्याची सीमा । मोक्षलाभाची जें प्रमा ।

नाना कर्ममार्गश्रमा । शेवटु जेथ ॥ ९०१ ॥

मोक्षफळें दिधली वोल । जें सुकृततरूचें फूल ।

तयें वैराग्यीं ठेवी पाउल । भंवरु जैसा ॥ ९०२ ॥

पाहीं आत्मज्ञानसुदिनाचा । वाधावा सांगतया अरुणाचा ।

उदयो त्या वैराग्याचा । ठावो पावे ॥ ९०३ ॥

किंबहुना आत्मज्ञान । जेणें हाता ये निधान ।

तें वैराग्य दिव्यांजन । जीवें ले तो ॥ ९०४ ॥

ऐसी मोक्षाची योग्यता । सिद्धी जाय तया पंडुसुता ।

अनुसरोनि विहिता । कर्मा यया ॥ ९०५ ॥

हें विहित कर्म पांडवा । आपुला अनन्य वोलावा ।

आणि हेचि परम सेवा । मज सर्वात्मकाची ॥ ९०६ ॥

पैं आघवाचि भोगेंसीं । पतिव्रता क्रीडे प्रियेंसीं ।

कीं तयाचीं नामें जैसीं । तपें तियां केलीं ॥ ९०७ ॥

कां बाळका एकी माये । वांचोनि जिणें काय आहे ।

म्हणौनि सेविजे कीं तो होये । पाटाचा धर्मु ॥ ९०८ ॥

नाना पाणी म्हणौनि मासा । गंगा न सांडितां जैसा ।

सर्व तीर्थ सहवासा। वरपडा जाला॥ १०९ ॥

तैसें आपुलिया विहिता। उपावो असे न विसंबितां।

ऐसा कीजे कीं जगन्नाथा। आभारु पडे॥ ११० ॥

अगा जया जें विहित। तें ईश्वराचें मनोगत।

म्हणौनि केलिया निभ्रांत। सांपडेचि तो॥ १११ ॥

पैं जीवाचे कसीं उतरली। ते दासी कीं गोसावीण जाली।

सिसे वेंचि तया मविली। वही जेवीं॥ ११२ ॥

तैसें स्वामीचिया मनोभावा। न चुकिजे हेचि परमसेवा।

येर तें गा पांडवा। वाणिज्य करणें॥ ११३ ॥

यतः प्रवृत्तिर्भूतानां येन सर्वमिदं ततम्।

स्वकर्मणा तमभ्यर्च्य सिद्धिं विन्दति मानवः॥ ४६ ॥

म्हणौनि विहित क्रिया केली। नव्हे तयाची खूण पाळिली।

जयापसूनि कां आलीं। आकारा भूतें॥ ११४ ॥

जो अविद्येचिया चिंधिया। गुंडूनि जीव बाहुलिया।

खेळवीतसे तिगुणिया। अहंकाररज्जू॥ ११५ ॥

जेणें जग हें समस्त। आंत बाहेरी पूर्ण भरित।

जालें आहे दीपजात। तेजें जैसें॥ ११६ ॥

तया सर्वात्मका ईश्वरा। स्वकर्मकुसुमांची वीरा।

पूजा केली होय अपारा। तोषालागीं॥ ११७ ॥

म्हणौनि तिये पूजे। रिझलेनि आत्मराजें।

वैराग्यसिद्धि देईजे। पसाय तया॥ ११८ ॥

जिये वैराग्यदशें। ईश्वराचेनि वेधवशें।

हें सर्वही नावडे जैसें। वांत होय ॥ ९१९ ॥

प्राणनाथाचिया आधी। विरहिणीतें जिणेंही बाधी।

तैसें सुखजात त्रिशुद्धी। दुःखचि लागे ॥ ९२० ॥

सम्यक्ज्ञान नुदैजतां। वेधेंचि तन्मयता।

उपजे ऐसी योग्यता। बोधाची लाहे ॥ ९२१ ॥

म्हणौनि मोक्षलाभालागीं। जो व्रतें वाहातसें आंगीं।

तेणें स्वधर्मु आस्था चांगी। अनुष्ठावा ॥ ९२२ ॥

श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात्।

स्वभावनियतं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ॥ ४७ ॥

अगा आपुला हा स्वधर्मु। आचरणीं जरी विषमु।

तरी पाहावा तो परिणामु। फळेल जेणें ॥ ९२३ ॥

जैं सुखालागीं आपणपयां। निंबचि आथी धनंजया।

तैं कडुवटपणा तयाचिया। उबगिजेना ॥ ९२४ ॥

फळणया ऐलीकडे। केळीतें पाहातां आस मोडे।

ऐसी त्यजिली तरी जोडे। तैसें कें गोमटें ॥ ९२५ ॥

तेवीं स्वधर्मु सांकडु। देखोनि केला जरी कडु।

तरी मोक्षसुरवाडु। अंतरला कीं ॥ ९२६ ॥

आणि आपुली माये। कुब्ज जरी आहे।

तरी जीये तें नोहे। स्नेह कुरहें कीं ॥ ९२७ ॥

येरी जिया पराविया। रंभेहुनि बरविया।

तिया काय कराविया। बाळकें तेणें ? ॥ ९२८ ॥

अगा पाणियाहूनि बहुवें। तुपीं गुण कीर आहे।

परी मीना काय होये। असणें तेथ॥ १२९ ॥

पैं आघविया जगा जें विख। तें विख किडियाचें पीयूख।

आणि जगा गूळ तें देख। मरण तया॥ १३० ॥

म्हणौनि जे विहित जया जेणें। फिटे संसाराचें धरणें।

क्रिया कठोर तर्‍ही तेणें। तेचि करावी॥ १३१ ॥

येरा पराचारा बरविया। ऐसें होईल टेंकलया।

पायांचें चालणें डोइया। केलें जैसें॥ १३२ ॥

यालागीं कर्म आपुलें। जें जातिस्वभावें असे आलें।

तें करी तेणें जिंतिलें। कर्मबंधातें॥ १३३ ॥

आणि स्वधर्मुचि पाळावा। परधर्मु तो गाळावा।

हा नेमुही पांडवा। न कीजेचि पैं गा ?॥ १३४ ॥

तरी आत्मा दृष्ट नोहे। तंव कर्म करणें कां ठाये ?।

आणि करणें तेथ आहे। आयासु आधीं॥ १३५ ॥

सहजं कर्म कौन्तेय सदोषमपि न त्यजेत्।

सर्वारम्भा हि दोषेण धूमेनाग्निरिवावृताः॥ ४८ ॥

म्हणौनि भलतिये कर्मीं। आयासु जर्‍ही उपक्रमीं।

तरी काय स्वधर्मीं। दोषु। सांगें ?॥ १३६ ॥

आगा उजू वाटा चालावें। तर्‍ही पायचि शिणवावे।

ना आडरानें धांवावें। तर्‍ही तेंचि॥ १३७ ॥

पैं शिळा कां सिदोरिया। दाटणें एक धनंजया।

परी जें वाहतां विसांवया। मिळिजे तें घेपे॥ १३८ ॥

येर्‍हवीं कणा आणि भूसा। कांडितांही सोसु सरिसा।

जेंचि रंधन श्वान मांसा । तेंचि हवी ॥ १३९ ॥

दधी जळाचिया घुसळणा । व्यापार सारिखेचि विचक्षणा ।

वाळुवे तिळा घाणा । गाळणें एक ॥ १४० ॥

पैं नित्य होम देयावया । कां सैरा आगी सुवावया ।

फुंकितां धू धनंजया । साहणें तेंचि ॥ १४१ ॥

परी धर्मपत्नी धांगडी । पोसितां जरी एकी वोढी ।

तरी कां अपरवडी । आणावी आंगा ? ॥ १४२ ॥

हां गा पाठीं लागला घाई । मरण न चुकेचि पाहीं ।

तरी समोरला काई । आगळें न कीजे ? ॥ १४३ ॥

कुलस्त्री दांड्याचे घाये । परघर रिगालीहि जरी साहे ।

तरी स्वपतीतें वायें । सांडिलें कीं । ॥ १४४ ॥

तैसें आवडतेंही करणें । न निपजे शिणल्याविणें ।

तरी विहित बा रे कोणें । बोलें भारी ? ॥ १४५ ॥

वरी थोडेंचि अमृत घेतां । सर्वस्व वेंचो कां पंडुसुता ।

जेणें जोडे जीविता । अक्षयत्व ॥ १४६ ॥

येर काह्यां मोलें वेंचूनि । विष पियावे घेऊनि ।

आत्महत्येसि निमोनि । जाइजे जेणें ॥ १४७ ॥

तैसें जाचूनियां इंद्रियें । वेंचूनि आयुष्याचेनि दिये ।

सांचलें पापीं आन आहे । दुःखावाचूनि ? ॥ १४८ ॥

म्हणौनि करावा स्वधर्मु । जो करितां हिरोनि घे श्रमु ।

उचित देईल परमु । पुरुषार्थराजु ॥ १४९ ॥

याकारणें किरीटी । स्वधर्माचिये राहाटी ।

न विसंबिजे संकटीं । सिद्धमंत्र जैसा॥ ९७० ॥

कां नाव जैसी उदधीं । महारोगी दिव्यौषधी ।

न विसंबिजे तया बुद्धी । स्वकर्म येथ ॥ ९७१ ॥

मग ययाचि गा कपिध्वजा । स्वकर्माचिया महापूजा ।

तोषला ईशु तमरजा । झाडा करुनी ॥ ९७२ ॥

शुद्धसत्त्वाचिया वाटा । आणी आपुली उत्कंठा ।

भवस्वर्ग काळकूटा । ऐसें दावी ॥ ९७३ ॥

जियें वैराग्य येणें बोलें । मागां संसिद्धी रूप केलें ।

किंबहुना तें आपुलें । मेळवी खागें ॥ ९७४ ॥

मग जिंतिलिया हे भोये । पुरुष सर्वत्र जैसा होये ।

कां जालाही जें लाहे । तें आतां सांगों ॥ ९७५ ॥

असक्तबुद्धिः सर्वत्र जितात्मा विगतस्पृहः ।

नैष्कर्म्यसिद्धिं परमां संन्यासेनाधिगच्छति ॥ ४९ ॥

तरी देहादिक हें संसारें । सर्वही मांडलेंसे जें गुंफिरें ।

तेथ नातुडे तो वागुरें । वारा जैसा॥ ९७६ ॥

पैं परिपाकाचिये वेळे । फळ देठें ना देठु फळें ।

न धरे तैसें स्नेह खुळें । सर्वत्र होय ॥ ९७७ ॥

पुत्र वित्त कलत्र । हे जालियाही स्वतंत्र ।

माझें न म्हणे पात्र । विषाचें जैसें॥ ९७८ ॥

हें असो विषयजाती । बुद्धि पोळली ऐसी माघौती ।

पाउलें घेऊनि एकांतीं । हृदयाच्या रिगे ॥ ९७९ ॥

ऐसया अंतःकरण । बाह्य येतां तयाची आण ।

न मोडी समर्था भेण । दासी जैसी॥ ९६० ॥

तैसें ऐक्याचिये मुठी । माजिवडें चित्त किरीटी ।

करूनि वेधी नेहटीं । आत्मयाच्या ॥ ९६१ ॥

तेव्हां दृष्टादृष्ट स्पृ हे। निमणें जालेंचि आहे ।

आगीं दडपलिया धुयें । राहिजे जैसें॥ ९६२ ॥

म्हणौनि नियमिलिया मानसीं । स्पृ हानासौनि जाय आपैसीं।

किंबहुना तो ऐसी । भूमिका पावे ॥ ९६३ ॥

पैं अन्यथा बोधु आघवा । मावळोनि तया पांडवा ।

बोधमात्रींचि जीवा । ठावो होय ॥ ९६४ ॥

धरवणी वेंचें सरे । तैसें भोगें प्राचीन पुरे ।

नवें तंव नुपकरे । कांहीचि करूं ॥ ९६५ ॥

ऐसीं कर्मे साम्यदशा । होय तेथ वीरेशा ।

मग श्रीगुरु आपैसा । भेटेचि गा ॥ ९६६ ॥

रात्रीची चौपाहरी । वेंचलिया अवधारीं ।

डोळ्यां तमारी । मिळे जैसा॥ ९६७ ॥

का येऊनि फळाचा घडु । पारुषवी केळीची वाढु ।

श्रीगुरु भेटोनि करी पाडु । बुभुत्सु तैसा॥ ९६८ ॥

मग आलिंगिला पूर्णिमा । जैसा उणीव सांडी चंद्रमा ।

तैसें होय वीरोत्तमा । गुरुकृपा तया ॥ ९६९ ॥

तेव्हां अबोधुमात्र असे । तो तंव तया कृपा नासे ।

तेथ निशीसवें जैसें । आंधारें जाय ॥ ९७० ॥

तैसी अबोधाचिये कुशी । कर्म कर्ता कार्य ऐशी ।

त्रिपुटी असे ते जैसी। गाभिणी मारिली ॥ १७१ ॥

तैसेंचि अबोधनाशासवें। नाशे क्रियाजात आघवें।

ऐसा समूळ संभवे। संन्यासु हा ॥ १७२ ॥

येणें मुळाज्ञानसंन्यासें। दृश्याचा जेथ ठावो पुसे।

तेथ बुझावें तें आपैसें। तोचि आहे ॥ १७३ ॥

चेइलियावरी पाहीं। स्वप्नींचिया तिये डोहीं।

आपणयातें काई। काढूं जाइजे ? ॥ १७४ ॥

तैं मी नेणें आतां जाणेन। हें सरलें तया दुःस्वप्न।

जाला ज्ञातृ ज्ञेयाविहीन। चिदाकाश ॥ १७५ ॥

मुखाभासेंसी आरिसा। परौता नेलिया वीरेशा।

पाहातेपणेंवीण जैसा। पाहाता ठाके ॥ १७६ ॥

तैसें नेणणें जें गेलें। तेणें जाणणेंही नेलें।

मग निष्क्रिय उरलें। चिन्मात्रचि ॥ १७७ ॥

तेथ स्वभावें धनंजया। नाहीं कोणीचि क्रिया।

म्हणौनि प्रवादु तया। नैष्कर्म्यु ऐसा ॥ १७८ ॥

तें आपुलें आपणपें। असे तेंचि होऊनि हारपे।

तरंगु कां वायुलोपें। समुद्रु जैसा ॥ १७९ ॥

तैसें न होणें निफजे। ते नैष्कर्म्यसिद्धि जाणिजे।

सर्वसिद्धींत सहजें। परम हेचि ॥ १८० ॥

देउळाचिया कामा कळसु। उपरम गंगेसी सिंधु प्रवेशु।

कां सुवर्णशुद्धी कसु। सोळावा जैसा ॥ १८१ ॥

तैसें आपुलें नेणणें। फेडिजे का जाणणें।

तेंहि गिळूनि असणें । ऐसी जे दशा ॥ ९८२ ॥

तियेपरतें कांहीं । निपजणें आन नाहीं ।

म्हणौनि म्हणिपे पाहीं । परमसिद्धि ते ॥ ९८३ ॥

सिद्धिं प्राप्तो यथा ब्रह्म तथाप्नोति निबोध मे ।

समासेनैव कौन्तेय निष्ठा ज्ञानस्य या परा ॥ ५० ॥

परी हेचि आत्मसिद्धि । जो कोणी भाग्यनिधि ।

श्रीगुरुकृपालब्धि\- । काळीं पावे ॥ ९८४ ॥

उदयतांचि दिनकरु । प्रकाशुचि आते आंधारु ।

कां दीपसंगें कापुरु । दीपुचि होय ॥ ९८५ ॥

तया लवणाची कणिका । मिळतखेंवो उदका ।

उदकचि होऊनि देखा । ठाके जेवीं ॥ ९८६ ॥

कां निद्रितु चेवविलिया । स्वप्नेंसि नीद वायां ।

जाऊनि आपणपयां । मिळे जैसा ॥ ९८७ ॥

तैसें जया कोण्हासि दैवें । गुरुवाक्यश्रवणाचि सवें ।

द्वैत गिळोनि विसंवे । आपणया वृत्ती ॥ ९८८ ॥

तयासी मग कर्म करणें । हें बोलिजैलचि कवणें ।

आकाशा येणें जाणें । आहे काई ? । ॥ ९८९ ॥

म्हणौनि तयासि कांहीं । त्रिशुद्धि करणें नाहीं ।

परी ऐसें जरी हें कांहीं । नव्हे जया ॥ ९९० ॥

कानावचनाचिये भेटी- । सरिसाचि पैं किरीटी ।

वस्तु होऊनि उठी । कवणि एकु जो ॥ ९९१ ॥

येऱ्हवीं स्वकर्माचेनि वन्ही । काम्यनिषिद्धाचिया इंधनीं ।

रजतमें कीर दोन्ही । जाळिलीं आधीं ॥ ९९२ ॥

पुत्र वित्त परलोकु । यया तिहींचा अभिलाखु ।

घरीं होय पाइकु । हेंही जालें ॥ ९९३ ॥

इंद्रियें सैरा पदार्थी । रिगतां विटाळलीं होतीं ।

तिये प्रत्याहार तीर्थी । न्हाणिलीं कीर ॥ ९९४ ॥

आणि स्वधर्माचें फळ । ईश्वरीं अर्पूं निसकळ ।

घेऊनि केलें अढळ । वैराग्यपद ॥ ९९५ ॥

ऐसी आत्मसाक्षात्कारीं । लाभे ज्ञानाची उजरी ।

ते सामुग्री कीर पुरी । मेळविली ॥ ९९६ ॥

आणि तेचि समयीं । सद्गुरु भेटले पाहीं ।

तेवींचि तिहीं कांहीं । वंचिजेना ॥ ९९७ ॥

परी वोखद घेतखेंवो । काय लाभे आपला ठावो ? ।

कां उदयजतांचि दिवो । मध्यान्ह होय ? ॥ ९९८ ॥

सुक्षेत्रीं आणि वोलटें । बीजही पेरिलें गोमटें ।

तरी आलोट फळ भेटे । परी वेळे कीं गा ॥ ९९९ ॥

जोडला मार्गु प्रांजळु । मिनला सुसंगाचाही मेळु ।

तरी पाविजे वांचूनि वेळु । लागेचि कीं ॥ १००० ॥

तैसा वैराग्यलाभु जाला । वरी सद्गुरुही भेटला ।

जीवीं अंकुरु फुटला । विवेकाचा ॥ १००१ ॥

तेणें ब्रह्म एक आथी । येर आघवीचि भ्रांती ।

हेही कीर प्रतीती । गाढ केली ॥ १००२ ॥

परी तेंचि जें परब्रह्म । सर्वात्मक सर्वोत्तम ।

मोक्षाचेंही काम । सरे जेथ ॥ १००३ ॥

यया तिन्ही अवस्था पोटीं । जिरवी जें गा किरीटी ।

तया ज्ञानासिही मिठी । दे जे वस्तु ॥ १००४ ॥

ऐक्याचें एकपण सरे । जेथ आनंदकणुही विरे ।

कांहींचि नुरोनि उरे । जें कांहीं गा ॥ १००५ ॥

तियें ब्रह्मीं ऐक्यपणें । ब्रह्मचि होऊनि असणें ।

तें क्रमेंचि करूनि तेणें । पाविजे पैं ॥ १००६ ॥

भुकेलियापासीं । वोगरिलें षड्रसीं ।

तो तृप्तिप्रतिग्रासीं । लाहे जेवीं ॥ १००७ ॥

तैसा वैराग्याचा वोलावा । विवेकाचा तो दिवा ।

आंबुथितां आत्मठेवा । काढीचि तो ॥ १००८ ॥

तरी भोगिजे आत्मऋद्धी । येवढी योग्यतेची सिद्धी ।

जयाच्या आंगीं निरवधी । लेणें जाली ॥ १००९ ॥

तो जेणें क्रमें ब्रह्म । होणें करी गा सुगम ।

तया क्रमाचें आतां वर्म । आईक सांगों ॥ १०१० ॥

बुद्ध्या विशुद्धया युक्तो धृत्यात्मानं नियम्य च ।

शब्दादीन्विषयांस्त्यक्त्वा रागद्वेषौ व्युदस्य च ॥ ५१ ॥

तरी गुरु दाविलिया वाटा । येऊन विवेकतीर्थतटा ।

धुऊनियां मळकटा । बुद्धीचा तेणें ॥ १०११ ॥

मग राहूनें उगळिली । प्रभा चंद्रें आलिंगिली ।

तैसी शुद्धत्वें जडली । आपणयां बुद्धि ॥ १०१२ ॥

सांडूनि कुळें दोन्ही । प्रियासी अनुसरे कामिनी ।

द्वंद्वत्यागें स्वचिंतनीं । पडली तैसी ॥ १०१३ ॥

आणि ज्ञान ऐसें जिव्हार । नेवों नेवों निरंतर ।

इंद्रियीं केले थोर । शब्दादिक जे ॥ १०१४ ॥

ते रश्मिजाळ काढलेया । मृगजळ जाय लया ।

तैसें वृत्तिरोधें तयां । पांचांही केलें ॥ १०१५ ॥

नेणतां अधमाचिया अन्ना । खादलिया कीजे वमना ।

तैसीं वोकविली सवासना । इंद्रियें विषयीं ॥ १०१६ ॥

मग प्रत्यगावृत्तीचोखटें । लाविलीं गंगेचेनि तटें ।

ऐसीं प्रायश्चित्तें धुवटें । केलीं येणें ॥ १०१७ ॥

पाठीं सात्विकें धीरें तेणें । शोधारलीं तियें करणें ।

मग मनेंसीं योगधारणें । मेळविलीं ॥ १०१८ ॥

तेवींचि प्राचीनें इष्टानिष्टें । भोगेंसीं येउनी भेटे ।

तेथ देखिलियाही वोखटें । द्वेषु न करी ॥ १०१९ ॥

ना गोमटेंचि विपायें । तें आणूनि पुढां सूये ।

तयालागीं न होये । साभिलाषु ॥ १०२० ॥

यापरी इष्टानिष्टीं । रागद्वेष किरीटी ।

त्यजूनि गिरिकपाटीं । निकुंजीं वसे ॥ १०२१ ॥

विविक्तसेवी लघ्वाशी यतवाक्कायमानसः ।

ध्यानयोगपरो नित्यं वैराग्यं समुपाश्रितः ॥ ५२ ॥

गजबजा सांडिलिया । वसवी वनस्थळिया ।

अंगाचियाचि मांदिया । एकलेया ॥ १०२२ ॥

शमदमादिकीं खेळे । न बोलणेंचि चावळे ।

गुरुवाक्याचेनि मेळें । नेणे वेळु ॥ १०२३ ॥

आणि आंगा बळ यावें । नातरी क्षुधा जावें ।

कां जिभीचे पुरवावे । मनोरथ ॥ १०२४ ॥

भोजन करितांविखीं । ययां तिहींतें न लेखी ।

आहारीं मिती संतोषीं । माप न सूये ॥ १०२५ ॥

अशनाचेनि पावकें । हारपतां प्राणु पोखे ।

इतुकियाचि भागु मोटकें । अशन करी ॥ १०२६ ॥

आणि परपुरुषें कामिली । कुळवधू आंग न घाली ।

निद्रालस्या न मोकली । आसन तैसें ॥ १०२७ ॥

दंडवताचेनि प्रसंगें । भुयीं हन अंग लागे ।

वांचूनि येर नेघे । राभस्य तेथ ॥ १०२८ ॥

देहनिर्वाहापुरतें । राहाटवी हातांपायांतें ।

किंबहुना आपैतें । सबाह्य केलें ॥ १०२९ ॥

आणि मनाचा उंबरा । वृत्तीसीदेखों नेदी वीरा ।

तेथ कें वाग्व्यापारा । अवकाशु असे ? ॥ १०३० ॥

ऐसेनि देह वाचा मानस । हें जिणौनि बाह्यप्रदेश ।

आकळिलें आकाश । ध्यानाचें तेणें ॥ १०३१ ॥

गुरुवाक्यें उठविला । बोधीं निश्चयो आपुला ।

न्याहाळीं हातीं घेतला । आरिसा जैसा ॥ १०३२ ॥

पैं ध्याता आपणचि परी । ध्यानरूप वृत्तिमाझारीं ।

ध्येयत्वें घे हे अवधारीं । ध्यानरूढी गा ॥ १०३३ ॥

तेथ ध्येय ध्यान ध्याता । ययां तिहीं एकरूपता ।

होय तंव पंडुसुता । कीजे तें गा ॥ १०३४ ॥

म्हणौनि तो मुमुक्षु । आत्मज्ञानीं जाला दक्षु ।

परी पुढां सूनि पक्षु । योगाभ्यासाचा ॥ १०३५ ॥

अपानरंध्रद्वया । माझारीं धनंजया ।

पार्ष्णी पिडूनियां । कांवरुमूळ ॥ १०३६ ॥

आकुंचूनि अध । देऊनि तिन्ही बंध ।

करूनि एकवद । वायुभेदी ॥ १०३७ ॥

कुंडलिनी जागवूनि । मध्यमा विकाशूनि ।

आधारादि भेदूनि । आज्ञावरी ॥ १०३८ ॥

सहस्त्रदळाचा मेघु । पीयुषें वर्षोनि चांगु ।

तो मूळवरी वोघु । आणूनियां ॥ १०३९ ॥

नाचतया पुण्यगिरी । चिद्भैरवाच्या खापरीं ।

मनपवनाची खीच पुरी । वाढूनियां ॥ १०४० ॥

जालिया योगाचा गाढा । मेळावा सूनि हा पुढां ।

ध्यान मागिलीकडां । स्वयंभ केलें ॥ १०४१ ॥

आणि ध्यान योग दोन्ही । इयें आत्मतत्वज्ञानीं ।

पैठा होआवया निर्विघ्नीं । आधींचि तेणें ॥ १०४२ ॥

वीतरागतेसारिखा । जोडूनि ठेविला सखा ।

तो आघवियाचि भूमिका- । सवें चाले ॥ १०४३ ॥

पहावें दिसे तंववरी । दिठीतें न संडी दीप जरी ।

तरी कें आहे अवसरी । देखावया ॥ १०४४ ॥

तैसें मोक्षीं प्रवर्तलया । वृत्ती ब्रह्मीं जाय लया ।

तंव वैराग्य आथी तया । भंगु कैंचा । || १०४५ ||

म्हणौनि सवैराग्यु । ज्ञानाभ्यासु तो सभाग्यु ।

करूनि जाला योग्यु । आत्मलाभा || १०४६ ||

ऐसी वैराग्याची आंगीं । बाणूनियां वज्रांगीं ।

राजयोगतुरंगीं । आरूढला || १०४७ ||

वरी आड पडिलें दिठी । सानें थोर निवटी ।

तें बळीं विवेकमुष्टीं । ध्यानाचें खांडें || १०४८ ||

ऐसेनि संसाररणाआंतु । आंधारीं सूर्य तैसा असे जातु ।

मोक्षविजयश्रीये वरैतु । होआवयालागीं || १०४९ ||

अहंकारं बलं दर्पं कामं क्रोधं परिग्रहम् ।

विमुच्य निर्ममः शान्तो ब्रह्मभूयाय कल्पते || ५३ ||

तेथ आडवावया आले । दोषवैरी जे धोपटिले ।

तयांमाजीं पहिलें । देहाहंकारु || १०५० ||

जो न मोकली मारुनी । जीवों नेदी उपजवोनि ।

विचंबवी खोडां घालुनी । हाडांचिया || १०५१ ||

तयाचा देहदुर्ग हा थारा । मोडूनि घेतला तो वीरा ।

आणि बळ हा दुसरा । मारिला वैरी || १०५२ ||

जो विषयाचेनि नांवें । चौगुणेंही वरी थांवे ।

जेणें मृतावस्था धांवे । सर्वत्र जगा || १०५३ ||

तो विषय विषाचा अथावो । आघविया दोषांचा रावो ।

परी ध्यानखड्गाचा घावो । साहेल कैंचा ? || १०५४ ||

आणि प्रिय विषयप्राप्ती । करी जया सुखाची व्यक्ती ।

तेचि घालूनि बुंथी । आंगीं जो वाजे ॥ १०५५ ॥

जो सन्मार्गा भुलवी । मग अधर्माच्या आडवीं ।

सूनि वाघां सांपडवी । नरकादिकां ॥ १०५६ ॥

तो विश्वासें मारितां रिपु । निवटूनि घातला दर्पु ।

आणि जयाचा अहा कंपु । तापसांसी ॥ १०५७ ॥

क्रोधा ऐसा महादोखु । जयाचा देखा परिपाकु ।

भरिजे तंव अधिकु । रिता होय जो ॥ १०५८ ॥

तो कामु कोणेच ठायीं । नसे ऐसें केलें पाहीं ।

कीं तेंचि क्रोधाही । सहजें आलें ॥ १०५९ ॥

मुळाचें तोडणें जैसें । होय कां शाखोद्देशें ।

कामु नाशलेनि नाशे । तैसा क्रोधु ॥ १०६० ॥

म्हणौनि काम वैरी । जाला जेथ ठाणोरी ।

तेथ सरली वारी । क्रोधाचीही ॥ १०६१ ॥

आणि समर्थु आपुला खोडा । शिसें वाहवी जैसा होडा ।

तैसा भुंजौनि जो गाढा । परीग्रहो ॥ १०६२ ॥

जो माथांचि पालाणवी । अंगा अवगुण घालवी ।

जीवें दांडी घेववी । ममत्वाची ॥ १०६३ ॥

शिष्यशास्त्रादिविलासें । मठादिमुद्रेचेनि मिसें ।

घातले आहाती फांसे । निःसंगा जेणें ॥ १०६४ ॥

घरीं कुटुंबपणें सरे । तरी वनीं वन्य होऊनि अवतरे ।

नागवीयाही शरीरें । लागला आहे ॥ १०६५ ॥

ऐसा दुर्जयो जो परीग्रहो । तयाचा फेडूनि ठावो ।

भवविजयाचा उत्साहो । भोगीतसे जो ॥ १०६६ ॥

तेथ अमानित्वादि आघवे । ज्ञानगुणाचे जे मेळावे ।

ते कैवल्यदेशींचे आघवे । रावो जैसे आले ॥ १०६७ ॥

तेव्हां सम्यक्ज्ञानाचिया । राणिवा उगाणूनि तया ।

परिवारु होऊनियां । राहत आंगें ॥ १०६८ ॥

प्रवृत्तीचियेराजबिदीं । अवस्थाभेदप्रमदीं ।

कीजत आहे प्रतिपदीं । सुखाचें लोण ॥ १०६९ ॥

पुढां बोधाचिये कांबीवरी । विवेकु दृश्याची मांदी सारी ।

योगभूमिका आरती करी । येती जैसिया॥ १०७० ॥

तेथ ऋद्धिसिद्धींचीं अनेगें । वृंदेंमिळती प्रसंगें ।

तिये पुष्पवर्षीं आंगें । नाहातसे तो ॥ १०७१ ॥

ऐसेनि ब्रह्मैक्यासारिखें। स्वराज्य येतां जवळिकें ।

झळंबित आहे हरिखें । तिन्ही लोक ॥ १०७२ ॥

तेव्हां वैरियां कां मैत्रियां । तयासि माझें म्हणावया ।

समानता धनंजया । उरेचिही ना ॥ १०७३ ॥

हें ना भलतेणें व्याजें । तो जयातें म्हणे माझें ।

तें नोडवेचि कां दुजें । अद्वितीय जाला ॥ १०७४ ॥

पैं आपुलिया एकी सत्ता । सर्वही कवळूनिया पंडुसुता ।

कहीं न लगती ममता । धाडिली तेणें ॥ १०७५ ॥

ऐसा जिंतिलिया रिपुवर्गु । अपमानिलिया हें जगु ।

अपैसा योगतुरंगु । स्थिर जाला ॥ १०७६ ॥

वैराग्याचें गाढलें । अंगी त्राण होतें भलें ।

तेंही नावेक ढिलें । तेव्हां करी ॥ १०७७ ॥

आणि निवटी ध्यानाचें खांडें । तें दुजें नाहींचि पुढें ।

म्हणौनि हातु आसुडें । वृत्तीचाही॥ १०७८ ॥

जैसें रसौषध खरें । आपुलें काज करोनि पुरें ।

आपणही नुरे । तैसें होतसे ॥ १०७९ ॥

देखोनि ठाकिता ठावो । धांवता थिरावे पावो ।

तैसा ब्रह्मसामीप्यें थावो । अभ्यासु सांडी ॥ १०८० ॥

घडतां महोदधीसी । गंगा वेगु सांडी जैसी।

कां कामिनी कांतापासीं । स्थिर होय ॥ १०८१ ॥

नाना फळतिये वेळे । केळीची वाढी मांटुळे ।

कां गांवापुढें वळे । मार्गु जैसा॥ १०८२ ॥

तैसा आत्मसाक्षात्कारु । होईल देखोनि गोचरु ।

ऐसा साधनहतियेरु । हळुचि ठेवी ॥ १०८३ ॥

म्हणौनि ब्रह्मेंसी तया । ऐक्याचा समो धनंजया ।

होतसे तैं उपाया । वोहटु पडे ॥ १०८४ ॥

मग वैराग्याची गोंधळुक । जे ज्ञानाभ्यासाचें वार्धक्य ।

योगफळाचाही परिपाक । दशा जे कां ॥ १०८५ ॥

ते शांति पैं गा सुभगा । संपूर्ण ये तयाचिया आंगा ।

तैं ब्रह्म होआवया जोगा । होय तो पुरुषु ॥ १०८६ ॥

पुनवेहुनी चतुर्दशी । जेतुलें उणेपण शशी ।

कां सोळे पाऊनि जैसी। पंधरावी वानी ॥ १०८७ ॥

सागरींही पाणी वेगें । संचरे तें रूप गंगे ।

येर निश्चळ जें उगें । तें समुद्र जैसा॥ १०८८ ॥

ब्रह्मा आणि ब्रह्महोतिये । योग्यते तैसा पाडु आहे ।

तेंचि शांतीचेनि लवलाहें । होय तो गा ॥ १०८९ ॥

पैं तेंचि होणेंनवीण । प्रतीती आलें जें ब्रह्मपण ।

ते ब्रह्म होती जाण । योग्यता येथ ॥ १०९० ॥

ब्रह्मभूत: प्रसन्नात्मा न शोचति न काण्क्षति ।

समः सर्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते पराम् ॥ ५४ ॥

ते ब्रह्मभावयोग्यता । पुरुषु तो मग पंडुसुता ।

आत्मबोधप्रसन्नता\- । पदीं बैसे॥ १०९१ ॥

जेणें निपजे रससोय । तो तापुही जैं जाय ।

तैं ते कां होय । प्रसन्न जैसी॥ १०९२ ॥

नाना भरतिया लगबगा । शरत्काळीं सांडिजे गंगा ।

कां गीत रहातां उपांगा । वोहट पडे ॥ १०९३ ॥

तैसा आत्मबोधीं उद्यमु । करितां होय जो श्रमु ।

तोही जेथें समु । होऊनि जाय॥ १०९४ ॥

आत्मबोधप्रशस्ती । हे तिये दशेची ख्याती ।

ते भोगितसे महामती । योग्यु तो गा॥ १०९५ ॥

तेव्हां आत्मत्वें शोचावें । कांहीं पावावया कामावें ।

हें सरलें समभावें । भरितें तया॥ १०९६ ॥

उदया येतां गभस्ती । नाना नक्षत्रव्यक्ती ।

हारवीजती दीप्ती । आंगिका जेवीं॥ १०९७ ॥

तेवीं उठतिया आत्मप्रथा । हे भूतभेदव्यवस्था।

मोडीत मोडीत पार्था । वास पाहे तो ॥ १०९८ ॥

पाटियेवरील अक्षरें । जैसीं पुसतां येती करें ।

तैसीं हारपती भेदांतरें । तयाचिये दृष्टी ॥ १०९९ ॥

तैसेनि अन्यथा ज्ञानें । जियें घेपती जागरस्वप्नें ।

तियें दोन्ही केलीं लीनें । अव्यक्तामाजीं ॥ ११०० ॥

मग तेंही अव्यक्त । बोध वाढतां झिजत ।

पुरलां बोधीं समस्त । बुडोनि जाय ॥ ११०१ ॥

जैसी भोजनाच्या व्यापारीं । क्षुधा जिरत जाय अवधारीं ।

मग तृप्तीच्या अवसरीं । नाहींच होय ॥ ११०२ ॥

नाना चालीचिया वाढी । वाट होत जाय थोडी ।

मग पातला ठायीं बुडी । देऊनि निमे ॥ ११०३ ॥

कां जागृति जंव जंव उद्दीपे । तंव तंव निद्रा हारपे ।

मग जागीनलिया स्वरूपें । नाहींच होय ॥ ११०४ ॥

हें ना आपुलें पूर्णत्व भेटें । जेथ चंद्रासीं वाढी खुंटे ।

तेथ शुक्लपक्षु आटे । निःशेषु जैसा ॥ ११०५ ॥

तैसा बोध्यजात गिळितु । बोधु बोधें ये मज आंतु ।

मिसळला तेथ साद्यंतु । अबोधु गेला ॥ ११०६ ॥

तेव्हां कल्पांताचिये वेळे । नदी सिंधूचें पेंडवळें ।

मोडूनि भरलें जळें । आब्रह्म जैसें ॥ ११०७ ॥

नाना गेलिया घट मठ । आकाश ठाके एकवट ।

कां जळोनि काष्ठें काष्ठ । वन्हीचि होय ॥ ११०८ ॥

नातरी लेणियांचे ठसे । आटोनि गेलिया मुसे ।

नामरूप भेदें जैसें। सांडिजे सोनें ॥ ११०९ ॥

हेंही असो चेइलया । तें स्वप्न नाहीं जालया ।

मग आपणचि आपणयां । उरिजे जैसें॥ १११० ॥

तैसी मी एकवांचूनि कांहीं । तया तयाहीसकट नाहीं ।

हे चौथी भक्ति पाहीं । माझी तो लाहे ॥ ११११ ॥

येर आर्तु जिज्ञासु अर्थार्थी । हे भजती जिये पंथीं ।

ते तिन्ही पावोनी चौथी । म्हणिपत आहे ॥ १११२ ॥

येऱ्हवीं तिजी ना चौथी । हे पहिली ना सरती ।

पैं माझिये सहजस्थिती । भक्ति नाम ॥ १११३ ॥

जें नेणणें माझें प्रकाशूनि। अन्यथात्वें मातें दाऊनि ।

सर्वही सर्वीं भजौनि । बुझावीतसे जे ॥ १११४ ॥

जो जेथ जैसें पाहों बैसे। तया तेथ तैसेंचि असे ।

हें उजियेडें कां दिसे । अखंडें जेणें ॥ १११५ ॥

स्वप्नाचें दिसणें न दिसणें । जैसें आपलेनि असलेपणें ।

विश्वाचें आहे नाहीं जेणें । प्रकाशें तैसें॥ १११६ ॥

ऐसा हा सहज माझा । प्रकाशु जो कपिध्वजा ।

तो भक्ति या वोजा । बोलिजे गा ॥ १११७ ॥

म्हणौनि आर्ताच्या ठायीं । हे आर्ति होऊनि पाहीं ।

अपेक्षणीय जें कांहीं । तें मीचि केला ॥ १११८ ॥

जिज्ञासुपुढां वीरेशा । हेचि होऊनि जिज्ञासा ।

मी कां जिज्ञास्यु ऐसा । दाखविला ॥ १११९ ॥

हेंचि होऊनि अर्थना । मीचि माझ्या अर्थी अर्जुना।

करूनि अर्थाभिधाना । आणी मातें ॥ ११२० ॥

एवं घेऊनि अज्ञानातें । माझी भक्ति जे हे वर्ते ।

ते दावी मज द्रष्टयातें । दृश्य करूनि ॥ ११२१ ॥

येथें मुखचि दिसे मुखें । या बोला कांहीं न चुके ।

तरी दुजेपण हें लटिकें । आरिसा करी ॥ ११२२ ॥

दिठी चंद्रचि घे साचें । परी येतुलें हें तिमिराचें ।

जे एकचि असे तयाचे । दोनी दावी ॥ ११२३ ॥

तैसा सर्वत्र मीचि मियां । घेपतसें भक्ति इया ।

परी दृश्यत्व हें वायां । अज्ञानवशें ॥ ११२४ ॥

तें अज्ञान आतां फिटलें । माझें दृष्टृत्व मज भेटलें ।

निजबिंबीं एकवटलें । प्रतिबिंब जैसें॥ ११२५ ॥

पैं जेव्हांही असे किडाळ । तेव्हांही सोनेंचि अढळ ।

परी तें कीड गेलिया केवळ । उरे जैसें॥ ११२६ ॥

हां गा पूर्णिमे आधीं कायी । चंद्र सावयवु नाहीं ? ।

परी तिये दिवशीं भेटे पाहीं । पूर्णता तया ॥ ११२७ ॥

तैसा मीचि ज्ञानद्वारें । दिसें परी हस्तांतरें ।

मग दृष्टृत्व तें सरे । मियांचि मी लाभें ॥ ११२८ ॥

म्हणौनि दृश्यपथा- । अतीतु माझा पार्था ।

भक्तियोगु चवथा । म्हणितला गा ॥ ११२९ ॥

भक्त्या मामभिजानाति यावान्यश्चास्मि तत्त्वतः ।

ततो मां तत्त्वतो ज्ञात्वा विशते तदनन्तरम् ॥ ५५ ॥

या ज्ञान भक्ति सहज । भक्तु एकवटला मज ।

मीचि केवळ हें तुज । श्रुतही आहे ॥ ११३० ॥

जे उभऊनियां भुजा । ज्ञानिया आत्मा माझा ।

हे बोलिलों कपिध्वजा । सप्तमाध्यायीं ॥ ११३१ ॥

ते कल्पादीं भक्ति मियां । श्रीभागवतमिषें ब्रह्मया ।

उत्तम म्हणौनि धनंजया । उपदेशिली ॥ ११३२ ॥

ज्ञानी इयेतें स्वसंवित्ती । शैव म्हणती शक्ती ।

आम्ही परम भक्ती । आपुली म्हणो ॥ ११३३ ॥

हे मज मिळतिये वेळे । तया क्रमयोगियां फळे ।

मग समस्तही निखिळें । मियांचि भरे ॥ ११३४ ॥

तेथ वैराग्य विवेकेंसी । आटे बंध मोक्षेंसीं ।

वृत्तीतिये आवृत्तीसीं। बुडोनि जाय ॥ ११३५ ॥

घेऊनि ऐलपणातें । परत्व हारपें जेथें ।

गिळूनि चाऱ्ही भूतें । आकाश जैसें॥ ११३६ ॥

तया परी थडथाद । साध्यसाधनातीत शुद्ध ।

तें मी होऊनि एकवद । भोगितो मातें ॥ ११३७ ॥

घडोनि सिंधूचिया आंगा । सिंधूवरी तळपे गंगा ।

तैसा पाडु तया भोगा । अवधारी जो ॥ ११३८ ॥

कां आरिसयासि आरिसा । उटूनि दाविलिया जैसा ।

देखणा अतिशयो तैसा । भोगणा तिये ॥ ११३९ ॥

हे असो दर्पणु नेलिया । तो मुख बोधुही गेलिया ।

देखलेंपण एकलेया । आस्वादिजे जेवीं ॥ ११४० ॥

चेइलिया स्वप्न नाशे । आपलें ऐक्यचि दिसे ।

ते दुजेनवीण जैसें। भोगिजे का ॥ ११४१ ॥

तोचि जालिया भोगु तयाचा। न घडे हा भावो जयांचा।

तिहीं बोलें केवीं बोलाचा। उच्चारु कीजे ॥ ११४२ ॥

तयांच्या नेणों गांवीं। रवी प्रकाशी हन दिवी।

कीं व्योमालागीं मांडवी। उभिली तिहीं ॥ ११४३ ॥

हां गा राजन्यत्व नव्हतां आंगीं। रावो रायपण काय भोगी ?।

कां आंधारु हन आलिंगी। दिनकरातें ? ॥ ११४४ ॥

आणि आकाश जें नव्हे। तया आकाश काय जाणवे ?।

रत्नाच्या रूपीं मिरवे। गुंजांचें लेणें ? ॥ ११४५ ॥

म्हणौनि मी होणें नाहीं। तया मीचि आहें केहीं।

मग भजेल हें कायी। बोलों कीर ॥ ११४६ ॥

यालागीं तो क्रमयोगी। मी जालाचि मातें भोगी।

तारुण्य कां तरुणांगीं। जियापरी ॥ ११४७ ॥

तरंग सर्वांगीं तोय चुंबी। प्रभा सर्वत्र विलसे बिंबीं।

नाना अवकाश नभीं। लुंठतु जैसा ॥ ११४८ ॥

तैसा रूप होऊनि माझें। मातें क्रियावीण तो भजे।

अलंकारु का सहजें। सोनयातें जेवीं ॥ ११४९ ॥

का चंदनाची द्रुती जैसी। चंदनीं भजे अपैसी।

का अकृत्रिम शशीं। चंद्रिका ते ॥ ११५० ॥

तैसी क्रिया कीर न साहे। तऱ्ही अद्वैतीं भक्ति आहे।

हें अनुभवाचिजोगें नव्हे। बोलाऐसें ॥ ११५१ ॥

तेव्हां पूर्वसंस्कार छंदें। जें कांहीं तो अनुवादे।

तेणें आळविलेनि वो दें। बोलतां मीचि॥ ११५२ ॥

बोलतया बोलताचि भेटे। तेथें बोलिलें हें न घटे।

तें मौन तंव गोमटें। स्तवन माझें॥ ११५३ ॥

म्हणौनि तया बोलतां। बोली बोलतां मी भेटतां।

मौन होय तेणें तत्वतां। स्तवितो मातें॥ ११५४ ॥

तैसेंचि बुद्धी का दिठी। जें तो देखों जाय किरीटी।

तें देखणें दृश्य लोटी। देखतेंचि दावी॥ ११५५ ॥

आरिसया आधीं जैसें। देखतेंचि मुख दिसेअ।

तयाचें देखणें तैसें। मेळवी द्रष्टें॥ ११५६ ॥

दृश्य जाउनियां द्रष्टें। द्रष्टयासीचि जैं भेटे।

तैं एकलेपणें न घटे। द्रष्टेपणही॥ ११५७ ॥

तेथ स्वप्नींचिया प्रिया। चेवोनि झोंबो गेलिया।

ठायिजे दोन्ही न होनियां। आपणचि जैसें॥ ११५८ ॥

का दोहीं काष्ठाचिये घृष्टी-। माजीं वन्हि एक उठी।

तो दोन्ही हे भाष आटी। आपणचि होय॥ ११५९ ॥

नाना प्रतिबिंब हातीं। घेऊं गेलिया गभस्ती।

बिंबताही असती। जाय जैसी॥ ११६० ॥

तैसा मी होऊनि देखतें। तो घेऊं जाय दृश्यातें।

तेथ दृश्य ने थितें। द्रष्टृत्वेंसीं॥ ११६१ ॥

रवि आंधारु प्रकाशिता। नुरेचि जेवीं प्रकाश्यता।

तेंवीं दृश्यीं नाही द्रष्टृता। मी जालिया॥ ११६२ ॥

मग देखिजे ना न देखिजे। ऐसी जे दशा निपजे।

ते तें दर्शन माझें । साचोकारें ॥ ११६३ ॥

तें भलतयाही किरीटी । पदार्थाचिया भेटी ।

द्रष्टृदृश्यातीता दृष्टी । भोगितो सदा ॥ ११६४ ॥

आणि आकाश हें आकाशें । दाटलें न ढळें जैसें ।

मियां आत्मेन आपणपें तैसें । जालें तया ॥ ११६५ ॥

कल्पांतीं उदक उदकें । रुंधिलिया वाहों ठाके ।

तैसा आत्मेनि मियां येकें । कोंदला तो ॥ ११६६ ॥

पावो आपणपयां वोळघे ? । केवीं वन्हि आपणपयां लागे ? ।

आपणपां पाणी रिघे । स्नाना कैसें ? ॥ ११६७ ॥

म्हणौनि सर्व मी जालेपणें । ठेलें तया येणें जाणें ।

तेंचि गा यात्रा करणें । अद्वया मज ॥ ११६८ ॥

पैं जळावरील तरंगु । जरी धाविन्नला सवेगु ।

तरी नाहीं भूमिभागु । क्रमिला तेणें ॥ ११६९ ॥

जें सांडावें कां मांडावें । जें चालणें जेणें चालावें ।

तें तोयचि एक आघवें । म्हणौनियां ॥ ११७० ॥

गेलियाही भलतेउता । उदकपणें पंडुसुता ।

तरंगाची एकात्मता । न मोडेचि जेवीं ॥ ११७१ ॥

तैसा मीपणें हा लोटला । तो आघवेंयाचि मजआंतु आला ।

या यात्रा होय भला । कापडी माझा ॥ ११७२ ॥

आणि शरीर स्वभाववशें । कांहीं येक करूं जरी बैसे ।

तरी मीचि तो तेणें मिषें । भेटे तया ॥ ११७३ ॥

तेथ कर्म आणि कर्ता । हें जाऊनि पंडुसुता ।

मियां आत्मेनि मज पाहतां । मीचि होय ॥ ११७४ ॥

पैं दर्पणातें दर्पणें । पाहिलिया होय न पाहणें ।

सोनें झांकिलिया सुवर्णें । ना झांकें जेवीं ॥ ११७५ ॥

दीपातें दीपें प्रकाशिजे । तें न प्रकाशणेंचि निपजे ।

तैसें कर्म मियां कीजे । तें करणें कैंचें ? ॥ ११७६ ॥

कर्मही करितचि आहे । जैं करावें हें भाष जाये ।

तैं न करणेंचि होये । तयाचें केलें ॥ ११७७ ॥

क्रियाजात मी जालेपणें । घडे कांहींचि न करणें ।

तयाचि नांव पूजणें । खुणेचें माझें ॥ ११७८ ॥

म्हणौनि करीतयाही वोजा । तें न करणें हेंचि कपिध्वजा ।

निफजे तिया महापूजा । पूजी तो मातें ॥ ११७९ ॥

एवं तो बोले तें स्तवन । तो देखे तें दर्शन ।

अद्वया मज गमन । तो चाले तेंचि ॥ ११८० ॥

तो करी तेतुली पूजा । तो कल्पी तो जपु माझा ।

तो असे तेचि कपिध्वजा । समाधी माझी ॥ ११८१ ॥

जैसें कनकेंसी कांकणें । असिजे अनन्यपणें ।

तो भक्तियोगें येणें । मजसीं तैसा ॥ ११८२ ॥

उदकीं कल्लोळु । कापुरीं परीमळु ।

रत्नीं उजाळु । अनन्यु जैसा ॥ ११८३ ॥

किंबहुना तंतूंसीं पटु । कां मृत्तिकेसीं घटु ।

तैसा तो एकवटु । मजसीं माझा ॥ ११८४ ॥

इया अनन्यसिद्धा भक्ती । या आघवाचि दृश्यजातीं ।

मज आपणपेंया सुमती । द्रष्टयातें जाण ॥ ११८५ ॥

तिन्ही अवस्थांचेनि द्वारें । उपाध्युपहिताकारें ।

भावाभावरूप स्फुरे । दृश्य जें हें ॥ ११८६ ॥

तें हें आघवेंचि मी द्रष्टा । ऐसिया बोधाचा माजिवटा ।

अनुभवाचा सुभटा । धेंडा तो नाचे ॥ ११८७ ॥

रज्जु जालिया गोचरु । आभासतां तो व्याळाकारु ।

रज्जुचि ऐसा निर्धारु । होय जेवीं ॥ ११८८ ॥

भांगारापरतें कांहीं । लेणें गुंजहीभरी नाहीं ।

हें आटुनियां ठायीं । कीजे जैसे ॥ ११८९ ॥

उदका येकापरतें । तरंग नाहींचि हें निरुतें ।

जाणोनि तया आकारातें । न घेपे जेवीं ॥ ११९० ॥

नातरी स्वप्नविकारां समस्तां । चेऊनियां उमाणें घेतां ।

तो आपणयापरौता । न दिसे जैसा ॥ ११९१ ॥

तैसें जें कांहीं आथी नाथी । येणें होय ज्ञेयस्फुर्ती ।

तें ज्ञाताचि मी हें प्रतीती । होऊनि भोगी ॥ ११९२ ॥

जाणे अजु मी अजरु । अक्षयो मी अक्षरु ।

अपूर्वु मी अपारु । आनंदु मी ॥ ११९३ ॥

अचळु मी अच्युतु । अनंतु मी अद्वैतु ।

आद्यु मी अव्यक्तु । व्यक्तुही मी ॥ ११९४ ॥

ईश्य मी ईश्वरु । अनादि मी अमरु ।

अभय मी आधारु । आधेय मी ॥ ११९५ ॥

स्वामी मी सदोदितु । सहजु मी सततु ।

सर्व मी सर्वगतु । सर्वातीतु मी ॥ ११९६ ॥

नवा मी पुराणु । शून्यु मी संपूर्णु ।

स्थुलु मी अणु । जें कांहीं तें मी ॥ ११९७ ॥

अक्रियु मी येकु । असंगु मी अशोकु ।

व्यापु मी व्यापकु । पुरुषोत्तमु मी ॥ ११९८ ॥

अशब्दु मी अश्रोत्रु । अरूपु मी अगोत्रु ।

समु मी स्वतंत्रु । ब्रह्म मी परु ॥ ११९९ ॥

ऐसें आत्मत्वें मज एकातें । इया अद्वयभक्ती जाणोनि निरुतें ।

आणि याही बोधा जाणतें । तेंही मीचि जाणें ॥ १२०० ॥

पैं चेइलेयानंतरें । आपुलें एकपण उरे ।

तेंही तोंवरी स्फुरे । तयाशींचि जैसें॥ १२०१ ॥

कां प्रकाशतां अर्कु । तोचि होय प्रकाशकु ।

तयाही अभेदा द्योतकु । तोचि जैसा॥ १२०२ ॥

तैसा वेद्यांच्या विलयीं । केवळ वीदकु उरे पाहीं ।

तेणें जाणवें तया तेंही । हेंही जो जाणे ॥ १२०३ ॥

तया अद्वयपणा आपुलिया । जाणती ज्ञप्ती जे धनंजया ।

ते ईश्वरचि मी हे तया । बोधासि ये ॥ १२०४ ॥

मग द्वैताद्वैतातीत। मीचि आत्मा एकु निभ्रांत ।

हें जाणोनि जाणणें जेथ । अनुभवीं रिघे ॥ १२०५ ॥

तेथ चेइलियां येकपण । दिसे जे आपुलया आपण ।

तेंही जातां नेणों कोण । होईजे जेवीं॥ १२०६ ॥

कां डोळां देखतिये क्षणीं । सुवर्णपण सुवर्णी ।

नाटितां होय आटणी । अळंकाराचीही ॥ १२०७ ॥

नाना लवण तोय होये । मग क्षारता तोयत्वें राहे ।

तेही जिरतां जेवीं जाये । जालेपण तें ॥ १२०८ ॥

तैसा मी तो हें जें असे । तें स्वानंदानुभवसमरसें ।

कालवूनिया प्रवेशे । मजचिमाजीं ॥ १२०९ ॥

आणि तो हे भाष जेथ जाये । तेथे मी हें कोण्हासी आहे ।

ऐसा मी ना तो तिये सामाये । माझ्याचि रूपीं ॥ १२१० ॥

जेव्हां कापुर जळों सरे । तयाचि नाम अग्नि पुरी ।

मग उभयतातीत उरे । आकाश जेवीं ॥ १२११ ॥

का धाडलिया एका एकु । वाढे तो शून्य विशेखु ।

तैसा आहे नाहींचा शेखु । मीचि मग आथी ॥ १२१२ ॥

तेथ ब्रह्म आत्मा ईशु । यया बोला मोडे सौरसु ।

न बोलणें याही पैसु। नाहीं तेथ ॥ १२१३ ॥

न बोलणेंही न बोलोनी । तें बोलिजे तोंड भरुनी ।

जाणिव नेणिव नेणोनी । जाणिजे तें ॥ १२१४ ॥

तेथ बुझिजे बोधु बोधें । आनंदु घेपे आनंदें ।

सुखावरी नुसधें । सुखचि भोगिजे ॥ १२१५ ॥

तेथ लाभु जोडला लाभा । प्रभा आलिंगिली प्रभा ।

विस्मयो बुडाला उभा । विस्मयामाजीं ॥ १२१६ ॥

शमु तेथ सामावला । विश्रामु विश्रांति आला ।

अनुभवु वेडावला । अनुभूतिपणें॥ १२१७ ॥

किंबहुना ऐसें निखळ । मीपण जोडे तया फळ ।

सेवूनि वेली वेल्हाळ । क्रमयोगाची ते ॥ १२१८ ॥

पैं क्रमयोगिया किरीटी । चक्रवर्तीच्या मुकुटीं ।

मी चिद्रत्न तें साटोवाटीं । होय तो माझा ॥ १२१९ ॥

कीं क्रमयोगप्रासादाचा । कळसु जो हा मोक्षाचा ।

तयावरील अवकाशाचा । उवावो जाला तो ॥ १२२० ॥

नाना संसार आडवीं । क्रमयोग वाट बरवी ।

जोडिली ते मदैक्यगांवीं । पैठी जालीसे ॥ १२२१ ॥

हें असो क्रमयोगबोधें । तेणें भक्तिचिद्गांगें ।

मी स्वानंदोदधी वेगें । ठाकिला कीं गा ॥ १२२२ ॥

हा ठायवरी सुवर्मा । क्रमयोगीं आहे महिमा ।

म्हणौनि वेळोवेळां तुम्हां । सांगतों आम्ही ॥ १२२३ ॥

पैं देशें काळें पदार्थें । साधूनि घेइजे मातें ।

तैसा नव्हे मी आयतें । सर्वांचें सर्वही ॥ १२२४ ॥

म्हणौनि माझ्या ठायीं । जाचावें न लगे कांहीं ।

मी लाभें इयें उपायीं । साचचि गा ॥ १२२५ ॥

एक शिष्य एक गुरु । हा रूढला साच व्यवहारु ।

तो मत्प्राप्तिप्रकारु । जाणावया ॥ १२२६ ॥

अगा वसुधेच्या पोटीं । निधान सिद्ध किरीटी ।

वन्हि सिद्ध काष्ठीं । वोहां दूध॥ १२२७ ॥

परी लाभे तें असतें । तया कीजे उपायातें ।

येर सिद्धचि तैसा तेथें । उपायीं मी ॥ १२२८ ॥

हा फळहीवरी उपावो । कां पां प्रस्तावीतसे देवो ।

हे पुसतां परी अभिप्रावो । येथिंचा ऐसा ॥ १२२९ ॥

जे गीतार्थाचें चांगावें । मोक्षोपायपर आघवें ।

आन शास्त्रोपाय कीं नव्हे । प्रमाणसिद्ध ॥ १२३० ॥

वारा आभाळचि फेडी । वांचूनि सूर्यातें न घडी ।

कां हातु बाबुळी धाडी । तोय न करी ॥ १२३१ ॥

तैसा आत्मदर्शनीं आडळु । असे अविद्येचा जो मळु ।

तो शास्त्र नाशी येरु निर्मळु । मी प्रकाशें स्वयें ॥ १२३२ ॥

म्हणौनि आघवींचि शास्त्रें । अविद्याविनाशाचीं पात्रें ।

वांचोनि न होतीं स्वतंत्रें । आत्मबोधीं ॥ १२३३ ॥

तया अध्यात्मशास्त्रांसीं । जैं साचपणाची ये पुसी ।

तैं येइजे जया ठायासी । ते हे गीता ॥ १२३४ ॥

भानुभूषिता प्राचिया । सतेजा दिशा आघविया ।

तैसी शास्त्रेश्वरा गीता या । सनाथें शास्त्रें ॥ १२३५ ॥

हें असो येणें शास्त्रेश्वरें । मागां उपाय बहुवे विस्तारें ।

सांगितला जैसा करें । घेवों ये आत्मा ॥ १२३६ ॥

परी प्रथमश्रवणासवें । अर्जुना विपायें हें फावे ।

हा भावो सकणवे । धरूनि श्रीहरी ॥ १२३७ ॥

तेंचि प्रमेय एक वेळ । शिष्यीं होआवया अढळ ।

सांगतसे मुकुल । मुद्रा आतां ॥ १२३८ ॥

आणि प्रसंगें गीता । ठावोही हा संपता ।

म्हणौनि दावी आद्यंता । एकार्थत्व ॥ १२३९ ॥

जे ग्रंथाच्या मध्यभागीं । नाना अधिकारप्रसंगीं ।

निरूपण अनेगीं । सिद्धांतीं केलें ॥ १२४० ॥

तरी तेतुलेही सिद्धांत । इयें शास्त्रीं प्रस्तुत ।

हे पूर्वापर नेणत । कोण्ही जैं मानी ॥ १२४१ ॥

तैं महासिद्धांताचा आवांका । सिद्धांतकक्षा अनेका ।

भिडऊनि आरंभु देखा । संपवीतु असे ॥ १२४२ ॥

एथ अविद्यानाशु हें स्थळ । तेणें मोक्षोपादान फळ ।

या दोहीं केवळ । साधन ज्ञान ॥ १२४३ ॥

हें इतुलेंचि नानापरी । निरूपिलें ग्रंथविस्तारीं ।

तें आतां दोहीं अक्षरीं । अनुवादावें ॥ १२४४ ॥

म्हणौनि उपेयही हातीं । जालया उपायस्थिती ।

देव प्रवर्तले तें पुढती । येणेंचि भावें ॥ १२४५ ॥

सर्वकर्माण्यपि सदा कुर्वाणो मद्व्यपाश्रयः ।

मत्प्रसादादवाप्नोति शाश्वतं पदमव्ययम् ॥ ५६ ॥

मग म्हणे गा सुभटा । तो क्रमयोगिया निष्ठा ।

मी हौनी होय पैठा । माझ्या रूपीं ॥ १२४६ ॥

स्वकर्माच्या चोखौळीं । मज पूजा करूनि भलीं ।

तेणें प्रसादें आकळी । ज्ञाननिष्ठेतें ॥ १२४७ ॥

ते ज्ञाननिष्ठा जेथ हातवसे । तेथ भक्ति माझी उल्लासे ।

तिया भजन समरसें । सुखिया होय ॥ १२४८ ॥

आणि विश्वप्रकाशितया । आत्मया मज आपुलिया ।

अनुसरे जो करूनियां । सर्वत्रता हे ॥ १२४९ ॥

सांडूनि आपुला आडळ । लवण आश्रयी जळ ।

कां हिंडोनि राहे निश्चळ । वायु व्योमीं ॥ १२५० ॥

तैसा बुद्धी वाचा कायें । जो मातें आश्रऊनि ठाये ।

तो निषिद्धेंही विपायें । कर्में करू ॥ १२५१ ॥

परी गंगेच्या संबंधीं । बिदी आणि महानदी ।

येक तेवीं माझ्या बोधीं । शुभाशुभांसी ॥ १२५२ ॥

कां बावनें आणि धुरें । हा निवाडु तंवचि सरे ।

जंव न घेपती वैश्वानरें । कवळूनि दोन्ही ॥ १२५३ ॥

ना पांचिकें आणि सोळें । हें सोनया तंवचि आलें ।

जंव परिसु आंगमेळें । एकवटीना ॥ १२५४ ॥

तैसें शुभाशुभ ऐसें । हें तंवचिवरी आभासे ।

जंव येकु न प्रकाशे । सर्वत्र मी ॥ १२५५ ॥

अगा रात्री आणि दिवो । हा तंवचि द्वैतभावो ।

जंव न रिगिजे गांवो । गभस्तीचा ॥ १२५६ ॥

म्हणौनि माझिया भेटी । तयाचीं सर्व कर्में किरीटी ।

जाऊनि बैसे तो पाटीं । सायुज्याच्या ॥ १२५७ ॥

देशें काळें स्वभावें । वेंचु जया न संभवे ।

तें पद माझें पावे । अविनाश तो ॥ १२५८ ॥

किंबहुना पंडुसुता । मज आत्मयाची प्रसन्नता ।

लाहे तेणें न पविजतां । लाभु कवणु असे ॥ १२५९ ॥

चेतसा सर्वकर्माणि मयि संन्यस्य मत्परः ।

बुद्धियोगमुपाश्रित्य मच्चित्तः सततं भव ॥ ५७ ॥

याकारणें गा तुवां इया । सर्व कर्मा आपुलिया ।

माझ्या स्वरूपीं धनंजया। संन्यासु कीजे ॥ १२६० ॥

परी तोचि संन्यासु वीरा। करणीयेचा झणें करा।

आत्मविवेकीं धरा। चित्तवृत्तिहे ॥ १२६१ ॥

मग तेणें विवेकबळें। आपणपें कर्मावेगळें।

माझ्या स्वरूपीं निर्मळें। देखिजेल ॥ १२६२ ॥

आणि कर्माचि जन्मभोये। प्रकृति जे का आहे।

ते आपणयाहूनि बहुवे। देखसी दूरी॥ १२६३ ॥

तेथ प्रकृति आपणयां। वेगळी नुरे धनंजया।

रूपेंवीण का छाया। जियापरी ॥ १२६४ ॥

ऐसेनि प्रकृतिनाशु। जालया कर्मसंन्यासु।

निफजेल अनायासु। सकारणु ॥ १२६५ ॥

मग कर्मजात गेलया। मी आत्मा उरें आपणपयां।

तेथ बुद्धि घापे करूनियां। पतिव्रता ॥ १२६६ ॥

बुद्धि अनन्य येणें योगें। मजमाजीं जैं रिगे।

तैं चित्त चैत्यत्यागें। मातेंचि भजे ॥ १२६७ ॥

ऐसें चैत्यजातें सांडिलें। चित्त माझ्या ठायीं जडलें।

ठाके तैसें वहिलें। सर्वदा करी ॥ १२६८ ॥

मच्चित्तः सर्वदुर्गाणि मत्प्रसादात्तरिष्यसि।

अथ चेत्त्वमहंकारान्न श्रोष्यसि विनण्क्ष्यसि ॥ ५८ ॥

मग अभिन्ना इया सेवा। चित्त मियांचि भरेल जेधवां।

माझा प्रसादु जाण तेधवां। संपूर्ण जाहला ॥ १२६९ ॥

तेथ सकळ दुःखधामें। भुंजीजती जियें मृत्युजन्में।

तियें दुर्गमेंचि सुगमें । होती तुज ॥ १२७० ॥

सूर्याचेनि सावायें । डोळा सावाइला होये ।

तैं अंधाराचा आहे । पाडु तया ? ॥ १२७१ ॥

तैसा माझेनि प्रसादें । जीवकणु जयाचा उपमर्दे ।

तो संसराचेनी बाधे । बागुलें केवीं ? ॥ १२७२ ॥

म्हणौनि धनंजया । तूं संसारदुर्गती यया ।

तरसील माझिया । प्रसादास्तव ॥ १२७३ ॥

अथवा हन अहंभावें । माझें बोलणें हें आघवें ।

कानामनाचिये शिंवे । नेदिसी टेंकों ॥ १२७४ ॥

तरी नित्य मुक्त अव्ययो । तूं आहासि तें होऊनि वावो ।

देहसंबंधाचा घावो । वाजेल आंगीं ॥ १२७५ ॥

जया देहसंबंधा आंतु । प्रतिपदीं आत्मघातु ।

भुंजतां उसंतु । कहींचि नाहीं ॥ १२७६ ॥

येवढेनि दारुणें । निमणेनवीण निमणें ।

पडेल जरी बोलणें । नेघसी माझें ॥ १२७७ ॥

यदहंकारमाश्रित्य न योत्स्य इति मन्यसे ।

मिथ्यैष व्यवसायस्ते प्रकृतिस्त्वां नियोक्ष्यति ॥ ५९ ॥

पथ्यद्वेषिया पोषी ज्वरु । कां दीपद्वेषिया अंधकारु ।

विवेकद्वेषें अहंकारु । पोषूनि तैसा ॥ १२७८ ॥

स्वदेहा नाम अर्जुनु । परदेहा नाम स्वजनु ।

संग्रामा नाम मलिनु । पापाचारु ॥ १२७९ ॥

इया मती आपुलिया । तिघां तीन नामें यया ।

ठेऊनियां धनंजया । न झुंजें ऐसा ॥ १२८० ॥

जीवामाजीं निष्टंकु । करिसी जो आत्यंतिकु ।

तो वायां धाडील नैसर्गिकु । स्वभावोचि तुझा ॥ १२८१ ॥

आणि मी अर्जुन हे आत्मिक । ययां वधु करणें हें पातक ।

हे मायावांचूनि तात्त्विक । कांहीं आहे ? ॥ १२८२ ॥

आधीं जुंझार तुवां होआवें । मग झुंजावया शस्त्र घेयावें ।

कां न जुंझावया करावें । देवांगण ॥ १२८३ ॥

म्हणौनि न झुंजणें । म्हणसी तें वायाणें ।

ना मानूं लोकपणें । लोकदृष्टीही ॥ १२८४ ॥

तर्‍ही न झुंजें ऐसें । निष्टंकीसी जें मानसें ।

तें प्रकृति अनारिसें । करवीलचि ॥ १२८५ ॥

स्वभावजेन कौन्तेय निबद्धः स्वेन कर्मणा ।

कर्तुं नेच्छसि यन्मोहात्करिष्यस्यवशोपि तत् ॥ ६० ॥

पैं पूर्वे वाहतां पाणी । पव्हिजे पश्चिमेचे वाहणीं ।

तरी आग्रहोचि उरे तें आणी । आपुलिया लेखा ॥ १२८६ ॥

कां साळीचा कणु म्हणे । मी नुगवें साळीपणें ।

तरी आहे आन करणें । स्वभावासी ? ॥ १२८७ ॥

तैसा क्षात्रंस्कारसिद्धा । प्रकृती घडिलासी प्रबुद्धा ।

आता नुठी म्हणसी हा धांदा । परी उठवीजसीचि तूं ॥ १२८८ ॥

पैं शौर्य तेज दक्षता । एवमादिक पंडुसुता ।

गुण दिधले जन्मतां । प्रकृती तुज ॥ १२८९ ॥

तरी तयाचिया समवाया\- । अनुरूप धनंजया ।

न करितां उगलियां। नयेल असों ॥ १२९० ॥

म्हणौनियां तिहीं गुणीं। बांधिलासि तूं कोदंडपाणी।

त्रिशुद्धी निघसी वाहणीं। क्षात्राचिया॥ १२९१ ॥

ना हें आपुलें जन्ममूळ। न विचारीतचि केवळ।

न झुंजें ऐसें अढळ। व्रत जरी घेसी॥ १२९२ ॥

तरी बांधोनि हात पाये। जो रथीं घातला होये।

तो न चाले तरी जाये। दिगंता जेवीं॥ १२९३ ॥

तैसा तूं आपुलियाकडुनी। मीं कांहींच न करीं म्हणौनि।

ठासी परी भरंवसेनि। तूंचि करिसी॥ १२९४ ॥

उत्तरु वैराटींचा राजा। पळतां तूं कां निघालासी झुंजा ?।

हा क्षात्रस्वभावो तुझा। झुंजवील तुज॥ १२९५ ॥

महावीर अकरा अक्षौहिणी। तुवां येकें नागविले रणांगणीं।

तो स्वभावो कोदंडपाणी। झुंजवील तूंतें॥ १२९६ ॥

हां गा रोगु कायी रोगिया। आवडे दरिद्र दरिद्रिया ?।

परी भोगविजे बळिया। अदृष्टें जेणें॥ १२९७ ॥

तें अदृष्ट अनारिसें। न करील ईश्वरवशें।

तो ईश्वरुही असे। हृदयीं तुझ्या॥ १२९८ ॥

ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुनतिष्ठति।

भ्रामयन्सर्वभूतानि यन्त्रारूढानि मायया ॥ ६१ ॥

सर्व भूतांच्या अंतरीं। हृदय महाअंबरीं।

चिद्वृत्तीच्यासहस्त्रकरीं। उदयला असे जो॥ १२९९ ॥

अवस्थात्रय तिन्हीं लोक। प्रकाशूनि अशेख।

अन्यथादृष्टि पांथिक । चेवविले ॥ १३०० ॥

वेद्योदकाच्या सरोवरीं । फांकतां विषयकल्हारीं ।

इंद्रियषट्पदा चारी । जीवभ्रमरातें ॥ १३०१ ॥

असो रूपक हें तो ईश्वरु । सकल भूतांचा अहंकारु ।

पांघरोनि निरंतरु । उल्हासत असे ॥ १३०२ ॥

स्वमायेचें आडवस्त्र । लावूनि एकला खेळवी सूत्र।

बाहेरी नटी छायाचित्र । चौयाशीं लक्ष ॥ १३०३ ॥

तया ब्रह्मादिकीटांता । अशेषांही भूतजातां ।

देहाकार योग्यता । पाहोनि दावी ॥ १३०४ ॥

तेथ जें देह जयापुढें । अनुरूपपणें मांडे ।

तें भूत तया आरूढे । हें मी म्हणौनि ॥ १३०५ ॥

सूत सूतें गुंतलें । तृण तृणचि बांधलें ।

कां आत्मबिंबा घेतलें । बाळकें जळीं ॥ १३०६ ॥

तयापरी देहाकारें । आपणपेंचि दुसरें ।

देखोनि जीव आविष्करें । आत्मबुद्धि ॥ १३०७ ॥

ऐसेनि शरीराकारीं । यंत्रीं भूतें अवधारीं ।

वाहूनि हालवी दोरी । प्राचीनाची ॥ १३०८ ॥

तेथ जया जें कर्मसूत्र। मांडूनि ठेविलें स्वतंत्र।

तें तिये गती पात्र । होंचि लागे ॥ १३०९ ॥

किंबहुना धनुर्धरा । भूतांतें स्वर्गसंसारा ।

\-माजीं भोवंडी तृणें वारा । आकाशीं जैसा॥ १३१० ॥

भ्रामकाचेनि संगें । जैसें लोहो वेढा रिगे ।

तैसीं ईश्वरसत्तायोगें । चेष्टती भूतें ॥ १३११ ॥

जैसे चेष्टा आपुलिया । समुद्रादिक धनंजया ।

चेष्टती चंद्राचिया । सन्निधी येकीं ॥ १३१२ ॥

तया सिंधू भरितें दाटें । सोमकांता पाझरु फुटे ।

कुमुदांचकोरांचा फिटे । संकोचु तो ॥ १३१३ ॥

तैसीं बीजप्रकृतिवशें । अनेकें भूतें येकें ईशें ।

चेष्टवीजती तो असे । तुझ्या हृदयीं ॥ १३१४ ॥

अर्जुनपण न घेतां । मी ऐसें जें पंडुसुता ।

उठतसे तें तत्वता । तयाचें रूप ॥ १३१५ ॥

यालागीं तो प्रकृतीतें । प्रवर्तवील हें निरुतें ।

आणि तें झुंजवील तूंतें । न झुंजशी जर्‍ही ॥ १३१६ ॥

म्हणौनि ईश्वर गोसावी । तेणें प्रकृती हे नेमावी ।

तिया सुखें राबवावीं । इंद्रियें आपुलीं ॥ १३१७ ॥

तूं करणें न करणें दोन्हीं । लाऊनि प्रकृतीच्या मानीं ।

प्रकृतीही कां अधीनी । हृदयस्था जया ॥ १३१८ ॥

तमेव शरणं गच्छ सर्वभावेन भारत ।

तत्प्रसादात्परां शान्तिं स्थानं प्राप्स्यसि शाश्वतम् ॥ ६२ ॥

तया अहं वाचा चित्त आंग । देऊनिया शरण रिग ।

महोदधी कां गांग । रिगालें जैसें ॥ १३१९ ॥

मग तयाचेनि प्रसादें । सर्वोपशांतिप्रमदे ।

कांतु होऊनिया स्वानंदें । स्वरूपींचि रमसी ॥ १३२० ॥

संभूति जेणें संभवे । विश्रांति जेथें विसंवे ।

अनुभूतिही अनुभवे । अनुभवा जया ॥ १३२१ ॥

तिये निजात्मपदींचा रावो । होऊनि ठाकसी अव्यवो ।

म्हणे लक्ष्मीनाहो । पार्था तूं गा ॥ १३२२ ॥

इति ते ज्ञानमाख्यातं गुह्याद्गुह्यतरंमया ।

विमृश्यैतदशेषेणयथेच्छसि तथा कुरु ॥ ६३ ॥

हें गीता नाम विख्यात । सर्ववाङ्गमयाचें मथित ।

आत्मा जेणें हस्तगत । रत्न होय ॥ १३२३ ॥

ज्ञान ऐसिया रूढी । वेदांतीं जयाची प्रौढी ।

वानितां कीर्ति चोखडी । पातली जगीं ॥ १३२४ ॥

बुद्ध्यादिकें डोळसें । हें जयाचें कां कडवसें ।

मी सर्वद्रष्टाही दिसें । पाहला जया ॥ १३२५ ॥

तें हें गा आत्मज्ञान । मज गोप्याचेंही गुप्त धन ।

परी तूं म्हणौनि आन । केवीं करूं ? ॥ १३२६ ॥

याकारणें गा पांडवा । आम्हीं आपुला हा गुह्य ठेवा ।

तुज दिधला कणवा । जाकळिलेपणें ॥ १३२७ ॥

जैसी भुलली वोरसें । माय बोले बाळा दोषें ।

प्रीति ही परी तैसें । न करूंचि हो ॥ १३२८ ॥

येथ आकाश आणि गाळिजे । अमृताही साली फेडिजे ।

कां दिव्याकरवीं करविजे । दिव्य जैसे ॥ १३२९ ॥

जयाचेनि अंगप्रकाशें । पाताळींचा परमाणु दिसे ।

तया सूर्याहि का जैसे । अंजन सूदलें ॥ १३३० ॥

तैसें सर्वज्ञेंही मियां । सर्वही निर्धारूनियां ।

निकें होय तें धनंजया । सांगितलें तुज ॥ १३३१ ॥

आतां तूं ययावरी । निकें हें निर्धारीं ।

निर्धारूनि करीं । आवडे तैसें ॥ १३३२ ॥

यया देवाचिया बोला । अर्जुनु उगाचि ठेला ।

तेथ देवो म्हणती भला । अवंचकु होसी ॥ १३३३ ॥

वाढतयापुढें भुकेला । उपरोधें म्हणे मी धाला ।

तैं तोचि पीडे आपुला । आणि दोषुही तया ॥ १३३४ ॥

तैसा सर्वज्ञु श्रीगुरु । भेटलिया आत्मनिर्धारु ।

न पुसिजे जैं आभारु । धरूनियां ॥ १३३५ ॥

तैं आपणपेंचि वंचे । आणि पापही वंचनाचें ।

आपणयाचि साचें । चुकविलें तेणें ॥ १३३६ ॥

पैं उगेपणा तुझिया । हा अभिप्रावो कीं धनंजया ।

जें एकवेळ आवांकुनियां । सांगावें ज्ञान ॥ १३३७ ॥

तेथ पार्थु म्हणे दातारा । भलें जाणसी माझिया अंतरा ।

हें म्हणों तरी दुसरा । जाणता असे काई ? ॥ १३३८ ॥

येर ज्ञेय हें जी आघवें । तूं ज्ञाता एकचि स्वभावें ।

मा सूर्यु म्हणौनि वानावें । सूर्यातें काई ? ॥ १३३९ ॥

या बोला श्रीकृष्णें । म्हणितलें काय येणें ।

हेंचि थोडें गा वानणें । जें बुझतासि तूं ॥ १३४० ॥

सर्वगुह्यतमं भूयः शृणु मे परमं वचः ।

इष्टोऽसि मे दृढमिति ततो वक्ष्यामि ते हितम् ॥ ६४ ॥

तरी अवधान पघळ । करूनियाम् आणिक येक वेळ ।

वाक्य माझें निर्मळ। अवधारीं पां॥ १३४१ ॥

हें वाच्य म्हणौनि बोलिजे। कां श्राव्य मग आयिकिजे।

तैसें नव्हें परी तुझें। भाग्य बरवें॥ १३४२ ॥

कूर्मीचिया पिलियां। दिठी पान्हा ये धनंजया।

कां आकाश वाहे बापिया। घरींचें पाणी॥ १३४३ ॥

जो व्यवहारु जेथ न घडे। तयाचें फळचि तेथ जोडे।

काय दैवें न सांपडे। सानुकूळें ?॥ १३४४ ॥

येऱ्हवीं द्वैताची वारी। सारूनि ऐक्याच्या परीवरीं।

भोगिजे तें अवधारीं। रहस्य हें॥ १३४५ ॥

आणि निरुपचारा प्रेमा। विषय होय जें प्रियोत्तमा।

तें दुजें नव्हे कीं आत्मा। ऐसेंचि जाणावें॥ १३४६ ॥

आरिसाचिया देखिलया। गोमटें कीजे धनंजया।

तें तया नोहे आपणयां। लागीं जैसें॥ १३४७ ॥

तैसें पार्था तुझेनि मिषें। मी बोलें आपणयाचि उद्देशें।

माझ्या तुझ्या ठाईं असे। मीतूंपण गा॥ १३४८ ॥

म्हणौनि जिव्हारींचें गुज। सांगतसे जीवासी तुज।

हें अनन्यगतीचें मज। आथी व्यसन॥ १३४९ ॥

पैं म्‌जळा आपणपें देतां। लवण भुललें पंडुसुता।

कीं आघवें तयाचें होतां। न लजेचि तें॥ १३५० ॥

तैसा तूं माझ्या ठाईं। राखों नेणसीचि कांहीं।

तरी आतां तुज काई। गोप्य मी करूं ?॥ १३५१ ॥

म्हणौनि आघवींचि गूढें। जें पाऊनि अति उघडें।

तें गोप्य माझें चोखडें । वाक्य आइक ॥ १३७२ ॥

मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु ।

मामेवैष्यसि सत्यं ते प्रतिजाने प्रियोऽसि मे ॥ ६५ ॥

तरी बाह्य आणि अंतरा । आपुलिया सर्व व्यापारा ।

मज व्यापकातें वीरा । विषयो करीं ॥ १३७३ ॥

आघवा आंगीं जैसा । वायु मिळोनि आहे आकाशा ।

तूं सर्व कर्मी तैसा । मजसींचि आस ॥ १३७४ ॥

किंबहुना आपुलें मन । करीं माझें एकायतन ।

माझेनि श्रवणें कान । भरूनि घालीं ॥ १३७५ ॥

आत्मज्ञानें चोखडीं । संत जे माझीं रूपडीं ।

तेथ दृष्टि पडो आवडी । कामिनी जैसी ॥ १३७६ ॥

मीं सर्व वस्तीचें वसौटें । माझीं नामें जियें चोखटें ।

तियें जियावया वाटे । वाचेचिये लावीं ॥ १३७७ ॥

हातांचें करणें । कां पायांचें चालणें ।

तें होय मजकारणें । तैसें करीं ॥ १३७८ ॥

आपुला अथवा परावा । ठायीं उपकरसी पांडवा ।

तेणें यज्ञें होई बरवा । याज्ञिकु माझा ॥ १३७९ ॥

हें एकैक शिकऊं काई । पैं सेवकें आपुल्या ठाई ।

उरूनि येर सर्वही । मी सेव्यचि करीं ॥ १३८० ॥

तेथ जाऊनिया भूतद्वेषु । सर्वत्र नमवैन मीचि एकु ।

ऐसेनि आश्रयो आत्यंतिकु । लाहसी तूं माझा ॥ १३८१ ॥

मग भरलेया जगाआंतु । जाऊनि तिजयाची मातु ।

होऊनि ठायील एकांतु । आम्हां तुम्हां ॥ १३६२ ॥

तेव्हां भलतिये आवस्थे । मी तूतें तूं मातें ।

भोगिसी ऐसें आइतें । वाढेल सुख ॥ १३६३ ॥

आणि तिजें आडळ करितें । निमालें अर्जुना जेथें ।

तें मीचि म्हणौनि तूं मातें । पावसी शेखीं ॥ १३६४ ॥

जैसी जळींची प्रतिभा । जळनाशीं बिंबा ।

येतां गाभागोभा । कांहीं आहे ? ॥ १३६५ ॥

पैं पवनु अंबरा । कां कल्लोळु सागरा ।

मिळतां आडवारा । कोणाचा गा ? ॥ १३६६ ॥

म्हणौनि तूं आणि आम्हीं । हें दिसताहे देहधर्मी ।

मग ययाच्या विरामीं । मीचि होसी ॥ १३६७ ॥

यया बोलामाझारीं । होय नव्हे झणें करीं ।

येथ आन आथी तरी । तुझीचि आण ॥ १३६८ ॥

पैं तुझी आण वाहणें । हें आत्मलिंगातें शिवणें ।

प्रीतीची जाति लाजणें । आठवों नेदी ॥ १३६९ ॥

येऱ्हवीं वेद्यु निष्प्रपंचु । जेणें विश्वाभासु हा साचु ।

आज्ञेचा नटनाचु । काळातें जिणें ॥ १३७० ॥

तो देवो मी सत्यसंकल्पु । आणि जगाच्या हितीं बापु ।

मा आणेचा आक्षेपु । कां करावा ? ॥ १३७१ ॥

परी अर्जुना तुझेनि वेधें । मियां देवपणाचीं बिरुदें ।

सांडिलीं गा मी हे आधें । सगळेनि तुवां ॥ १३७२ ॥

पैं काजा आपुलिया । रावो आपुली आपणया ।

आण वाहे धनंजया । तैसें हें कीं ॥ १३७३ ॥

तेथ अर्जुनु म्हणे देवें । अचाट हें न बोलावें ।

जे आमचें काज नांवें । तुझेनि एके ॥ १३७४ ॥

यावरी सांगों बैससी । कां सांगतां भाषही देसी ।

या तुझिया विनोदासी । पारु आहे जी ? ॥ १३७५ ॥

कमळवना विकाशु । करी रवीचा एक अंशु ।

तेथ आघवाचि प्रकाशु । नित्य दे तो ॥ १३७६ ॥

पृथ्वीनिवऊनि सागर । भरीजती येवढें थोर ।

वर्षे तेथ मिषांतर । चातकु कीं ॥ १३७७ ॥

म्हणौनि औदार्या तुझेया । मज निमित्त ना म्हणावया ।

प्राप्ति असे दानीराया । कृपानिधी ॥ १३७८ ॥

तंव देवो म्हणती राहें । या बोलाचा प्रस्तावो नोहे ।

पैं मातें पावसी उपायें । साचचि येणें ॥ १३७९ ॥

सैंधवसिंधू पडलिया । जो क्षणु धनंजया ।

तेणें विरेचि कीं उरावया । कारण कायी ? ॥ १३८० ॥

तैसें सर्वत्र मातें भजतां । सर्व मी होतां अहंता ।

निःशेष जाऊनि तत्वता । मीचि होसी ॥ १३८१ ॥

एवं माझिये प्राप्तीवरी । कर्मालागोनि अवधारीं ।

दाविली तुज उजरी । उपायांची ॥ १३८२ ॥

जे आधीं तंव पंडुसुता । सर्व कर्में मज अर्पितां ।

सर्वत्र प्रसन्नता । लाहिजे माझी ॥ १३८३ ॥

पाठीं माझ्या इये प्रसादीं । माझें ज्ञान जाय सिद्धी ।

तेणें मिसळिजे त्रिशुद्धी । स्वरूपीं माझ्या ॥ १३८४ ॥

मग पार्था तिये ठायीं । साध्य साधन होय नाहीं ।

किंबहुना तुज कांहीं । उरेचि ना ॥ १३८५ ॥

तरी सर्व कर्में आपलीं । तुवां सर्वदा मज अर्पिलीं ।

तेणें प्रसन्नता लाधली । आजि हे माझी ॥ १३८६ ॥

म्हणौनि येणें प्रसादबळें । नव्हे झुंजाचेनि आडळें ।

न ठाकेचि येकवेळे । भाळलों तुज ॥ १३८७ ॥

जेणें सप्रपंच अज्ञान जाये । एकु मी गोचरु होये ।

तें उपपत्तीचेनि उपायें । गीतारूप हें ॥ १३८८ ॥

मियां ज्ञान तुज आपुलें । नानापरी उपदेशिलें ।

येणें अज्ञानजात सांडी वियालें । धर्माधर्म जें ॥ १३८९ ॥

सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज ।

अहं त्वां सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥ ६६ ॥

आशा जैसी दुःखातें । व्यालीं निंदा दुरितें ।

हे असो जैसें दैन्यातें । दुर्भगत्व ॥ १३९० ॥

तैसें स्वर्गनरकसूचक । अज्ञान व्यालें धर्मादिक ।

तें सांडूनि घालीं अशेख । ज्ञानें येणें ॥ १३९१ ॥

हातीं घेऊन तो दोरु । सांडिजे जैसा सर्पाकारु ।

कां निद्रात्यागें घराचारु । स्वप्नींचा जैसा ॥ १३९२ ॥

नाना सांडिलेनि कवळें । चंद्रींचें धुये पिंवळें ।

व्याधित्यागें कडुवाळें\- । पण मुखाचें ॥ १३९३ ॥

अगा दिवसा पाठीं देउनी । मृगजळ घापे त्यजुनी ।

कां काष्ठत्यागें वन्ही । त्यजिजे जैसा ॥ १३९४ ॥

तैसें धर्माधर्माचें टवाळ । दावी अज्ञान जें कां मूळ ।

तें त्यजूनि त्यजीं सकळ । धर्मजात ॥ १३९५ ॥

मग अज्ञान निमालिया । मीचि येकु असे अपैसया ।

सनिद्र स्वप्न गेलया । आपणपें जैसें ॥ १३९६ ॥

तैसा मी एकवांचूनि कांहीं । मग भिन्नाभिन्न आन नाहीं ।

सोऽहंबोधें तयाच्या ठायीं । अनन्यु होय ॥ १३९७ ॥

पैं आपुलेनि भेदेंविण । माझें जाणिजे जें एकपण ।

तयाचि नांव शरण । मज यीणें गा ॥ १३९८ ॥

जैसें घटाचेनि नाशें । गगनीं गगन प्रवेशे ।

मज शरण येणें तैसें । ऐक्य करी ॥ १३९९ ॥

सुवर्णमणि सोनया । ये कल्लोळु जैसा पाणिया ।

तैसा मज धनंजया । शरण ये तूं ॥ १४०० ॥

वांचूनि सागराच्या पोटीं । वडवानळु शरण आला किरीटी ।

जाळूनि ठाके तया गोठी । वाळूनि दे पां ॥ १४०१ ॥

मजही शरण रिघिजे । आणि जीवत्वेंचि असिजे ।

धिग् बोली यिया न लजे । प्रज्ञा केवीं ॥ १४०२ ॥

अगा प्राकृताही राया । आंगीं पडे जें धनंजया ।

तें दासिरूहि कीं तया । समान होय ॥ १४०३ ॥

मा मी विश्वेश्वरु भेटे । आणि जीवग्रंथी न सुटे ।

हे बोल नको वोखटें । कानीं लाऊं ॥ १४०४ ॥

म्हणौनि मी होऊनि मातें । सेवणें आहे आयितें ।

तें करीं हातां येतें । ज्ञानें येणें ॥ १४०५ ॥

मग ताकौनियां काढिलें । लोणी मागौतें ताकीं घातलें ।

परी न घेपेचि कांहीं केलें । तेणें जेवीं ॥ १४०६ ॥

तैसें अद्वयत्वें मज । शरण रिघालिया तुज ।

धर्माधर्म हे सहज । लागतील ना ॥ १४०७ ॥

लोह उभें खाय माती । तें परीसाचिये संगतीं ।

सोनें जालया पुढती । न शिविजे मळें ॥ १४०८ ॥

हें असो काष्ठापासोनि । मथूनि घेतलिया वन्ही ।

मग काष्ठेंही कोंडोनी । न ठके जैसा ॥ १४०९ ॥

अर्जुना काय दिनकरु । देखत आहे अंधारु ।

कीं प्रबोधीं होय गोचरु । स्वप्नभ्रमु । ॥ १४१० ॥

तैसें मजसी येकवटलेया । मी सर्वरूप वांचूनियां ।

आन कांहीं उरावया । कारण असे ? ॥ १४११ ॥

म्हणौनि तयाचें कांहीं । चिंतीं न आपुल्या ठायीं ।

तुझें पापपुण्य पाहीं । मीचि होईन ॥ १४१२ ॥

तेथ सर्वबंधलक्षणें । पापें उरावें दुजेपणें ।

तें माझ्या बोधीं वायाणें । होऊनि जाईल ॥ १४१३ ॥

जळीं पडिलिया लवणा । सर्वही जळ होईल विचक्षणा ।

तुज मी अनन्यशरणा । होईन तैसा ॥ १४१४ ॥

येतुलेनि आपैसया । सुटलाचि आहसी धनंजया ।

घेईं मज प्रकाशोनियां । सोडवीन तूंतें ॥ १४१५ ॥

याकारणें पुढती । हे आधी न वाहे चित्तीं ।

मज एकासि ये सुमती। जाणोनि शरण॥ १४१६ ॥

ऐसें सर्वरूपरूपसें। सर्वदृष्टिडोळसें।

सर्वदेशनिवासें। बोलिलें श्रीकृष्णें॥ १४१७ ॥

मग सांवळा सकंकणु। बाहु पसरोनि दक्षिणु।

आलिंगिला स्वशरणु। भक्तराजु तो॥ १४१८ ॥

न पवतां जयातें। काखे सूनि बुद्धीतें।

बोलणें मागौतें। वोसरलें॥ १४१९ ॥

ऐसें जें कांहीं येक। बोला बुद्धीसिही अटक।

तें द्यावया मिष। खेवाचें केलें॥ १४२० ॥

हृदया हृदय येक जाले। ये हृदयींचें ते हृदयीं घातलें।

द्वैत न मोडितां केलें। आपणाऐसें अर्जुना॥ १४२१ ॥

दीपें दीप लाविला। तैसा परीष्वंगु तो जाला।

द्वैत न मोडितां केला। आपणपें पार्थु॥ १४२२ ॥

तेव्हां सुखाचा मग तया। पूरु आला जो धनंजया।

तेथ वाडु तऱ्हीं बुडोनियां॥ ठेला देवो॥ १४२३॥

सिंधु सिंधूतें पावों जाये। तें पावणें ठाके दुणा होये।

वरी रिगे पुरवणिये। आकाशही॥ १४२४ ॥

तैसें तयां दोघांचें मिळणें। दोघां नावरे जाणावें कवणें।

किंबहुना श्रीनारायणें। विश्व कोंदलें॥ १४२५ ॥

एवं वेदाचें मूळसूत्र। सर्वाधिकारैकपवित्र।

श्रीकृष्णें गीताशास्त्र। प्रकट केलें॥ १४२६ ॥

येथ गीता मूळ वेदां। ऐसें केवीं पां आलें बोधा।

हें म्हणाल तरी प्रसिद्धा । उपपत्ति सांगों ॥ १४२७ ॥

तरी जयाच्या निःश्वासीं । जन्म झाले वेदराशी ।

तो सत्यप्रतिज्ञ पैं जेसीं। बोलला स्वमुखें ॥ १४२८ ॥

म्हणौनि वेदां मूळभूत। गीता म्हणों हें होय उचित ।

आणिकही येकी येथ । उपपत्ति असे ॥ १४२९ ॥

जें न नशतु स्वरूपें । जयाचा विस्तारु जेथ लपे ।

तें तयांचें म्हणिपे । बीज जगीं ॥ १४३० ॥

तरी कांडत्रयात्मकु । शब्दराशी अशेखु ।

गीतेमाजीं असे रुखु । बीजीं जैसा॥ १४३१ ॥

म्हणौनि वेदांचें बीज । श्रीगीता होय हें मज ।

गमे आणि सहज । दिसतही आहे ॥ १४३२ ॥

जे वेदांचे तिन्ही भाग । गीते उमटले असती चांग ।

भूषणरत्नीं सर्वांग । शोभलें जैसें॥ १४३३ ॥

तियेचि कर्मादिकें तिन्ही । कांडें कोणकोणे स्थानीं ।

गीते आहाति तें नयनीं । दाखऊं आईक ॥ १४३४ ॥

तरी पहिला जो अध्यावो । तो शास्त्रप्रवृत्तिप्रस्तावो।

द्वितीयीं साङ्ख्यसद्भावो । प्रकाशिला ॥ १४३५ ॥

मोक्षदानीं स्वतंत्र । ज्ञानप्रधान हें शास्त्र ।

येतुलालें दुजीं सूत्र। उभारिलें ॥ १४३६ ॥

मग अज्ञानें बांधलेयां । मोक्षपदीं बैसावया।

साधनारंभु तो तृतीया- । ध्यायीं बोलिला ॥ १४३७ ॥

जे देहाभिमान बंधें । सांडूनि काम्यनिषिद्धें ।

विहित परी अप्रमादें । अनुष्ठावें ॥ १४३८ ॥

ऐसेनि सद्भावें कर्म करावें । हा तिजा अध्यावो जो देवें ।

निर्णय केला तें जाणावें । कर्मकांड येथ ॥ १४३९ ॥

आणि तेंचि नित्यादिक । अज्ञानाचें आवश्यक ।

आचरतां मोंचक । केवीं होय पां ॥ १४४० ॥

ऐसी अपेक्षा जालिया । बद्ध मुमुक्षुते आलिया ।

देवें ब्रह्मार्पणत्वें क्रिया । सांगितली ॥ १४४१ ॥

जे देहवाचामानसें । विहित निपजे जें जैसें ।

तें एक ईश्वरोद्देशें । कीजे म्हणितलें ॥ १४४२ ॥

हेंचि ईश्वरीं कर्मयोगें । भजनकथनाचें खागें ।

आदरिलें शेषभागें । चतुर्थाचेनी ॥ १४४३ ॥

तें विश्वरूप अकरावा । अध्यावो संपे जंव आघवा ।

तंव कर्मैं ईशु भजावा । हें जें बोलिलें ॥ १४४४ ॥

तें अष्टाध्यायीं उघड । जाण येथें देवताकांड ।

शास्त्र सांगतसे आड । मोडूनि बोलें ॥ १४४५ ॥

आणि तेणेंचि ईशप्रसादें । श्रीगुरुसंप्रदायलब्धें ।

साच ज्ञान उद्‍बोधे । कोंवळें जें ॥ १४४६ ॥

तें अद्वेष्टादिप्रभृतिकीं । अथवा अमानित्वादिकीं ।

वाढविजे म्हणौनि लेखी । बारावा गणूं ॥ १४४७ ॥

तो बारावा अध्याय आदी । आणि पंधरावा अवधी ।

ज्ञानफळपाकसिद्धी । निरूपणासीं ॥ १४४८ ॥

म्हणौनि चहूंही इहीं । ऊर्ध्वमूळांतीं अध्यायीं ।

ज्ञानकांड ये ठायीं । निरूपिजे ॥ १४४९ ॥

एवं कांडत्रयनिरूपणी । श्रुतीचि हे कोडिसवाणी ।

गीतापद्यरत्नांचीं लेणीं । लेयिली आहे ॥ १४५० ॥

हें असो कांडत्रयात्मक । श्रुति मोक्षरूप फळ येक ।

बोभावे जें आवश्यक । ठाकावें म्हणौनि ॥ १४५१ ॥

तयाचेनि साधन ज्ञानेंसीं । वैर करी जो प्रतिदिवशीं ।

तो अज्ञानवर्ग षोडशीं । प्रतिपादिजे ॥ १४५२ ॥

तोचि शास्त्राचा बोळावा । घेवोनि वैरी जिणावा ।

हा निरोपु तो सतरावा । अध्याय येथ ॥ १४५३ ॥

ऐसा प्रथमालागोनि । सतरावा लाणी करूनी ।

आत्मनिश्वास विवरूनी । दाविला देवें ॥ १४५४ ॥

तया अर्थजातां अशेषां । केला तात्पर्याचा आवांका ।

तो हा अठरावा देखा । कलशाध्यायो ॥ १४५५ ॥

एवं सकळसंख्यासिद्धु । श्रीभागवद्गीता प्रबंधु ।

हा औदार्यें आगळा वेदु । मूर्तु जाण ॥ १४५६ ॥

वेदु संपन्नु होय ठाईं । परी कृपणु ऐसा आनु नाहीं ।

जे कानीं लागला तिहीं । वर्णांच्याचि ॥ १४५७ ॥

येरां भवव्याथा ठेलियां । स्त्रीशूद्रादिकां प्राणियां ।

अनवसरू मांडूनियां । राहिला आहे ॥ १४५८ ॥

तरी मज पाहतां तें मागील उणें । फेडावया गीतापणें ।

वेदु वेठला भलतेणें । सेव्य होआवया ॥ १४५९ ॥

ना हे अर्थु रिगोनि मनीं । श्रवणें लागोनि कानीं ।

जपमिषें वदनीं । वसोनियां ॥ १४६० ॥

ये गीतेचा पाठु जो जाणे । तयाचेनि सांगातीपणें ।

गीता लिहोनि वाहाणें । पुस्तकमिषें ॥ १४६१ ॥

ऐसैसा मिसकटां । संसाराचा चोहटा ।

गवादी घालीत चोखटा । मोक्षसुखाची ॥ १४६२ ॥

परी आकाशीं वसावया । पृथ्वीवरी बैसावया ।

रविदीप्ति राहाटावया । आवारु नभ ॥ १४६३ ॥

तेवीं उत्तम अधम ऐसें । सेवितां कवणातेंही न पुसे ।

कैवल्यदानें सरिसें । निववीत जगा ॥ १४६४ ॥

यालागीं मागिली कुटी । भ्याला वेदु गीतेच्या पोटीं ।

रिगाला आतां गोमटी । कीर्ति पातला ॥ १४६५ ॥

म्हणौनि वेदाची सुसेव्यता । ते हे मूर्त जाण श्रीगीता ।

श्रीकृष्णें पंडुसुता । उपदेशिली ॥ १४६६ ॥

परी वत्साचेनि वोरसें । दुभतें होय घरोद्देशें ।

जालें पांडवाचेनि मिषें । जगदुद्धरण ॥ १४६७ ॥

चातकाचियें कणवें । मेघु पाणियेसिं धांवे ।

तेथ चराचर आघवें । निवालें जेवीं ॥ १४६८ ॥

कां अनन्यगतिकमळा\- । लागीं सूर्य ये वेळोवेळां ।

कीं सुखिया होईजे डोळां । त्रिभुवनींचा ॥ १४६९ ॥

तैसें अर्जुनाचेनि व्याजें । गीता प्रकाशूनि श्रीराजें ।

संसारायेवढें थोर ओझें । फेडिलें जगाचें ॥ १४७० ॥

सर्वशास्त्ररत्नदीप्ती । उजळिता हा त्रिजगतीं ।

सूर्यु नव्हें लक्ष्मीपती । वक्त्राकाशींचा ॥ १४७१ ॥

बाप कुळ तें पवित्र । जेथिंचा पार्थु या ज्ञाना पात्र ।

जेणें गीता केलें शास्त्र । आवारु जगा ॥ १४७२ ॥

हें असो मग तेणें । सद्गुरु श्रीकृष्णें ।

पार्थाचें मिसळणें । आणिलें द्वैता ॥ १४७३ ॥

पाठीं म्हणतसे पांडवा । शास्त्र हें मानलें कीं जीवा ।

तेथ येरु म्हणे देवा । आपुलिया कृपा ॥ १४७४ ॥

तरी निधान जोडावया । भाग्य घडे गा धनंजया ।

परी जोडिलें भोगावया । विपायें होय ॥ १४७५ ॥

पैं क्षीरसागरायेवढें । अविरजी दुधाचें भांडें ।

सुरां असुरां केवढें । मथितां जालें ॥ १४७६ ॥

तें सायासही फळा आलें । जें अमृतही डोळां देखिलें ।

परी वरिचिली चुकलें । जतनेतें ॥ १४७७ ॥

तेथ अमरत्वा वोगरिलें । तें मरणाचिलागीं जालें ।

भोगों नेणतां जोडलें । ऐसें आहे ॥ १४७८ ॥

नहुषु स्वर्गाधिपति जाहला । परी राहाटीं भांबावला ।

तो भुजंगत्व पावला । नेणसी कायी ? ॥ १४७९ ॥

म्हणौनि बहुत पुण्य तुवां । केलें तेणें धनंजया ।

आजि शास्त्रराजा इया । जालासि विषयो ॥ १४८० ॥

तरी ययाचि शास्त्राचेनि । संप्रदायें पांघुरौनि ।

शास्त्रार्थ हा निकेनि । अनुष्ठीं हो ॥ १४८१ ॥

येऱ्हवीं अमृतमंथना\- । सारिखें होईल अर्जुना ।

जरी रिघसी अनुष्ठाना । संप्रदायेंवीण ॥ १४८२ ॥

गाय धड जोडे गोमटी । ते तैंचि पिवों ये किरीटी ।

जैं जाणिजे हातवटी । सांजवणीची ॥ १४८३ ॥

तैसा श्रीगुरु प्रसन्न होये । शिष्य विद्याही कीर लाहे ।

परी ते फळे संप्रदायें । उपासिलिया ॥ १४८४ ॥

म्हणौनि शास्त्रीं जो इये । उचितु संप्रदायो आहे ।

तो ऐक आतां बहुवें । आदरेंसीं ॥ १४८५ ॥

इदं ते नातपस्काय नाभक्ताय कदाचन ।

न चाशुश्रूषवे वाच्यं न च मां योऽभ्यसूयति ॥ ६७ ॥

तरी तुवां हें जें पार्था । गीताशास्त्र लाधलें आस्था ।

तें तपोहीना सर्वथा । सांगावें ना हो ॥ १४८६ ॥

अथवा तापसुही जाला । परी गुरुभक्तीं जो ढिला ।

तो वेदीं अंत्यजु वाळिला । तैसा वाळीं ॥ १४८७ ॥

नातरी पुरोडाशु जैसा । न घापे वृद्धतरी वायसा ।

गीता नेदी तैसी तापसा । गुरुभक्तिहीना ॥ १४८८ ॥

कां तपही जोडे देहीं । भजे गुरुदेवांच्या ठायीं ।

परी आकर्णनीं नाहीं । चाड जरी ॥ १४८९ ॥

तरी मागील दोन्हीं आंगीं । उत्तम होय कीर जगीं ।

परी या श्रवणालागीं । योग्यु नोहे ॥ १४९० ॥

मुक्ताफळ भलतैसें । हो परी मुख नसे ।

तंव गुण प्रवेशे । तेथ कायी ? ॥ १४९१ ॥

सागरु गंभीरु होये । हें कोण ना म्हणत आहे ।

परी वृष्टिवायां जाये। जाली तेथ॥ १४९२ ॥

घालिया दिव्यान्न सुवावें। मग जें वायां धाडावें।
तें आर्ती कां न करावें। उदारपण॥ १४९३ ॥

म्हणौनि योग्य भलतैसें। होतु परी चाड नसे।
तरी झणें वानिवसें। देसी हें तयां॥ १४९४ ॥

रूपाचा सुजाणु डोळा। वोढवूं ये कायि परिमळा ?।
जेथ जें माने ते फळा। तेथचि ते गा॥ १४९५ ॥

म्हणौनि तपी भक्ति। पाहावे ते सुभद्रापती।
परी शास्त्रश्रवणीं अनासक्ती। वाळावेचि ते॥ १४९६ ॥

नातरी तपभक्ति। होऊनि श्रवणीं आर्ति।
आथी ऐसीही आयती। देखसी जरी॥ १४९७ ॥

तरी गीताशास्त्रनिर्मिता। जो मी सकळलोकशास्ता।
तया मातें सामान्यता। बोलेल जो॥ १४९८ ॥

माझ्या सज्जनेंसिं मातें। पैशुन्याचेनि हातें।
येक आहाती तयांतें। योग्य न म्हण॥ १४९९ ॥

तयांची येर आघवी। सामग्री ऐसी जाणावी।
दीपेंवीण ठाणदिवी। रात्रीची जैसी॥ १५०० ॥

अंग गोरें आणि तरुणें। वरी लेईलें आहे लेणें।
परी येकलेनि प्राणें। सांडिलें जेवीं॥ १५०१ ॥

सोनयाचें सुंदर। निर्वाळिलें होय घर।
परी सर्पांगना द्वार। रुंधलें आहे॥ १५०२ ॥

निपजे दिव्यान्न चोखट। परी माजीं काळकूट।

असो मैत्री कपट\- । गर्भिणी जैसी॥ १५०३ ॥

तैसी तपभक्तिमेधा । तयाची जाण प्रबुद्धा ।

जो माझयांची कां निंदा । माझीचि करी ॥ १५०४ ॥

याकारणें धनंजया । तो भक्तु मेधावीं तपिया ।

तरी नको बापा इया । शास्त्रा आतळों देवों ॥ १५०५ ॥

काय बहु बोलों निंदका । योग्य स्रष्टयाहीसारिखा ।

गीता हे कवतिका\- । लागींही नेदीं ॥ १५०६ ॥

म्हणौनि तपाचा धनुर्धरा । तळीं दाटोनि गाडोरा ।

वरी गुरुभक्तीचा पुरा । प्रासादु जो जाला ॥ १५०७ ॥

आणि श्रवणेच्छेचा पुढां । दारवंटा सदा उघडा ।

वरी कलशु चोखडा । अनिंदारत्नांचा ॥ १५०८ ॥

य इदं परमं गुह्यं मद्भक्तेष्वभिधास्यति ।

भक्तिं मयि परां कृत्वा मामेवैष्यत्यसंशयः॥ ६८ ॥

ऐशा भक्तालयीं चोखटीं । गीतारत्नेश्वरु हा प्रतिष्ठीं ।

मग माझिया संवसाटी । तुकसी जगीं ॥ १५०९ ॥

कां जे एकाक्षरपणेंसीं । त्रिमात्रकेचिये कुशीं ।

प्रणवु होतां गर्भवासीं । सांकडला ॥ १५१० ॥

तो गीतेचिया बाहाळीं । वेदबीज गेलें पाहाळी.ण् ।

कीं गायत्री फुलींफळीं । श्लोकांच्या आली ॥ १५११ ॥

ते हे मंत्ररहय गीता । मेळवी जो माझिया भक्ता ।

अनन्यजीवना माता । बाळका जैसी॥ १५१२ ॥

तैसी भक्तां गीतेसीं । भेटी करी जो आदरेंसीं ।

तो देहापाठीं मजसीं । येकचि होय ॥ १५१३ ॥

न च तस्मान्मनुष्येषु कश्चिन्मे प्रियकृत्तमः ।

भविता न च मे तस्मादन्यः प्रियतरो भुवि ॥ ६९ ॥

आणि देहाचेंही लेणें । लेऊनि वेगळेपणें ।

असे तंव जीवेंप्राणें । तोचि पढिये ॥ १५१४ ॥

ज्ञानियां कर्मठां तापसां । यया खुणेचिया माणुसां\- ।

माजीं तो येकु गा जैसा । पढिये मज ॥ १५१५ ॥

तैसा भूतळीं आघवा । आन न देखे पांडवा ।

जो गीता सांगें मेळावा । भक्तजनांचा ॥ १५१६ ॥

मज ईश्वराचेनि लोभें । हे गीता पढतां अक्षोभें ।

जो मंडन होय सभे । संतांचिये ॥ १५१७ ॥

नेत्रपल्लवीं रोमांचितु । मंदानिळें कांपवितु ।

आमोदजळें वोलवितु । फुलांचे डोळें ॥ १५१८ ॥

कोकिळा कलरवाचेनि मिषें । सद्गद बोलवीत जैसें ।

वसंत का प्रवेशे । मद्भक्त आरामीं ॥ १५१९ ॥

कां जन्माचें फळ चकोरां । होत जैं चंद्र ये अंबरा ।

नाना नवघन मयूरां । वो देत पावे ॥ १५२० ॥

तैसा सज्जनांच्या मेळापीं । गीतापद्यरत्नीं उमपीं ।

वर्षे जो माझ्या रूपीं । हेतु ठेऊनि ॥ १५२१ ॥

मग तयाचेनि पाडें । पढियंतें मज फुडें ।

नाहींचि गा मागेंपुढें । न्याहाळितां ॥ १५२२ ॥

अर्जुना हा ठायवरी । मी तयातें सूयें जिव्हारीं ।

जो गीतार्थाचें करी । परगुणें संतां ॥ १५२३ ॥

अध्येष्यते च य इमं धर्म्यं संवादमावयोः ।

ज्ञानयज्ञेन तेनाहमिष्टः स्यामिति मे मतिः ॥ ७० ॥

पैं माझिया तुझिया मिळणीं । वाढिनली जे हे कहाणी ।

मोक्षधर्म का जिणीं । आलासे जेथें ॥ १५२४ ॥

तो हा सकळार्थप्रबोधु । आम्हां दोघांचा संवादु ।

न करितां पदभेदु । पाठेंचि जो पढे ॥ १५२५ ॥

तेणें ज्ञानानळीं प्रदीप्तीं । मूळ अविद्येचिया आहुती ।

तोषविला होय सुमती । परमात्मा मी ॥ १५२६ ॥

घेऊनि गीतार्थ उगाणा । ज्ञानिये जें विचक्षणा ।

ठाकती तें गाणावाणा । गीतेचा तो लाहे ॥ १५२७ ॥

गीता पाठकासि असे । फळ अर्थज्ञाचि सरिसें ।

गीता माउलियेसि नसे । जाणें तान्हें ॥ १५२८ ॥

श्रद्धावाननसूयश्च शृणुयादपि यो नरः ।

सोऽपि मुक्तः शुभा.ण्ल्लोकान्प्राप्नुयात्पुण्यकर्मणाम् ॥ ७१ ॥

आणि सर्वमार्गीं निंदा । सांडूनि आस्था पैं शुद्धा ।

गीताश्रवणीं श्रद्धा । उभारी जो ॥ १५२९ ॥

तयाच्या श्रवणपुटीं । गीतेचीं अक्षरें जंव पैठीं ।

होतीना तंव उठाउठीं । पळेचि पाप ॥ १५३० ॥

अटवियेमाजीं जैसा । वन्हि रिघतां सहसा ।

लंघिती का दिशा । वनौकें तियें ॥ १५३१ ॥

कां उदयाचळकुळीं । झळकतां अंशुमाळी ।

तिमिरें अंतराळीं । हारपती ॥ १५३२ ॥

तैसा कानाच्या महाद्वारीं । गीता गजर जेथ करी ।

तेथ सृ ष्टीचियेआदिवरी । जायचि पाप ॥ १५३३ ॥

ऐसी जन्मवेली धुवट । होय पुण्यरूप चोखट ।

याहीवरी अचाट । लाहे फळ ॥ १५३४ ॥

जें इये गीतेचीं अक्षरें । जेतुलीं कां कर्णद्वारें ।

रिघती तेतुले होती पुरे । अश्वमेध कीं ॥ १५३५ ॥

म्हणौनि श्रवणें पापें जाती । आणि धर्म धरी उन्नती ।

तेणें स्वर्गराज संपत्ती । लाहेचि शेखीं ॥ १५३६ ॥

तो पैं मज यावयालागीं । पहिलें पेणें करी स्वर्गीं ।

मग आवडे तंव भोगी । पाठीं मजचि मिळे ॥ १५३७ ॥

ऐसी गीता धनंजया । ऐकतया आणि पढतया ।

फळे महानंदें मियां । बहु काय बोलों ॥ १५३८ ॥

याकारणें हें असो । परी जयालागीं शास्त्रातिसो ।

केला तें तंव तुज पुसों । काज तुझें ॥ १५३९ ॥

कच्चिदेतच्छ्रुतं पार्थ त्वयैकाग्रेण चेतसा ।

कच्चिदज्ञानसम्मोहः प्रनष्टस्ते धनञ्जय ॥ ७२ ॥

तरी सांग पां पांडवा । हा शास्त्रसिद्धांतु आघवा ।

तुज एकचित्तें फावा । गेला आहे ? ॥ १५४० ॥

आम्हीं जैसें जया रीतीं । उगाणिलें कानांच्या हातीं ।

येरीं तैसेंचि तुझ्या चित्तीं । पैठें केलें कीं ? ॥ १५४१ ॥

अथवा माझारीं । गेलें सांडीविखुरी ।

किंवा उपेक्षेवरी। वाळूनि सांडिलें।। १५४२ ॥

जैसें आम्हीं सांगितलें। तैसेंचि हृदयीं फावलें।

तरी सांग पां वहिलें। पुसेन तें मी॥ १५४३ ॥

तरी स्वाज्ञानजनितें। मागिलें मोहें तूतें।

भुलविलें तो येथें। असे कीं नाहीं ?॥ १५४४ ॥

हें बहु पुसों काई। सांगें तूं आपल्या ठायीं।

कर्माकर्म कांहीं। देखतासी ?॥ १५४५ ॥

पार्थु स्वानंदैकरसें। विरेल ऐसा भेददशे।

आणिला येणें मिषें। प्रश्नाचेनि॥ १५४६ ॥

पूर्णब्रह्म जाला पार्थु। तरी पुढील साधावया कार्यार्थु।

मर्यादा श्रीकृष्णनाथु। उल्लंघों नेदी॥ १५४७ ॥

येर्‍हवीं आपुलें करणें। सर्वज्ञ काय तो नेणें ?।

परी केलें पुसणें। याचि लागीं॥ १५४८ ॥

एवं करोनियां प्रश्न। नसतेंचि अर्जुनपण।

आणूनियां जालें पूर्णपण। तें बोलवी स्वयें॥ १५४९ ॥

मग क्षीराब्धीतें सांडितु। गगनीं पुंजु मंडितु।

निवडे जैसा न निवडितु। पूर्णचंद्रु॥ १५५० ॥

तैसा ब्रह्म मी हें विसरे। तेथ जगचि ब्रह्मत्वें भरे।

हेंही सांडी तरी विरे। ब्रह्मपणही॥ १५५१ ॥

ऐसा मोडतु मांडतु ब्रह्में। तो दुःखें देहाचिये सीमे।

मी अर्जुन येणें नामें। उभा ठेला॥ १५५२ ॥

मग कांपतां करतळीं। दडपूनि रोमावळी।

पुलिका स्वेदजळीं । जिरऊनियां ॥ १५५३ ॥

प्राणक्षोभें डोलतया । आंगा आंगचि टेंकया ।

सूनि स्तंभु चाळया । भुलौनियां ॥ १५५४ ॥

नेत्रयुगुळाचेनि वोतें । आनंदामृताचें भरितें ।

वोसंडत तें मागुतें । काढूनियां ॥ १५५५ ॥

विविधा औत्सुक्यांची दाटी । चीप दाटत होती कंठीं ।

ते करूनियां पैठी । हृदयामाजीं ॥ १५५६ ॥

वाचेचें वितुळणें । सांवरूनि प्राणें ।

अक्रमाचें श्वसणें । ठेऊनि ठायीं ॥ १५५७ ॥

अर्जुन उवाच ।

नष्टो मोहः स्मृतिर्लब्धा त्वत्प्रसादान्मयाच्युत ।

स्थितोऽस्मि गतसन्देहः करिष्ये वचनं तव ॥ ७३ ॥

मग अर्जुन म्हणे काय देवो । पुसताति आवडे मोहो ।

तरी तो सकुटुंब गेला जी ठावो । घेऊनि आपला ॥ १५५८ ॥

पासीं येऊनि दिनकरें । डोळ्यातें अंधारें ।

पुसिजे हें कायि सरे । कोणे गांवीं ? ॥ १५५९ ॥

तैसा तूं श्रीकृष्णराया । आमुचिया डोळयां ।

गोचर हेंचि कायिसया । न पुरे तंव ॥ १५६० ॥

वरी लोभें मायेपासूनी । तें सांगसी तोंड भरूनी ।

जें कायिसेनिही करूनी । जाणूं नये ॥ १५६१ ॥

आतां मोह असे कीं नाहीं । हें ऐसें जी पुससी काई ।

कृतकृत्य जाहलों पाहीं । तुझेपणें ॥ १५६२ ॥

गुंतलों होतों अर्जुनगुणें। तो मुक्त जालों तुझेपणें।
आतां पुसणें सांगणें। दोन्ही नाहीं॥ १५६३ ॥
मी तुझेनि प्रसादें। लाधलेनि आत्मबोधें।
मोहाचे तया कांदे। नेदीच उरों॥ १५६४ ॥
आतां करणें कां न करणें। हें जेणें उठी दुजेपणें।
तें तूं वांचूनि नेणें। सर्वत्र गा॥ १५६५ ॥
ये विषयीं माझ्या ठायीं। संदेहाचे नुरेचि कांहीं।
त्रिशुद्धि कर्म जेथ नाहीं। तें मी जालों॥ १५६६ ॥
तुझेनि मज मी पावोनी। कर्तव्य गेलें निपटूनी।
परी आज्ञा तुझी वांचोनि। आन नाहीं प्रभो॥ १५६७ ॥
कां जें दृश्य दृश्यातें नाशी। जें दुजें द्वैतातें ग्रासी।
जें एक परी सर्वदेशीं। वसवी सदा॥ १५६८ ॥
जयाचेनि संबंधें बंधु फिटे। जयाचिया आशा आस तुटे।
जें भेटलया सर्व भेटे। आपणपांचि॥ १५६९ ॥
तें तूं गुरुलिंग जी माझें। जें येकलेपणींचें विरजें।
जयालागीं वोलांडिजे। अद्वैतबोधु॥ १५७० ॥
आपणचि होऊनि ब्रह्म। सारिजे कृत्याकृत्यांचें काम।
मग कीजे का निःसीम। सेवा जयाची॥ १५७१ ॥
गंगा सिंधू सेवूं गेली। पावतांचि समुद्र जाली।
तेवीं भक्तां सेल दिधली। निजपदाची॥ १५७२ ॥
तो तूं माझा जी निरुपचारु। श्रीकृष्णा सेव्य सद्गुरु।
मा ब्रह्मतेचा उपकारु। हाचि मानीं॥ १५७३ ॥

जें मज तुम्हां आड । होतें भेदाचें कवाड ।
तें फेडोनि केलें गोड । सेवासुख ॥ १५७४ ॥
तरी आतां तुझी आज्ञा । सकळ देवाधिदेवराज्ञा ।
करीन देई अनुज्ञा । भलतियेविषयीं ॥ १५७५ ॥
यया अर्जुनाचिया बोला । देवो नाचे सुखें भुलला ।
म्हणे विश्वफळा जाला । फळ हा मज ॥ १५७६ ॥
उणेनि उमचला सुधाकरु । देखुनी आपला कुमरु ।
मर्यादा क्षीरसागरु । विसरेचिना ? ॥ १५७७ ॥
ऐसे संवादाचिया बहुलां । लग्न दोघांचियां आंतुला ।
लागलें देखोनि जाला । निर्भरु संजयो ॥ १५७८ ॥
तेणें म्हणतसे संजयो । बाप कृपानिधी रावो ।
तो आपुला मनोभावो । अर्जुनेंसी केला ॥ १५७९ ॥
तेणें उचंबळलेपणें । संजय धृतराष्ट्रातें म्हणे ।
जी कैसे बादरायणें । रक्षिलों दोघे ? ॥ १५८० ॥
आजि तुमतें अवधारा । नाहीं चर्मचक्षूही संसारा ।
कीं ज्ञानदृष्टिव्यवहारा आणिलेती ॥ १५८१ ॥
आणि रथींचिये राहाटी । घेई जो घोडेयासाठीं ।
तया आम्हां या गोष्टी । गोचरा होती ॥ १५८२ ॥
वरी जुंझाचें निर्वाण । मांडलें असे दारुण ।
दोहीं हारीं आपण । हारपिजे जैसें ॥ १५८३ ॥
येवढा जिये सांकडां । कैसा अनुग्रहो पैं गाढा ।
जे ब्रह्मानंदु उघडा । भोगवीतसे ॥ १५८४ ॥

ऐसें संजय बोलिला । परी न द्रवे येरु उगला ।
चंद्रकिरणीं शिवतला । पाषाणु जैसा।। १५८५ ।।

हे देखोनि तयाची दशा । मग करीचिना सरिसा ।
परी सुखें जाला पिसा । बोलतसे ।। १५८६ ।।

भुलविला हर्षवेगें । म्हणौनि धृतराष्ट्रासांगे ।
येऱ्हवीं नव्हे तयाजोगें । हें कीर जाणें ।। १५८७ ।।

सञ्जय उवाच ।
इत्यहं वासुदेवस्य पार्थस्य च महात्मनः ।
संवादमिममश्रौषमद्भुतं रोमहर्षणम् ।। ७४ ।।

मग म्हणे पैं कुरुराजा । ऐसा बंधुपुत्र तो तुझा ।
बोलिला तें अधोक्षजा । गोड जालें ।। १५८८ ।।

अगा पूर्वापर सागर । ययां नामसीचि सिनार ।
येर आघवें तें नीर । एक जैसें।। १५८९ ।।

तैसा श्रीकृष्ण पार्थ ऐसें । हें आंगाचिपासीं दिसे ।
मग संवादीं जी नसे । कांहींचि भेदु ।। १५९० ।।

पैं दर्पणाहूनि चोखें । दोन्ही होती सन्मुखें ।
तेथ येरी येर देखे । आपणपें जैसें।। १५९१ ।।

तैसा देवेसीं पंडुसुतु । आपणपें देवीं देखतु ।
पांडवेंसीं देखे अनंतु । आपणपें पार्थी ।। १५९२ ।।

देव देवो भक्तालागीं । जिये विवरूनि देखे आंगीं ।
येरु तियेचेही भागीं । दोन्ही देखे ।। १५९३ ।।

आणिक कांहींच नाहीं । म्हणौनि करिती काई ।

दोघे येकपणें पाहीं । नांदताती ॥ १५९४ ॥

आतां भेदु जरी मोडे । तरी प्रश्नोत्तर कां घडे ? ।

ना भेदुचि तरी जोडे । संवादसुख कां ? ॥ १५९५ ॥

ऐसें बोलतां दुजेपणें । संवादीं द्वैत गिळणें ।

तें ऐकिलें बोलणें । दोघांचें मियां ॥ १५९६ ॥

उटूनि दोन्ही आरिसे । वोडविलीया सरिसे ।

कोण कोणा पाहातसे । कल्पावें पां ? ॥ १५९७ ॥

कां दीपासन्मुखु । ठेविलया दीपकु ।

कोण कोणा अर्थिकु । कोण जाणें ॥ १५९८ ॥

नाना अर्कापुढें अर्कु । उदयलिया आणिकु ।

कोण म्हणे प्रकाशकु । प्रकाश्य कवण ? ॥ १५९९ ॥

हें निर्धारूं जातां फुडें । निर्धारासि ठक पडे ।

ते दोघे जाले एवढे । संवादें सरिसे ॥ १६०० ॥

जी मिळतां दोन्ही उदकें । माजी लवण वारूं ठाके ।

कीं तयासींही निमिखें । तेंचि होय ॥ १६०१ ॥

तैसे श्रीकृष्ण अर्जुन दोन्ही । संवादले तें मनीं ।

धरितां मजही वानी । तेंचि होतसे ॥ १६०२ ॥

ऐसें म्हणे ना मोटकें । तंव हिरोनि सात्विकें ।

आठव नेला नेणों कें । संजयपणाचा ॥ १६०३ ॥

रोमांच जंव फरके । तंव तंव आंग सुरके ।

स्तंभ स्वेदांतें जिंके । एकला कंपु ॥ १६०४ ॥

अद्वयानंदस्पर्शें । दिठी रसमय जाली असे ।

ते अश्रु नव्हती जैसें। द्रवत्वचि ॥ १६०५ ॥

नेणों काय न माय पोटीं । नेणों काय गुंफे कंठीं ।

वागर्थां पडत मिठी । उससांचिया ॥ १६०६ ॥

किंबहुना सात्विकां आठां । चाचरु मांडतां उमेठा ।

संजयो जालासे चोहटां । संवादसुखाचा ॥ १६०७ ॥

तया सुखाची ऐसी जाती । जे आपणचि धरी शांती ।

मग पुढती देहस्मृती। लाधली तेणें ॥ १६०८ ॥

व्यासप्रसादाच्छ्रुतवानेतद्गुह्यमहंपरम् ।

योगं योगेश्वरात्कृष्णात्साक्षात्कथयतः स्वयम् ॥ ७५ ॥

तेव्हां बैसतेनि आनंदें । म्हणे जी जें उपनिषदें ।

नेणती तें व्यासप्रसादें । ऐकिलें मियां ॥ १६०९ ॥

ऐकतांचि ते गोठी । ब्रह्मत्वाची पडिली मिठी ।

मीतूंपणेंसीं दृष्टी । विरोनि गेली ॥ १६१० ॥

हे आघवेचि का योग । जया ठाया येती मार्ग ।

तयाचें वाक्य सवंग । केलें मज व्यासें ॥ १६११ ॥

अहो अर्जुनाचेनि मिषें । आपणपेंचि दुजें ऐसें ।

नटोनि आपणया उद्देशें । बोलिलें जें देव ॥ १६१२ ॥

तेथ कीं माझें श्रोत्र । पाटाचें जालें जी पात्र ।

काय वानूं स्वतंत्र । सामर्थ्य श्रीगुरुचें ॥ १६१३ ॥

राजन्संस्मृत्य संस्मृत्य संवादमिममद्भुतम्।

केशवार्जुनयोः पुण्यं हृष्यामि च मुहुर्मुहुः॥ ७६ ॥

राया हें बोलतां विस्मित होये । तेणेंचि मोडावला ठाये ।

रत्नीं कीं रत्नकिळा ये। झांकोळित जैसी॥ १६१४ ॥

हिमवंतींचीं सरोवरें। चंद्रोदयीं होती काश्मीरें।

मग सूर्यागमीं माघारें। द्रवत्व ये॥ १६१५ ॥

तैसा शरीराचिया स्मृती। तो संवादु संजय चित्तीं।

धरी आणि पुढती। तेंचि होय॥ १६१६ ॥

तच्च संस्मृत्य संस्मृत्य रूपमत्यद्‌भुतं हरेः।

विस्मयो मे महान् राजन्हृष्यामि च पुनः पुनः॥ ७७ ॥

मग उठोनि म्हणे नृपा। श्रीहरीचिया विश्वरूपा।

देखिलया उगा कां पां। असों लाहसी ?॥ १६१७ ॥

न देखणेनि जें दिसे। नाहींपणेंचि जें असे।

विसरें आठवे तें कैसें। चुकऊं आतां।॥ १६१८ ॥

देखोनि चमत्कारु। कीजे तो नाहीं पैसारु।

मजहीसकट महापूरु। नेत आहे॥ १६१९ ॥

ऐसा श्रीकृष्णार्जुन। संवाद संगमीं स्नान।

करूनि देतसे तिळदान। अहंतेचें॥ १६२० ॥

तेथ असंवरें आनंदें। अलौकिकही कांहीं स्फुंदे।

श्रीकृष्ण म्हणे सद्‌दें। वेळोवेळां॥ १६२१ ॥

या अवस्थांची कांहीं। कौरवांतें परी नाहीं।

म्हणौनि रायें तें कांहीं। कल्पावें जंव॥ १६२२ ॥

तंव जाला सुखलाभु। आपणया करूनि स्वयंभु।

बुझाविला अवष्टंभु। संजयें तेणें॥ १६२३ ॥

तेथ कोणी येकी अवसरी। होआवी ते करूनि दुरी।

रावो म्हणे संजया परी । कैसी तुझी गा ? ॥ १६२४ ॥

तेणें तूंतें येथें व्यासें । बैसविलें कासया उद्देशें ।

अप्रसंगामाजीं ऐसें । बोलसी काई ? ॥ १६२५ ॥

रानींचें राउळा नेलिया । दाही दिशा मानी सुनिया ।

कां रात्री होय पाहलया । निशाचरां ॥ १६२६ ॥

जो जेथिंचें गौरव नेणें । तयासि तें भिंगुळवाणें ।

म्हणौनि अप्रसंगु तेणें । म्हणावा कीं तो ॥ १६२७ ॥

मग म्हणे सांगें प्रस्तुत । उदयलेंसे जें उत्कळित ।

तें कोणासि बा रे जैत। देईल शेखीं ? ॥ १६२८ ॥

येऱ्हवीं विशेषें बहुतेक । आमुचें ऐसें मानसिक ।

जे दुर्योधनाचे अधिक । प्रताप सदा ॥ १६२९ ॥

आणि येरांचेनि पाडें । दळही याचें देव्हडें ।

म्हणौनि जैत फुडें । आणील ना तें ? ॥ १६३० ॥

आम्हां तंव गमे ऐसें । मा तुझें ज्योतिष कैसें ।

तें नेणों संजया असे । तैसें सांग पां ॥ १६३१ ॥

यत्र योगेश्वरः कृष्णो यत्र पार्थो धनुर्धरः ।

तत्र श्रीर्विजयो भूतिर्ध्रुवा नीतिर्मतिर्मम ॥ ७८ ॥

ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे

श्रीकृष्णार्जुनसंवादे मोक्षसंन्यासयोगो नाम अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

यया बोला संजयो म्हणे । जी येरयेरांचें मी नेणें ।

परी आयुष्य तेथें जिणें । हें फुडें कीं गा ॥ १६३२ ॥

चंद्रु तेथें चंद्रिका । शंभु तेथें अंबिका ।

संत तेथें विवेका । असणें कीं जी ॥ १६३३ ॥

रावो तेथें कटक । सौजन्य तेथें सोयरीक ।

वन्हि तेथें दाहक । सामर्थ्य कीं ॥ १६३४ ॥

दया तेथें धर्मु । धर्मु तेथें सुखागमु ।

सुखीं पुरुषोत्तमु । असे जैसा॥ १६३५ ॥

वसंत तेथें वनें । वन तेथें सुमनें ।

सुमनीं पालिंगनें । सारंगांचीं ॥ १६३६ ॥

गुरु तेथ ज्ञान । ज्ञानीं आत्मदर्शन ।

दर्शनीं समाधान । आथी जैसें॥ १६३७ ॥

भाग्य तेथ विलासु । सुख तेथ उल्लासु ।

हें असो तेथ प्रकाशु । सूर्य जेथें ॥ १६३८ ॥

तैसे सकल पुरुषार्थ । जेणें स्वामी कां सनाथ ।

तो श्रीकृष्ण रावो जेथ । तेथ लक्ष्मी ॥ १६३९ ॥

आणि आपुलेनि कांतेंसीं । ते जगदंबा जयापासीं ।

अणिमादिकीं काय दासी । नव्हती तयातें ? ॥ १६४० ॥

कृष्ण विजयस्वरूप निजांगें । तो राहिला असे जेणें भागें ।

तैं जयो लागवेगें । तेथेंचि आहे ॥ १६४१ ॥

विजयो नामें अर्जुन विख्यातु । विजयस्वरूप श्रीकृष्णनाथु ।

श्रियेसीं विजय निश्चितु । तेथेंचि असे ॥ १६४२ ॥

तयाचिये देशींच्या झाडीं । कल्पतरूतें होडी ।

न जिणावें कां येवढीं । मायबापें असतां ? ॥ १६४३ ॥

ते पाषाणही आघवें । चिंतारत्नें कां नोहावे ? ।

तिये भूमिके कां न यावें । सुवर्णत्व ? ॥ १६४४ ॥

तयाचिया गांवींचिया । नदी अमृतें वाहाविया ।

नवल कायि राया । विचारीं पां ॥ १६४५ ॥

तयाचे बिसाट शब्द । सुखें म्हणों येती वेद ।

सदेह सच्चिदानंद । कां न व्हावे ते ? ॥ १६४६ ॥

पैं स्वर्गापवर्ग दोन्ही । इयें पदें जया अधीनीं ।

तो श्रीकृष्ण बाप जननी । कमळा जया ॥ १६४७ ॥

म्हणौनि जिया बाहीं उभा । तो लक्ष्मीयेचा वल्लभा ।

तेथें सर्वसिद्धी स्वयंभा । येर मी नेणें ॥ १६४८ ॥

आणि समुद्राचा मेघु । उपयोगें तयाहूनि चांगु ।

तैसा पार्थी आजि लागु । आहे तये ॥ १६४९ ॥

कनकत्वदीक्षागुरू । लोहा परिसु होय कीरू ।

परी जगा पोसिता व्यवहारु । तेंचि जाणें ॥ १६५० ॥

येथ गुरुत्वा येतसे उणें । ऐसें झणें कोण्ही म्हणे ।

वन्हि प्रकाश दीपपणें । प्रकाशी आपुला ॥ १६५१ ॥

तैसा देवाचिया शक्ती । पार्थु देवासीचि बहुती ।

परी माने इये स्तुती । गौरव असे ॥ १६५२ ॥

आणि पुत्रें मी सर्व गुणीं । जिणावा हे बापा शिराणी ।

तरी ते शारङ्गपाणी । फळा आली ॥ १६५३ ॥

किंबहुना ऐसा नृपा । पार्थु जालासे कृष्णकृपा ।

तो जयाकडे साक्षेपा । रीति आहे ॥ १६५४ ॥

तोचि गा विजयासि ठावो । येथ तुज कोण संदेहो ? ।

तेथ न ये तरी वावो। विजयोचि होय॥ १६७५ ॥

म्हणौनि जेथ श्री तेथें श्रीमंतु। जेथ तो पंडूचा सुतु।

तेथ विजय समस्तु। अभ्युदयो तेथ॥ १६७६ ॥

जरी व्यासाचेनि साचें। धिरे मन तुमचें।

तरी या बोलाचें। ध्रुवचि माना॥ १६७७ ॥

जेथ तो श्रीवल्लभु। जेथ भक्तकदंबु।

तेथ सुख आणि लाभु। मंगळाचा॥ १६७८ ॥

या बोला आन होये। तरी व्यासाचा अंकु न वाहे।

ऐसें गाजोनि बाहें। उभिली तेणें॥ १६७९ ॥

एवं भारताचा आवांका। आणूनि श्लोका येका।

संजयें कुरुनायका। दिधला हातीं॥ १६८० ॥

जैसा नेणों केवढा वन्ही। परी गुणाग्रीं ठेऊनी।

आणिजे सूर्याची हानी। निस्तरावया॥ १६८१ ॥

तैसें शब्दब्रह्म अनंत। जालें सवालक्ष भारत।

भारताचें शतें सात। सर्वस्व गीता॥ १६८२ ॥

तयांही सातां शतांचा। इत्यर्थु हा श्लोक शेषींचा।

व्यासशिष्य संजयाचा। पूर्णोद्गारु जो॥ १६८३ ॥

येणें येकेंचि श्लोकें। राहे तेणें असकें।

अविद्याजाताचें निकें। जिंतलें होय॥ १६८४ ॥

ऐसें श्लोक शतें सात। गीतेचीं पदें आंगें वाहत।

पदें म्हणों कीं परमामृत। गीताकाशींचें॥ १६८५ ॥

कीं आत्मराजाचिये सभे। गीते वोडवले हे खांबे।

मज श्लोक प्रतिभे । ऐसे येत ॥ १६६६ ॥

कीं गीता हे सप्तशती । मंत्रप्रतिपाद्य भगवती ।

मोहमहिषा मुक्ति । आनंदली असे ॥ १६६७ ॥

म्हणौनि मनें कायें वाचा । जो सेवकु होईल इयेचा ।

तो स्वानंदासाम्राज्याचा । चक्रवर्ती करी ॥ १६६८ ॥

कीं अविद्यातिमिररोंखें । श्लोक सूर्यातें पैजा जिंकें ।

ऐसे प्रकाशिले गीतामिषें । रायें श्रीकृष्णें ॥ १६६९ ॥

कीं श्लोकाक्षरद्राक्षलता । मांडव जाली आहे गीता ।

संसारपथश्रांता । विसंवावया ॥ १६७० ॥

कीं सभाग्यसंतीं भ्रमरीं । केले ते श्लोककल्हारीं ।

श्रीकृष्णाख्यसरोवरीं । सासिन्नली हे ॥ १६७१ ॥

कीं श्लोक नव्हती आन । गमे गीतेचें महिमान ।

वाखाणिते बंदीजन । उदंड जैसे ॥ १६७२ ॥

कीं श्लोकांचिया आवारा । सात शतें करूनि सुंदरा ।

सर्वागम गीतापुरा । वसों आले ॥ १६७३ ॥

कीं निजकांता आत्मया । आवडी गीता मिळावया ।

श्लोक नव्हती बाह्या । पसरु का जो ॥ १६७४ ॥

कीं गीताकमळींचे भृंग । कीं हे गीतासागरतरंग ।

कीं हरीचे हे तुरंग । गीतारथींचे ॥ १६७५ ॥

कीं श्लोक सर्वतीर्थ संघातु । आला श्रीगीतेगंगे आंतु ।

जे अर्जुननर सिंहस्थु । जाला म्हणौनि ॥ १६७६ ॥

कीं नोहे हे श्लोकश्रेणी । अचिंत्यचित्तचिंतामणी ।

कीं निर्विकल्पां लावणी । कल्पतरूंची ॥ १६७७ ॥

ऐसिया शतें सात श्लोकां । परी आगळा येकयेका ।

आतां कोण वेगळिका । वानावां पां । ॥ १६७८ ॥

तान्ही आणि पारठी । इया कामधेनूतें दिठी ।

सूनि जैसिया गोठी । कीजती ना ॥ १६७९ ॥

दीपा आगिलु मागिलु । सूर्यु धाकुटा वडीलु ।

अमृतसिंधु खोलु । उथळु कायसा । ॥ १६८० ॥

तैसे पहिले सरते । श्लोक न म्हणावे गीते ।

जुनीं नवीं पारिजातें । आहाती काई ? ॥ १६८१ ॥

आणि श्लोका पाडु नाहीं । हें कीर समर्थु काई ।

येथ वाच्य वाचकही । भागु न धरी ॥ १६८२ ॥

जे इये शास्त्रीं येकु । श्रीकृष्णचि वाच्य वाचकु ।

हें प्रसिद्ध जाणे लोकु । भलताही ॥ १६८३ ॥

येथें अर्थें तेंचि पाठें । जोडे येवढेनि धटें ।

वाच्यवाचक येकवटें । साधितें शास्त्र ॥ १६८४ ॥

म्हणौनि मज कांहीं । समर्थनीं आतां विषय नाहीं ।

गीता जाणा हे वाङ्‌मयी । श्रीमूर्ति प्रभूचि ॥ १६८५ ॥

शास्त्र वाच्यें अर्थें फळे । मग आपण मावळे ।

तैसें नव्हें हें सगळें । परब्रह्मचि ॥ १६८६ ॥

कैसा विश्वाचिया कृपा । करूनि महानंद सोपा ।

अर्जुनव्याजें रूपा । आणिला देवें ॥ १६८७ ॥

चकोराचेनि निमित्तें । तिन्ही भुवनें संतप्तें ।

निववविलीं कळांवतें । चंद्रें जेवीं ॥ १६८८ ॥

कां गौतमाचेनि मिषें । कळिकाळज्वरीतोद्देशें ।

पाणिढाळु गिरीशें । गंगेंचा केला ॥ १६८९ ॥

तैसें गीतेचें हें दुभतें । वत्स करूनि पार्थातें ।

दुभिन्नली जगापुरतें । श्रीकृष्ण गाय ॥ १६९० ॥

येथे जीवें जरी नाहाल । तरी हेंचि कीर होआल ।

नातरी पाठमिषें तिंबाल । जीभचि जरी ॥ १६९१ ॥

तरी लोह एकें अंशें । झगटलिया परीसें ।

येरीकडे अपैसें । सुवर्ण होय ॥ १६९२ ॥

तैसी पाठाची ते वाटी । श्लोकपाद लावा ना जंव वोठीं ।

तंव ब्रह्मतेची पुष्टी । येईल आंगा ॥ १६९३ ॥

ना येणेसीं मुख वांकडें । करूनि ठाकाल कानवडें ।

तरी कानींही घेतां पडे । तेचि लेख ॥ १६९४ ॥

जे हे श्रवणें पाठें अर्थें । गीता नेदी मोक्षाआरौतें ।

जैसा समर्थु दाता कोण्हातें । नास्ति न म्हणे ॥ १६९५ ॥

म्हणौनि जाणतया सवा । गीताचि येकी सेवा ।

काय कराल आघवां । शास्त्रीं येरीं ॥ १६९६ ॥

आणि कृष्णार्जुनीं मोकळी । गोठी चावळिली जे निराळी ।

ते श्रीव्यासें केली करतळीं । घेवों ये ऐसी ॥ १६९७ ॥

बाळकातें वोरसें । माय जैं जेवऊं बैसे ।

तैं तया ठाकती तैसे । घांस करी ॥ १६९८ ॥

कां अफाटा समीरणा । आपैतेंपण शाहाणा ।

केलें जैसें विंजणा। निर्मूनियां॥ १६९९ ॥

तैसें शब्दें जें न लभे। तें घडूनिया अनुष्टुभें।

स्त्रीशूद्रादि प्रतिभे। सामाविलें॥ १७०० ॥

स्वातीचेनि पाणियें। न होती जरी मोतियें।

तरी अंगीं सुंदरांचिये। कां शोभिती तियें ?॥ १७०१ ॥

नादु वाद्या न येतां। तरी कां गोचरु होता।

फुलें न होतां घेपता। आमोदु केवीं ?॥ १७०२ ॥

गोडीं न होती पक्वान्नें। तरी कां फावती रसनें ?।

दर्पणावीण नयनें। नयनु कां दिसे ?॥ १७०३ ॥

द्रष्टा श्रीगुरुमूर्ती। न रिगता दृश्यपंथीं।

तरी कां ह्या उपास्ती। आकळता तो ?॥ १७०४ ॥

तैसें वस्तु जें असंख्यात। तया संख्या शतें सात।

न होती तरी कोणा येथ। फावों शकतें ?॥ १७०५ ॥

मेघ सिंधूचें पाणी वाहे। तरी जग तयातेंचि पाहे।

कां जे उमप ते नोहें। ठाकतें कोण्हा॥ १७०६ ॥

आणि वाचा जें न पवे। तें हे श्लोक न होते बरवे।

तरी कानें मुखें फावे। ऐसें कां होतें ?॥ १७०७ ॥

म्हणौनि श्रीव्यासाचा हा थोरु। विश्वा जाला उपकारु।

जे श्रीकृष्ण उक्ती आकारु। ग्रंथाचा केला॥ १७०८ ॥

आणि तोचि हा मी आतां। श्रीव्यासाचीं पदें पाहतां पाहतां।

आणिला श्रवणपथा। मऱ्हाठिया॥ १७०९ ॥

व्यासादिकांचे उन्मेख। राहाटती जेथ साशंक।

तेथ मीही रंक येक। चावळी करीं॥ १७१० ॥

परी गीता ईश्वरु भोळा। ले व्यासोक्तिकुसुममाळा।

तरी माझिया दुर्वादळा। ना न म्हणे कीं॥ १७११ ॥

आणि क्षीरसिंधूचिया तटा। पाणिया येती गजघटा।

तेथ काय मुरकुटा। वारिजत असे ?॥ १७१२ ॥

पांख फुटे पांखिरूं। नुडे तरी नभींच स्थिरू।

गगन आक्रमी सत्वरू। तो गरुडही तेथ॥ १७१३ ॥

राजहंसाचें चालणें। भूतळीं जालिया शाहाणें।

आणिकें काय कोणें। चालावेंचिना ?॥ १७१४ ॥

जी आपुलेनि अवकाशें। अगाध जळ घेपे कलशें।

चुळीं चूळपण ऐसें। भरूनि न निघे ?॥ १७१५ ॥

दिवटीच्या आंगीं थोरी। तरी ते बहु तेज धरी।

वाती आपुलिया परी। आणीच कीं ना ?॥ १७१६ ॥

जी समुद्राचेनि पैसें। समुद्रीं आकाश आभासे।

थिल्लरीं थिल्लराऐसें। बिंबेचि पैं॥ १७१७ ॥

तेवीं व्यासादिक महामती। वावरों येती इये ग्रंथीं।

मा आम्ही ठाकों हे युक्ति। न मिळे कीर ?॥ १७१८ ॥

जिये सागरीं जळचरें। संचरती मंदराकारें।

तेथ देखोनि शफरें येरें। पोहों न लाहती ?॥ १७१९ ॥

अरुण आंगाजवळिके। म्हणौनि सूर्यातें देखे।

मा भूतळींची न देखे। मुंगी काई ?॥ १७२० ॥

यालागीं आम्हां प्राकृतां। देशिकारें बंधें गीता।

म्हणणें हें अनुचिता । कारण नोहे ॥ १७२१ ॥

आणि बापु पुढां जाये । ते घेत पाउलाची सोये ।

बाळ ये तरी न लाहे । पावों कायी ? ॥ १७२२ ॥

तैसा व्यासाचा मागोवा घेतु । भाष्यकारातें वाट पुसतु ।

अयोग्यही मी न पवतु । कें जाईन ? ॥ १७२३ ॥

आणि पृथ्वीजयाचिया क्षमा । नुबगे स्थावर जंगमा ।

जयाचेनि अमृतें चंद्रमा । निववी जग ॥ १७२४ ॥

जयाचें आंगिक असिकें । तेज लाहोनि अर्कें ।

आंधाराचें सावाइकें । लोटिजत आहे ॥ १७२५ ॥

समुद्रा जयाचें तोय । तोया जयाचें माधुर्य ।

माधुर्या सौंदर्य । जयाचेनि ॥ १७२६ ॥

पवना जयाचें बळ । आकाश जेणें पघळ ।

ज्ञान जेणें उज्वळ । चक्रवर्ती ॥ १७२७ ॥

वेद जेणें सुभाष । सुख जेणें सोल्लास ।

हें असो रूपस । विश्व जेणें ॥ १७२८ ॥

तो सर्वोपकारी समर्थु । सद्गुरु श्रीनिवृत्तिनाथु ।

राहाटत असे मजही आंतु । रिघोनियां ॥ १७२९ ॥

आतां आयती गीता जगीं । मी सांगें मर्‍हाठिया भंगीं ।

येथ कें विस्मयालागीं । ठावो आहे ॥ १७३० ॥

श्रीगुरुचेनि नांवें माती । डोंगरीं जयापासीं होती ।

तेणें कोळियें त्रिजगतीं । येकवद केली ॥ १७३१ ॥

चंदनें वेधलीं झाडें । जालीं चंदनाचेनि पाडें ।

वसिष्ठें मांनिली कीं भांडे । भानूसीं शाटी ॥ १७३२ ॥

मा मी तव चित्ताथिला । आणि श्रीगुरु ऐसा दादुला ।

जो दिठीवेनि आपुला । बैसवी पदीं ॥ १७३३ ॥

आधींचि देखणी दिठी । वरी सूर्य पुरवी पाठी ।

तैं न दिसे ऐसी गोठी । केंही आहे ? ॥ १७३४ ॥

म्हणौनि माझें नित्य नवे । श्वासोश्वासही प्रबंध होआवे ।

श्रीगुरुकृपा काय नोहे । ज्ञानदेवो म्हणे ॥ १७३५ ॥

याकारणें मियां । श्रीगीतार्थु मऱ्हाठिया ।

केला लोकां यया । दिठीचा विषो ॥ १७३६ ॥

परी मऱ्हाठे बोलरंगें । कवळितां पैं गीतांगें ।

तैं गातयाचेनि पांगें । येकाढतां नोहे ॥ १७३७ ॥

म्हणौनि गीता गावों म्हणे । तें गाणिवें होती लेणें ।

ना मोकळे तरी उणें । गीताही आणित ॥ १७३८ ॥

सुंदर आंगीं लेणें न सूये । तैं तो मोकळा शृंगारुहोये ।

ना लेइलें तरी आहे । तैसें कें उचित ? ॥ १७३९ ॥

कां मोतियांची जैसी जाती । सोनयाही मान देती ।

नातरी मानविती । अंगेंचि सडीं ॥ १७४० ॥

नाना गुंफिलीं कां मोकळीं । उणीं न होती परीमळीं ।

वसंतागमींचीं वाटोळीं । मोगरीं जैसीं ॥ १७४१ ॥

तैसा गाणिवेतें मिरवी । गीतेवीणही रंगु दावीं ।

तो लाभाचा प्रबंधु ओंवी । केला मियां ॥ १७४२ ॥

तेणें आबालसुबोधें । ओवीयेचेनि प्रबंधें ।

ब्रह्मरससुस्वादें। अक्षरें गुंथिलीं॥ १७४३ ॥

आतां चंदनाच्या तरुवरीं। परीमळालागीं फुलवरीं।

पारुखणें जियापरी। लागेना कीं ॥ १७४४ ॥

तैसा प्रबंधु हा श्रवणीं। लागतखेंवो समाधि आणी।

ऐकिलियाही वाखाणी। काय व्यसन न लवी ?॥ १७४५ ॥

पाठ करितां व्याजें। पांडित्यें येती वेषजे।

तैं अमृतातें नेणिजे। फावलिया॥ १७४६ ॥

तैसेंनि आइतेपणें। कवित्व जालें हें उपेणें।

मनन निदिध्यास श्रवणें। जिंतिलें आतां॥ १७४७ ॥

हे स्वानंदभोगाची सेल। भलतयसीचि देईल।

सर्वेंद्रियां पोषवील। श्रवणाकरवीं॥ १७४८ ॥

चंद्रातें आंगवणें। भोगूनि चकोर शाहाणे।

परी फावे जैसें चांदिणें। भलतयाही॥ १७४९ ॥

तैसें अध्यात्मशास्त्रीं यिये। अंतरंगचि अधिकारिये।

परी लोकु वाक्चातुर्यें। होईल सुखिया॥ १७५० ॥

ऐसें श्रीनिवृत्तिनाथाचें। गौरव आहे जी साचें।

ग्रंथु नोहे हें कृपेचें। वैभव तिये॥ १७५१ ॥

क्षीरसिंधु परिसरीं। शक्तीच्या कर्णकुहरीं।

नेणों कैं श्रीत्रिपुरारीं। सांगितलें जें॥ १७५२ ॥

तें क्षीरकल्लोळाआंतु। मकरोदरीं गुप्तु।

होता तयाचा हातु। पैठें जालें॥ १७५३ ॥

तो मत्स्येंद्र सप्तशृंगीं। भग्नावयवा चौरंगी।

भेटला कीं तो सर्वांगीं । संपूर्ण जाला ॥ १७५४ ॥

मग समाधि अव्युत्थया । भोगावी वासना यया ।

ते मुद्रा श्रीगोरक्षराया । दिधली मीनीं ॥ १७५५ ॥

तेणें योगाब्जिनीसरोवरु । विषयविध्वंसैकवीरु ।

तिये पदीं कां सर्वेश्वरु । अभिषेकिला ॥ १७५६ ॥

मग तिहीं तें शांभव । अद्वयानंदवैभव ।

संपादिलें सप्रभव । श्रीगहिनीनाथा ॥ १७५७ ॥

तेणें कळिकळितु भूतां । आला देखोनि निरुता ।

ते आज्ञा श्रीनिवृत्तिनाथा । दिधली ऐसी ॥ १७५८ ॥

ना आदिगुरु शंकरा\- । लागोनि शिष्यपरंपरा ।

बोधाचा हा संसरा । जाला जो आमुतें ॥ १७५९ ॥

तो हा तूं घेऊनि आघवा । कळीं गिळितयां जीवां ।

सर्व प्रकारीं धांवा । करीं पां वेगीं ॥ १७६० ॥

आधींच तंव तो कृपाळु । वरी गुरुआज्ञेचा बोलू ।

जाला जैसा वर्षाकाळू । खवळणें मेघां ॥ १७६१ ॥

मग आर्ताचेनि वोरसें । गीतार्थग्रंथनमिसें ।

वर्षला शांतरसें । तो हा ग्रंथु ॥ १७६२ ॥

तेथ पुढां मी बापिया । मांडला आर्ती आपुलिया ।

कीं यासाठीं येवढिया । आणिलों यशा ॥ १७६३ ॥

एवं गुरुक्रमें लाधलें । समाधिधन जें आपुलें ।

तें ग्रंथें बोधौनि दिधलें । गोसावी मज ॥ १७६४ ॥

वांचूनि पढे ना वाची । ना सेवाही जाणें स्वामीची ।

ऐशिया मज ग्रंथाची । योग्यता कें असे ? ॥ १७६५ ॥

परी साचचि गुरुनाथें । निमित्त करूनि मातें ।

प्रबंधव्याजें जगातें । रक्षिलें जाणा ॥ १७६६ ॥

तर्‍ही पुरोहितगुणें । मी बोलिलों पुरें उणें ।

तें तुम्हीं माउलीपणें । उपसाहिजो जी ॥ १७६७ ॥

शब्द कैसा घडिजे । प्रमेयीं कैसें पां चढिजें ।

अळंकारु म्हणिजे । काय तें नेणें ॥ १७६८ ॥

सायिखडेयाचें बाहुलें । चालवित्या सूत्राचेनि चाले ।

तैसा मातें दावीत बोले । स्वामी तो माझा ॥ १७६९ ॥

यालागीं मी गुणदोष\- । विषीं क्षमाविना विशेष ।

जे मी संजात ग्रंथलों देख । आचार्यें कीं ॥ १७७० ॥

आणि तुम्हां संतांचिये सभे । जें उणीवेंसी ठाके उभें ।

तें पूर्ण नोहे तरी तैं लोभें । तुम्हांसीचि कोपें ॥ १७७१ ॥

सिवतलियाही परीसें । लोहत्वाचिये अवदसे ।

न मुकिजे आयसें । तैं कवणा बोलु । ॥ १७७२ ॥

वोहळें हेंचि करावें । जे गंगेचें आंग ठाकावें ।

मगही गंगा जरी नोहावें । तैं तो काय करी ? ॥ १७७३ ॥

म्हणौनि भाग्ययोगें बहुवें । तुम्हां संतांचें मी पाये ।

पातलों आतां कें लाहे । उणें जगीं । ॥ १७७४ ॥

अहो जी माझेनि स्वामी । मज संत जोडुनि तुम्हीं ।

दिधलेति तेणें सर्वकामीं । परीपूर्ण जालों ॥ १७७५ ॥

पाहा पां मातें तुम्हां सांगडें । माहेर तेणें सुरवाडें ।

ग्रंथाचें आळियाडें । सिद्धी गेलें ॥ १७७६ ॥

जी कनकाचें निखळ । वोतूं येईल भूमंडळ ।

चिंतारत्नीं कुळाचळ । निर्मूं येती ॥ १७७७ ॥

सातांही हो सागरांतें । सोपें भरितां अमृतें ।

दुवाड नोहे तारांतें । चंद्र करितां ॥ १७७८ ॥

कल्पतरूचे आराम । लावितां नाहीं विषम ।

परी गीतार्थाचें वर्म । निवडूं न ये ॥ १७७९ ॥

तो मी येकु सर्व मुका । बोलोनि मऱ्हाठिया भाखा ।

करी डोळेवरी लोकां । घेवों ये ऐसें जें ॥ १७८० ॥

हा ग्रंथसागरु येव्हढा । उतरोनि पैलीकडा ।

कीर्तिविजयाचा धेंडा । नाचे जो कां ॥ १७८१ ॥

गीतार्थाचा आवारु । कलशेंसीं महामेरु ।

रचूनि माजीं श्रीगुरु\- । लिंग जें पूजीं ॥ १७८२ ॥

गीता निष्कपट माय । चुकोनि तान्हें हिंडे जें वाय ।

तें मायपूता भेटी होय । हा धर्म तुमचा ॥ १७८३ ॥

तुम्हां सज्जनांचें केलें । आकळुनी जी मी बोलें ।

ज्ञानदेव म्हणे थेंकुलें । तैसें नोहें ॥ १७८४ ॥

काय बहु बोलों सकळां । मेळविलों जन्मफळा ।

ग्रंथसिद्धीचा सोहळा । दाविला जो हा ॥ १७८५ ॥

मियां जैसजैसिया आशा । केला तुमचा भरंवसा ।

ते पुरवूनि जी बहुवसा । आणिलों सुखा ॥ १७८६ ॥

मजलागीं ग्रंथाची स्वामी । दुजीं सृष्टीजे हे केली तुम्हीं ।

तें पाहोनि हांसों आम्हीं । विश्वामित्रातेंही ॥ १७८७ ॥

जे असोनि त्रिशंकुदोषें । धातयाही आणावें वोसें ।

तें नासतें कीजे कीं ऐसें । निर्मावें नाहीं ॥ १७८८ ॥

शंभू उपमन्युचेनि मोहें । क्षीरसागरूही केला आहे ।

येथ तोही उपमे सरी नोहे । जे विषगर्भ कीं ॥ १७८९ ॥

अंधकारु निशाचरां । गिळितां सूर्यें चराचरां ।

धांवा केला तरी खरा । ताउनी कीं तो ॥ १७९० ॥

तातलियाही जगाकारणें । चंद्रें वेंचिलें चांदणें ।

तया सदोषा केवीं म्हणे । सारिखें हें ॥ १७९१ ॥

म्हणौनि तुम्हीं मज संतीं । ग्रंथरूप जो हा त्रिजगतीं ।

उपयोग केला तो पुढती । निरुपम जी ॥ १७९२ ॥

किंबहुना तुमचें केलें । धर्मकीर्तन हें सिद्धी नेलें ।

येथ माझें जी उरलें । पाईकपण ॥ १७९३ ॥

आतां विश्वात्मकें देवें । येणें वाग्यज्ञें तोषावें ।

तोषोनि मज द्यावें । पसायदान हें ॥ १७९४ ॥

जे खळांची व्यंकटी सांडो । तयां सत्कर्मी रती वाढो ।

भूतां परस्परें पडो । मैत्र जीवाचें ॥ १७९५ ॥

दुरिताचें तिमिर जावो । विश्व स्वधर्मसूर्यें पाहो ।

जो जें वांछील तो तें लाहो । प्राणिजात ॥ १७९६ ॥

वर्षत सकळमंगळीं । ईश्वर निष्ठांची मांदियाळी ।

अनवरत भूमंडळीं । भेटतु या भूतां ॥ १७९७ ॥

चलां कल्पतरूंचे अरव । चेतना चिंतामणीचें गांव ।

बोलते जे अर्णव । पीयूषाचे॥ १७९८ ॥

चंद्रमे जे अलांछन । मार्तंड जे तापहीन ।

ते सर्वांही सदा सज्जन । सोयरे होतु ॥ १७९९ ॥

किंबहुना सर्वसुखीं । पूर्ण होऊनि तिहीं लोकीं ।

भजिजो आदिपुरुखीं । अखंडित ॥ १८०० ॥

आणि ग्रंथोपजीविये । विशेषीं लोकीं इयें ।

दृष्टादृष्ट विजयें । होआवें जी ॥ १८०१ ॥

तेथ म्हणे श्रीविश्वेशरावो । हा होईल दानपसावो ।

येणें वरें ज्ञानदेवो । सुखिया झाला ॥ १८०२ ॥

ऐसें युगीं परी कळीं । आणि महाराष्ट्रमंडळीं ।

श्रीगोदावरीच्या कूलीं । दक्षिणलिंगीं ॥ १८०३ ॥

त्रिभुवनैकपवित्र। अनादि पंचक्रोश क्षेत्र ।

जेथ जगाचें जीवनसूत्र। श्रीमहालया असे ॥ १८०४ ॥

तेथ यदुवंशविलासु। जो सकळकळानिवासु ।

न्यायातें पोषी क्षितीशु। श्रीरामचंद्रु ॥ १८०५ ॥

तेथ महेशान्वयसंभूतें। श्रीनिवृत्तिनाथसुतें।

केलें ज्ञानदेवें गीते । देशीकार लेणें ॥ १८०६ ॥

एवं भारताच्या गांवीं । भीष्मनाम प्रसिद्ध पर्वी ।

श्रीकृष्णार्जुनीं बरवी । गोठी जे केली ॥ १८०७ ॥

जें उपनिषदांचें सार । सर्व शास्त्रांचें माहेर ।

परमहंसीं सरोवर । सेविजे जें ॥ १८०८ ॥

तियें गीतेचा कलशु । संपूर्ण हा अष्टादशु ।

म्हणे निवृत्तिदासु। ज्ञानदेवो ॥ १८०९ ॥

पुढती पुढती पुढती। इया ग्रंथपुण्यसंपत्ती।

सर्वसुखीं सर्वभूतीं। संपूर्ण होईजे ॥ १८१० ॥

शके बाराशतें बारोत्तरें। तैं टीका केली ज्ञानेश्वरें।

सच्चिदानंदबाबा आदरें। लेखकु जाहला ॥ १८११ ॥

इति श्री ज्ञानदेवविरचितायां भावार्थदीपिकायां अष्टादशोध्यायः ॥

श्रीशके पंधराशें साहोत्तरीं। तारणनामसंवत्सरीं।

एकाजनार्दनें अत्यादरीं। गीता\-ज्ञानेश्वरी प्रतिशुद्ध केली ॥ १ ॥

ग्रंथ पूर्वीं चअतिशुद्ध। परी पाठांतरीं शुद्ध अबद्ध।

तो शोधूनियां एवंविध। प्रतिशुद्ध सिद्धज्ञानेश्वरी ॥ २ ॥

नमो ज्ञानेश्वरा निष्कलंका। जयाची गीतेची वाचितां टीका।

ज्ञान होय लोकां। अतिभाविकां ग्रंथार्थियां ॥ ३ ॥

बहुकाळपर्वणी गोमटी। भाद्रपदमास कपिलाषष्ठी।

प्रतिष्ठानीं गोदातटीं। लेखनकामाठी संपूर्ण जाली ॥ ४ ॥

ज्ञानेश्वरीपाठीं। जो ओंवीकरील मर्‍हाटी।

तेणें अमृताचे ताटीं। जाण नरोटी ठेविली ॥ ५ ॥

|| श्रीकृष्णार्पणमस्तु ||